

Τ.Ε.Ι. ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Πτυχιακή Εργασία

«Μελέτη βίαιων συμπεριφορών στο σχολικό χώρο από μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο Δήμο Ηρακλείου και η σχέση της με την ενδογονεϊκή βία».

ΕΠΟΠΤΗΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

Κος Χλιαουτάκης Ιωάννης

ΣΥΝΤΑΚΤΡΙΕΣ

Θεοδοροπούλου Βησσαρία

Ντούμα Κωνσταντίνα

Χρυσίνα Κατερίνα

Ηράκλειο, 2008

Ευχαριστούμε πολύ τον επόπτη καθηγητή
μας για την ουσιαστική συμβολή του
στην εκπόνηση της πτυχιακής μας εργασίας.

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην κριτική:

Μαθαίνει να κατακρίνει

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην έχθρα:

Μαθαίνει να καυγαδίζει

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην ειρωνεία:

Μαθαίνει να είναι ντροπαλό

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην ντροπή:

Μαθαίνει να είναι ένοχο

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην κατανόηση:

Μαθαίνει να είναι υπομονετικό

Αν ένα παιδί ζει μέσα στον έπαινο:

Μαθαίνει να εκτιμά

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην δικαιοσύνη:

Μαθαίνει να είναι δίκαιο

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην ασφάλεια:

Μαθαίνει να πιστεύει

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην επιδοκιμασία:

Μαθαίνει να έχει αυτοεκτίμηση

Αν ένα παιδί ζει μέσα στην παραδοχή και φιλία:

Μαθαίνει να βρίσκει την αγάπη μέσα στον κόσμο.

R. RUSSEL.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<u>ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ</u>	6
<u>ABSTRACT</u>	8
Εισαγωγή	10
<u>A. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ</u>	
Κεφάλαιο 1^ο	
1.1 Το φαινόμενο της επιθετικότητας	12
1.1.1 Γενική θεώρηση του φαινομένου της επιθετικότητας.....	12
1.1.2 Οι κυριότερες μορφές της ανθρώπινης επιθετικότητας.....	13
1.1.3 Θεωρητικά πρότυπα ερμηνείας της επιθετικότητας.....	14
1.2 Η έκφραση της βίας στο χώρο του σχολείου	16
1.2.1 Ιστορική αναδρομή της σχολικής βίας.....	16
1.2.2 Ορισμός σχολικής βίας.....	17
1.2.3 Διαστάσεις της σχολικής βίας	19
1.2.4 Το μέγεθος του φαινομένου στην Ελλάδα.....	19
1.3 Φορείς κοινωνικοποίησης	20
1.3.1 Ορισμός και φορείς κοινωνικοποίησης.....	20
1.3.2 Το σχολείο ως φορέας κοινωνικοποίησης	22
Κεφάλαιο 2^ο	
2.1 Η οικογένεια και ο ρόλος της	23
2.1.1 Η οικογένεια και οι μορφές της	23
2.1.2 Οι ρόλοι των μελών μέσα στην οικογένεια.....	24
2.1.3 Οικογενειακή δομή και κοινωνικός έλεγχος.....	25
2.2 Κοινωνική μάθηση	29
Κεφάλαιο 3^ο	
3.1 Ενδοοικογενειακή βία	32
3.1.1 Αναδρομή του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας	32
3.1.2 Ορισμός της ενδοοικογενειακής βίας.....	33

3.1.3	Μορφές ενδοοικογενειακής βίας	34
3.1.4	«Προφίλ» των αντρών και των γυναικών που ασκούν βία ή δέχονται αντίστοιχα.....	40
3.1.5	«Ο κύκλος της βίας»	42

Κεφάλαιο 4^ο

4.1	Ο τρόπος ζωής και η συμβολή του.....	44
4.2	Ο ηλεκτρονικός υπολογιστής, το διαδίκτυο και το κινητό τηλέφωνο στην καθημερινή ζωή των νέων	45
4.3	Η τηλεόραση	47
4.4	Η μουσική ως μέσο έκφρασης των εφήβων.....	48
4.5	Οι έφηβοι και ο αθλητισμός	49
4.6	Ψυχαγωγία των νέων	50
4.7	Κάπνισμα – Αλκοόλ – Ναρκωτικά	51
4.8	<i>Emo</i> και <i>Trendy</i> – Η νέα τάση.....	53

Κεφάλαιο 5^ο

5.1	Ανήλικοι παραβάτες- Ορισμός.....	54
5.2	Αντιμετώπιση των ανήλικων παραβατών.....	55
5.2.1	Συμμορίες ανηλίκων-Γενική επισκόπηση.....	58
5.2.2	Ορισμός συμμορίας ανηλίκων.....	60

B. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1.1	Σκοπός της μελέτης	61
1.2	Ερευνητικά ερωτήματα – υποθέσεις	61
2.	Υλικό και μέθοδος.....	61
2.1	Πιλοτική μελέτη	61
2.2	Δειγματοληψία.....	62
2.3	Διαδικασία συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων	62
2.4	Ερευνητικό εργαλείο.....	63
2.5	Άξονες ερωτηματολογίου.....	63
2.6	Αξιοπιστία μέτρησης των οργάνων.....	65

2.7 Στατιστική ανάλυση.....	66
3. Αποτελέσματα.....	66
3.1 Κοινωνικό-δημογραφικό προφίλ ερωτηθέντων.....	66
3.2 Κοινωνικό-δημογραφικό προφίλ των γονέων των μαθητών.....	67
3.3 Ανάλυση κύριων συνιστωσών του τρόπου ζωής των μαθητών.....	69
3.4 Συναισθηματική και σωματική βία μεταξύ των γονέων.....	72
3.5 Μαρτυρίες των μαθητών για περιστατικά άσκησης και υποδοχής επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολείο.....	74
3.6 Αναλύσεις βηματικής γραμμικής παλινδρόμησης	77
4. Συζήτηση – Συμπεράσματα	83
4.1 Εισαγωγή.....	83
4.2 Συζήτηση των αποτελεσμάτων της έρευνας.....	84
4.3 Αδυναμίες της μελέτης.....	90
4.4 Δυνατά σημεία της μελέτης.....	91
4.5 Η συμβολή των αποτελεσμάτων της παρούσας μελέτης στην Κοινωνική Εργασία.....	92
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	94

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Τίτλος: «Μελέτη βίαιων συμπεριφορών στο σχολικό χώρο από μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στο δήμο Ηρακλείου και η σχέση της με την ενδογονεϊκή βία.

Σκοπός της μελέτης : Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνηθεί κατά πόσο η ύπαρξη ενδογονεϊκής βίας στο οικογενειακό περιβάλλον σχετίζεται ή όχι με την εκδήλωση βίαιων συμπεριφορών (λεκτική, συναισθηματική, σωματική κ.α) στην κοινωνία των εφήβων στο σχολικό χώρο. Ένας ακόμα παράγοντας προς μελέτη είναι κατά πόσο ο σημερινός τρόπος ζωής των εφήβων συμβάλλει είτε στην υποδοχή είτε στην άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς.

Υλικό μέθοδος: Ο συνολικός αριθμός ερωτηματολογίων που συλλέχθηκαν ανήλθε στα 300. Το δείγμα αποτέλεσαν μαθητές Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, ηλικίας 12-18 ετών. Ως πεδίο έρευνας καθορίστηκαν δυο αστικές περιοχές, ο Δήμος Ηρακλείου Κρήτης και ο Δήμος Βόλου και μια ημιαστική περιοχή, ο Δήμος Μαραθώνα Αττικής, που αποτελούν τον τόπο καταγωγής των ερευνητών. Οι έφηβοι απάντησαν σε δομημένα κλειστού τύπου ερωτηματολόγια τα οποία περιείχαν τις παρακάτω κλίμακες: α) την κλίμακα «τρόπου ζωής των εφήβων» (Glendinning, Hendry, Shucksmith, 1995) , β) την κλίμακα «ενδογονεϊκής βίας» (Τζαμαλούκα, 2006) , γ) την κλίμακα «υποδοχής επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολείο» (Baldry, 2003) , δ) την κλίμακα «άσκησης επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολείο» (Baldry, 2003).

Αποτελέσματα: Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, οι έφηβοι που βιώνουν περιστατικά φυσικής βίας από την μητέρα προς τον πατέρα, ασκούν επιθετική συμπεριφορά στον σχολικό χώρο. Κάποιοι άλλοι παράγοντες, που συμβάλλουν στην άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς των εφήβων, είναι οι χαμηλές σχολικές επιδόσεις και ο τρόπος διασκέδασης.

Όσον αφορά την υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς ουσιαστικό ρόλο παίζει η βίωση περιστατικών φυσικής βίας τόσο από τον πατέρα προς την μητέρα όσο και από την μητέρα προς τον πατέρα. Επίσης το αίσθημα ανασφάλειας στον σχολικό χώρο, η μουσική ενασχόληση και οι χαμηλές σχολικές επιδόσεις συσχετίζονται με την

υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς σε εφήβους μαθητές στο σχολείο, από συμμαθητές τους.

Συμπεράσματα: Οι έφηβοι που γίνονται μάρτυρες περιστατικών φυσικής βίας ανάμεσα στους γονείς τους, φαίνεται να επηρεάζονται τόσο στην άσκηση όσο και στην υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς. Αξίζει να σημειωθεί, πως εκείνοι που βιώνουν την άσκηση φυσικής βίας από τη μητέρα προς τον πατέρα είναι εκείνοι, που γίνονται επιθετικοί στο χώρο του σχολείου και πιθανότατα στο ευρύτερο κοινωνικό πλαίσιο.

Λέξεις ευρετηριασμού: σχολική βία, ενδογονεϊκή βία, έφηβοι, τρόπος ζωής νέων.

ABSTRACT

Title: “Study of violent behaviours in the school area from students of secondary education in the municipality of Heraklion and their relation with interparental violence”.

Objectives: The aim of the present study is to investigate whether and to what extent the existence of interparental violence in the familiar environment is related or not with the event of violent behaviours (verbal, emotional, physical) in the society of adolescents in the school area. One more factor to study is how much adolescents’ current lifestyle contributes either to the reception or to use of aggressive behaviour.

Method: The total number of questionnaires that was collected amounted to three hundred. Our research was based on students of Secondary Education, at the age of twelve to eighteen years. The field of our research was two urban regions, the Municipality of Heraklion, Crete and the Municipality of Bolos and a semi-urban region, the Municipality of Marathon, Attica, that constitute the places of origin of the researchers. The adolescents answered to structured closed type questionnaires which contained the following scales: the scale of “lifestyle of adolescents” (Glendinning, Hendry, Shucksmith, 1995), b) the scale of “interparental violence” (Tzamalouka et al., 2006), g) the scale of “reception of aggressive behaviour in the school” (Baldry, 2003), d) the scale of “practise of aggressive behaviour in the school” (Baldry, 2003).

Results: According to the results of the present research, adolescents who experience incidents of physical violence from their mother to their father, practise aggressive behaviour in the school area. Certain other factors, which contribute to the practise of adolescents’ aggressive behaviour, are the low school records and the way of entertainment. With regard to the reception of aggressive behaviour the experience of incidents of physical violence plays the same role if it takes place from the father to the mother or from the mother to the father. Moreover the feeling of insecurity in the school area, the musical pastime and the low school records are connected with the reception of aggressive behaviour in adolescents who are students in the school from their schoolmates.

Conclusions: Adolescents who become witnesses of incidents of physical violence between their parents appear to be extremely influenced both the practise and the reception of aggressive behaviour. It is remarkable though that those who experience incidents of natural violence from their mother to their father are those who actually become aggressive in the area of school and very probably in the wider social frame.

Keywords: school violence, interparental violence, adolescents, lifestyle of young persons.

Εισαγωγή

Η βία στο σχολείο αποτελεί ένα μείζον θέμα, που απασχολεί ολόκληρο το κοινωνικό σύνολο, καθώς αντανακλά την εικόνα της κοινωνίας. Η βία στο χώρο του σχολείου μπορεί να έχει πολλές διαστάσεις και μορφές όπως: ψυχολογική, σωματική, λεκτική, σεξουαλική, που αφορά κυρίως τις σχέσεις μεταξύ των μαθητών, αλλά και βανδαλισμούς που περικλείουν πράξεις όπως: καταστροφή αντικειμένων κ.α.

Θέλοντας να μελετήσουμε το φαινόμενο αυτό, λάβαμε υπόψη μας όλους τους φορείς κοινωνικοποίησης που συμβάλουν στην διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού. Σύμφωνα λοιπόν, με το θεωρητικό υπόβαθρο των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών, η οικογένεια είναι αυτή που έχει τον ουσιαστικότερο ρόλο στην ψυχοσυναισθηματική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού (Μουσούρου,1984). Επομένως, ένα ερώτημα που δημιουργήθηκε είναι εάν παιδιά που αναπτύσσονται σε ένα παθολογικό οικογενειακό περιβάλλον και βιώνουν ενδογονεϊκή βία, με άξονα την θεωρία της κοινωνικής μάθησης (Bandura), έχουν περισσότερες πιθανότητες να αναπτύξουν παρόμοιες συμπεριφορές στο ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον και ειδικότερα στο σχολικό χώρο. Επίσης, τα ενδιαφέροντα και οι συνήθειες που συνθέτουν την καθημερινότητα των νέων, επιδρούν αισθητά στην κοινωνικοποίηση τους. Έτσι, κάποιες συγκεκριμένες συνήθειες, ίσως να συντελούν στην ανάπτυξη επιθετικής συμπεριφοράς.

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι να διερευνηθεί, αν η ύπαρξη ενδογονεϊκής βίας σχετίζεται με την εκδήλωση βίαιων συμπεριφορών από τους εφήβους στο χώρο του σχολείου. Επιπλέον, στόχος είναι να διερευνηθεί εάν ο σύγχρονος τρόπος ζωής που ακολουθούν οι νέοι σχετίζεται με την εκδήλωση επιθετικότητας.

Η πρώτη δυσκολία που αντιμετωπίσαμε στην εκπόνηση της παρούσας μελέτης, ήταν κατά την αναζήτηση βιβλιογραφικών αναφορών και ερευνών που προέρχονταν είτε από τον ελλαδικό είτε από τον εξωτερικό χώρο και είχαν ως αντικείμενο μελέτης τον τρόπο ζωής των νέων σε συσχέτιση με την επιθετικότητα. Παρατηρήθηκε έλλειψη ανάλογων ερευνών και έτσι περιοριστήκαμε σε μελέτες που εξέταζαν μεμονωμένα τον τρόπο ζωής των νέων χωρίς να τον συσχετίζουν με τις εκδηλώσεις βίας των εφήβων.

Μία ακόμη δυσκολία που δυσχέρανε την εκπόνηση της μελέτης, ήταν η συλλογή των ερωτηματολογίων καθώς έγινε κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, όπου τα σχολεία και τα φροντιστήρια παρέμεναν κλειστά. Έτσι, έγινε προσπάθεια οι έφηβοι να προσεγγιστούν αποκλειστικά σε χώρους συγκέντρωσης τους, όπως πλατείες και κατασκηνώσεις ή ακόμη και στο δρόμο για την συμπλήρωση αυτών.

Η παρούσα εργασία αποτελείται από δυο κυρίως μέρη: το θεωρητικό και το ερευνητικό μέρος. Πιο συγκεκριμένα, το θεωρητικό μέρος χωρίζεται σε πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια γενική αναφορά του φαινομένου της επιθετικότητας και στην συνέχεια εξετάζεται η σχολική βία και οι διαστάσεις της. Ακόμα, σε αυτό το κεφάλαιο περικλείονται οι φορείς κοινωνικοποίησης και δίνεται βαρύτητα στο σχολείο ως φορέα κοινωνικοποίησης. Στο δεύτερο κεφάλαιο γίνεται λόγος για την οικογένεια, τη δομή της, τις μορφές της και το ρόλο των μελών μέσα σε αυτή. Κλείνοντας το κεφάλαιο, γίνεται συνοπτική αναφορά στη θεωρία της κοινωνικής μάθησης.

Το τρίτο κεφάλαιο ασχολείται με την ενδοοικογενειακή βία, τις μορφές που μπορεί να πάρει αλλά και το προφίλ των συζύγων όταν ασκούν ή δέχονται βία. Στην συνέχεια, στο τέταρτο κεφάλαιο περιγράφεται ο σύγχρονος τρόπος ζωής των νέων, αναλύοντας τα πιο δημοφιλή ενδιαφέροντα των εφήβων και τις πιο συχνές συνήθειες τους, όπως κάπνισμα, ενασχόληση με τον ηλεκτρονικό υπολογιστή, αθλητισμός κ.α. Τελειώνοντας το θεωρητικό μέρος, στο πέμπτο κεφάλαιο γίνεται αναφορά στους ανήλικους παραβάτες και στους τρόπους με τους οποίους μπορούν να αντιμετωπιστούν, κυρίως μέσω των νομικών πλαισίων. Επίσης θεωρήθηκε άξια προς αναφορά η προσέγγιση του φαινομένου των συμμοριών ανηλίκων, γεγονός που έχει πάρει διαστάσεις και στη χώρα μας.

Το ερευνητικό μέρος διακρίνεται σε τέσσερα υποκεφάλαια, στην αρχή παρατίθεται ο σκοπός της μελέτης και τα ερευνητικά ερωτήματα. Στην συνέχεια περιγράφεται το υλικό και η μέθοδος της έρευνας, που περικλείει πιο αναλυτικά στάδια, όπως η δειγματοληψία, τους άξονες του ερωτηματολογίου κ.α. Έπειτα από την στατιστική ανάλυση των δεδομένων, προέκυψαν τα αποτελέσματα, όπου και παρουσιάζονται αναλυτικά στο τρίτο υποκεφάλαιο. Κλείνοντας το ερευνητικό μέρος γίνεται συζήτηση των αποτελεσμάτων της έρευνας, συγκρίνοντας τα με ευρήματα άλλων ερευνών.

A. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Κεφάλαιο 1^ο

1.1 Το φαινόμενο της επιθετικότητας

1.1.1 Γενική θεώρηση του φαινομένου της επιθετικότητας

Για τους πιο πολλούς ανθρώπους η επιθετική συμπεριφορά σχετίζεται με τη βίαιη εγκληματική συμπεριφορά, περιλαμβάνει ένα μεγάλο φάσμα εκδηλώσεων και ενεργειών από την απλή λεκτική προσβολή και υποτίμηση της προσωπικότητας του άλλου μέχρι της δολοφονίες και τους πολέμους αλλά και την αυτοκαταστροφή (αυτοχειρία).

Συχνά αντί για τον όρο επιθετικότητα χρησιμοποιούμε τον όρο βία. Αυτές οι δύο λέξεις έχουν παρόμοια σημασία. «Η βία σύμφωνα με την ετυμολογική της σημασία παραπέμπει στην έννοια της κατάχρησης της εξουσίας, δηλαδή σε μια έννοια εξαναγκασμού. Ένας πρώτος ορισμός της βίας, είναι το πρωτόγονο στάδιο της επιθετικότητας, με τη μορφή της σωματικής επίθεσης». (Μπεζέ, 1998).

Αντιλαμβανόμαστε, λοιπόν πως η χρησιμοποίηση του όρου βία γίνεται κυρίως κατά την αναφορά μας σε γεγονότα που περιγράφουν φυσική βία ενώ για πράξεις που απεικονίζουν την συναισθηματική βία, γίνεται χρήση του όρου συναισθηματική επιθετικότητα.

«Από πολλούς ερευνητές έχει γίνει προσπάθεια ορισμού της επιθετικότητας. Ο Berkowitz την ορίζει ως τη συμπεριφορά εκείνη της οποίας σκοπός είναι η βλάβη ή ο τραυματισμός. Άλλοι θεωρούν ότι επιθετικότητα υπάρχει, όταν προκαλείται ζημία, τραυματισμός, καταστροφή, εξαφάνιση ενός οργανισμού ή ενός υποκατάστατου του οργανισμού. Έτσι, στη ζημία ή βλάβη περιλαμβάνονται και ερεθίσματα που προκαλούν πόνο, ενόχληση, θυμό ή οργή και ακόμη προσβλητικοί τρόποι συμπεριφοράς, που δύσκολα προσεγγίζονται με την άμεση παρατήρηση. Μια επιθετική συμπεριφορά μπορεί να είναι απροκάλυπτη, φανερή (είτε σωματική είτε λεκτική) ή να είναι καλυμμένη. Μπορεί επίσης να είναι θετική, δηλαδή επιτρεπτή πολιτισμικά, ή αρνητική, δηλαδή ανεπίτρεπτη πολιτισμικά». (Νέστορος, 1992).

Ο Drever υποστηρίζει ότι η επιθετικότητα είναι ένα γενικό χαρακτηριστικό γνώρισμα μιας εχθρικής συμπεριφοράς (π.χ επίθεσης) ενός ανθρώπου ή ατόμου (ακόμα και στα ζώα). Συχνά επίσης είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα μιας αντίθετης συμπεριφοράς ή ακόμα μιας λιγότερο ή περισσότερο εχθρικής διάθεσης εναντίον των συνανθρώπων». (Βουϊδάσκη, 1987).

1.1.2 Οι κυριότερες μορφές της ανθρώπινης επιθετικότητας

A. Έκδηλη-Λανθάνουσα: Έκδηλη μορφή επιθετικότητας είναι εκείνη που μεταβάλλεται σε συμπεριφορά και είναι δυνατόν να παρατηρηθεί και λανθάνουσα εκείνη η μορφή που εμφανίζεται μόνο στην περιοχή του συνειδητού και του ασυνειδητού. Μπορεί, δηλαδή, η επιθετικότητα να είναι «ορατή», «έκδηλη», αλλά και «λανθάνουσα», «αόρατη».

B. Άμεση-Έμμεση: Η διαφορά μεταξύ άμεσης και έμμεσης μορφής επιθετικότητας βρίσκεται στο αντικείμενο προς το οποίο κατευθύνεται η επιθετική ενέργεια. Η άμεση επιθετικότητα στρέφεται κατευθείαν εναντίον του αντικειμένου που σκοπεύει να βλάψει, ενώ η έμμεση μορφή μετατοπίζεται από το αρχικό της αντικείμενο σε ένα υποκατάστατο.

Γ. Εξωστρεφής-Ενδοστρεφής: Η εξωστρεφής κατευθύνεται προς τον έξω κόσμο, «εξωποινική» και η εσωστρεφής εναντίον του ίδιου του προσώπου από το οποίο προέρχεται σαν «αυτοεπιθετικότητα» ή «ενδοποινική».

Δ. Φυσική-Ψυχική: Η διαφορά μεταξύ αυτών των δύο αναφέρεται στη μορφή εκδήλωσης της επιθετικότητας στη συμπεριφορά. Η φυσική επιθετικότητα εκδηλώνεται σε πράξη, που βασίζεται στην πρόθεση να προξενήσει σωματική βλάβη σε ένα πρόσωπο ή ζώο, ενώ η ψυχική εμφανίζεται με συμβολική και μεσολαβητική μορφή.

E. Εκφραστική-Συντελεστική: Η εκφραστική επιθετική πράξη γίνεται η ίδια αυτοσκοπός (επιθετικότητα για την επιθετικότητα) και συνοδεύεται άμεσα με οξυθυμικές ενδοπροσωπικές διεγέρσεις. Αντίθετα η συντελεστική μορφή επιθετικότητας υπηρετεί μόνο σαν μέσο για την πραγματοποίηση ενός συγκεκριμένου σκοπού έξω από την επιθετική ενέργεια.

ΣΤ. Κοινωνική-Αντικοινωνική: Είναι δύο διαφορετικές μορφές επιθετικότητας και ο σαφής διαχωρισμός τους προϋποθέτει περισσότερο την αποδοχή του πολιτιστικού περιβάλλοντος. Τα κοινωνικά κριτήρια παίζουν σημαντικότερο ρόλο από τα ψυχολογικά. Κοινωνικές επιθετικότητες είναι μορφές εχθρικών πράξεων, που γίνονται αποδεκτές μέσα σε ένα συγκεκριμένο πολιτισμό στο πλαίσιο των κοινωνικών κανόνων και αξιών. Στις αντικοινωνικές επιθετικότητες συμπεριλαμβάνονται όλες εκείνες οι πράξεις, που γίνονται ταμπού και καθιερώνονται αρνητικά με νόμιμους και ηθικούς κανόνες του κοινωνικού συστήματος. (Νέστορος, 1992).

1.1.3 Θεωρητικά πρότυπα ερμηνείας της επιθετικότητας

Υπάρχουν τρεις θεωρητικές προσεγγίσεις που ερμηνεύουν την επιθετική συμπεριφορά. Συγκεκριμένα είναι:

1. Αυτές που δέχονται την επιθετική συμπεριφορά ως ορμή, ως έμφυτη δηλαδή τάση.

Πρόκειται για βιολογική και ψυχαναλυτική άποψη κατά την οποία η επιθετικότητα θεωρείται ως κληρονομούμενη (έμφυτη) ορμή. Κυριότερος πρεσβευτής αυτής της ερμηνευτικής θεωρίας ήταν ο Freud, ο οποίος διατύπωσε την άποψη ότι ο άνθρωπος έχει την τάση προς το κακό προς την επιθετικότητα.

«Ο Freud (1930) μίλησε για το ένστικτο του θανάτου: την καταστρεπτική δύναμη που χτίζεται μέσα μας και εκτονώνεται με τη βία κατά του άλλου ή κατά του ίδιου του εαυτού». (e-psychology.gr).

«Με βάση την άποψη για την επιθετικότητα ως ορμή, έγινε συχνά λόγος για την ύπαρξη ενός κέντρου επιθετικότητας στον εγκέφαλο. Εκφράστηκε μάλιστα η άποψη και η ελπίδα, ότι οι ειδικοί θα μπορούσαν να παρέμβουν μέσω εγχείρησης ή μέσω ειδικών ψυχοφαρμάκων για να μειώσουν την επιθετικότητα της συμπεριφοράς.

Ακόμη, έχει διαπιστωθεί με πειραματικές παρεμβάσεις στα ζώα ότι κάποια όργανα του εγκεφάλου, όπως ο μεσεγκέφαλος, ο υποθάλαμος, το σύστημα της αμυγδαλής, μπορούν με ηλεκτρικούς ερεθισμούς να προκαλέσουν επιθετική συμπεριφορά. Επίσης βρέθηκε ότι η επιθετική συμπεριφορά μπορεί να προκληθεί από βλάβες σε διάφορα σημεία του εγκεφάλου». (Νέστορος, 1992).

2. Αυτές που την αποδίδουν στις συνθήκες του περιβάλλοντος στις οποίες και τη θεωρούν ως αντίδραση.

Πρόκειται για μια θεωρία που θέτει μια υπόθεση, ότι η αποστέρηση προκαλεί αντιδράσεις μια από τις οποίες είναι η πρόκληση επιθετικής συμπεριφοράς. Οι οπαδοί της συγκεκριμένης θεωρίας, διατυπώνουν την άποψη ότι οι άνθρωποι είναι επιθετικοί, γιατί έτυχε να απογοητευτούν κάποια στιγμή στην ζωή τους ή στην αρχή της παιδικής τους ηλικίας. Το πώς οι απογοητεύσεις της παιδικής ηλικίας μετατρέπονται σε επιθετικότητα στην ώριμη ηλικία είναι ένα θέμα συζητήσιμο και ανοιχτό.

Το μειονέκτημα που παρουσιάζει αυτή η θεωρία είναι ότι διατυπώνεται πολύ γενικά και χρησιμοποιείται συχνά σε θεωρητική βάση.

3. Αυτές που τη θεωρούν ως αποτέλεσμα μάθησης μέσω μίμησης.

Αναλυτική περιγραφή της θεωρίας της μάθησης θα ακολουθήσει σε επόμενο κεφάλαιο, σε αυτό το σημείο θα επικεντρωθούμε στην κεντρική πρόταση του Bandura, που υποστηρίζει πως οποιαδήποτε κοινωνική συμπεριφορά μαθαίνεται μέσω:

- I. άμεσης εμπειρίας μέσω της οποίας το άτομο άμεσα ανταμείβεται για τη συμπεριφορά και
- II. έμμεσης εμπειρίας όπου το άτομο μαθαίνει μέσα από τη δημιουργία μοντέλων συμπεριφοράς.

«Ο Bandura και Walters έπειτα από έρευνες απέδειξαν, ότι η μίμηση των ενήλικων προσώπων έχει μακροχρόνιες επιδράσεις στη συμπεριφορά των ανηλίκων. Η επιθετική συμπεριφορά των γονέων γίνεται αποδεκτή από τα παιδιά τους σαν δικός τους τρόπος συμπεριφοράς που σε κατάλληλη ευκαιρία εκδηλώνεται στην πράξη».

(Βουϊδάσκη, 1987).

1.2 Η έκφραση της βίας στο χώρο του σχολείου

1.2.1 Ιστορική αναδρομή της σχολικής βίας

Στην Ευρώπη το θέμα της ασφάλειας στα σχολεία προέκυψε κατά τη δεκαετία του '90, σε αντίθεση με τις ΗΠΑ όπου η σχολική βία και κυρίως ο βανδαλισμός απασχόλησε την επιστημονική ατζέντα και τη χάραξη της πολιτικής από τη δεκαετία του '70.

Το πρώτο ερέθισμα για την επισκόπηση του φαινομένου στα πλαίσια της ευρωπαϊκής ένωσης δόθηκε από την Ολλανδία το 1996, η οποία με σημείωμά της προς την Επιτροπή Παιδείας της Γενικής Γραμματείας του Συμβουλίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, εκδήλωσε το ενδιαφέρον της για την εισαγωγή του θέματος της «ασφάλειας στο σχολείο» στην ατζέντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το Φεβρουάριο του 1997, πραγματοποιήθηκε η τριήμερη Διάσκεψη της Ουτρέχτης, όπου συμμετείχαν εμπειρογνώμονες και εκπρόσωποι των κυβερνήσεων από όλες τις χώρες μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αντικείμενο της διάσκεψης ήταν η ασφάλεια στο σχολείο (safety at school). Τα θέματα που ήταν στην ατζέντα των εργασιών περιλάμβαναν την παρουσίαση των εθνικών εκθέσεων για το πρόβλημα της ασφάλειας στο σχολείο από μερικές χώρες μέλη. Οι μετέχοντες στη διάσκεψη χωρίστηκαν σε δύο μεγάλες ομάδες εργασίας: την ομάδα των ερευνητών-εμπειρογνώμων και εκείνη των κυβερνητικών εκπροσώπων.

Τα θέματα προς συζήτηση, που προέκυψαν στο πλαίσιο αυτής της ομάδας εργασίας των εμπειρογνώμων, ήταν:

- Οι έννοιες και οι ορισμοί για τη βία, την ασφάλεια και την κακομεταχείριση
- Τα σχετικά ερευνητικά στοιχεία, οι αιτιολογικές προσεγγίσεις και οι παρεμβάσεις
- Οι αιτίες της αντικοινωνικής συμπεριφοράς των ανηλίκων
- Οι προληπτικές και θεραπευτικές προσεγγίσεις
- Οι σχέσεις μεταξύ των πολιτικών για την εκπαίδευση και τη βία στα σχολεία
- Οι σχέσεις μεταξύ έρευνας και εφαρμογής των πορισμάτων της στην αντιμετώπιση του φαινομένου
- Η ενδυνάμωση της προ-κοινωνικής συμπεριφοράς (prosocial behavior)

- Η αξιολόγηση των προγραμμάτων παρέμβασης και αντιμετώπισης. (Αρτινοπούλου, 2001).

1.2.2 Ορισμός σχολικής βίας

Υπό τον όρο βία περιγράφονται ποικίλες και διαφορετικές διαθέσεις, πράξεις, συμπεριφορές από την επιθυμία καταστροφής αντικειμένων, την απειθαρχία ή την προσβολή έως και την σεξουαλική κακοποίηση. Πολλές από αυτές τις συμπεριφορές άλλοτε χαρακτηρίζονται ως επιθετικές ενέργειες και άλλοτε ως εκδηλώσεις βίας. Η σχολική εκδοχή της βίας περιλαμβάνει διάφορες μορφές: λεκτική, σωματική, ψυχολογική, σεξουαλική, βανδαλισμό. Σε μερικά κράτη περιλαμβάνει και εγκληματικές ενέργειες. Διεθνώς, η σχολική βία και επιθετικότητα ορίζεται γενικά ως «bullying».

Το «bullying» είναι ο όρος που χρησιμοποιείται για όλες τις βαθμίδες της σχολικής εκπαίδευσης από τους Βρετανούς, τους Ολλανδούς και τους Σκανδιναβούς. Είναι η επικράτηση του δυνατότερου στον ασθενέστερο μέσω της τρομοκρατίας και του εκφοβισμού. Μπορεί να εκδηλώνεται με σπρωξίματα, τρικλοποδιές, μπουνιές, κλοτσιές, βρισιές, χλευασμούς, απαξιωτικούς χαρακτηρισμούς, αποκλεισμούς από την ομάδα (ο αποκλεισμός από την παρέα ή το παιχνίδι ασκεί σημαντική ψυχολογική βία) κ.ά. Αφορμή για να εμπλακεί κάποιος στο bullying ως θύτης ή θύμα ενδέχεται να είναι παράγοντες όπως η εμφάνιση του μαθητή (γυαλιά, πάχος, ιδιαίτερο ντύσιμο), εξαιρετικές σχολικές ή αθλητικές επιδόσεις κ.ά). Ο όρος σχολική βία (school violence) χρησιμοποιείται από όλους τους άλλους Ευρωπαίους.

«Στην Ελλάδα ο όρος «bullying» (εκφοβισμός), που περιλαμβάνει όχι μόνο περιστατικά βίας αλλά και το πείραγμα, τη λεκτική κακοποίηση και άλλες μορφές βίας στην οποία εμπλέκονται μαθητές της πρωτοβάθμιας κυρίως εκπαίδευσης, δεν χρησιμοποιείται συχνά και είναι δύσκολο να μεταφραστεί. Οι επικρατέστεροι όροι είναι «η σχολική βία» και η «παραβατικότητα των ανηλίκων». (Αρτινοπούλου, 2001)

Ο εκφοβισμός (bullying) είναι συνυφασμένος με την κοροϊδία, το πείραγμα και τον αστεϊσμό. Το πότε ένα πείραγμα συσχετίζεται με τη βία εξαρτάται από την υποκειμενική αξιολόγηση του θύματος.

Στον χώρο της εκπαίδευσης οι ορισμοί της επιθετικότητας και της βίας εμφανίζονται υπέρμετρα διευρυμένοι, οι διάφορες προσεγγίσεις αναφέρονται συνήθως σε τέσσερις ομάδες διαπροσωπικών σχέσεων: τη συμπεριφορά των διδασκόντων προς τους μαθητές, τη συμπεριφορά των μαθητών προς τους διδάσκοντες, τη συμπεριφορά των διδασκόντων μεταξύ τους και τη συμπεριφορά των μαθητών μεταξύ τους.

Στα παραπάνω προστίθενται οι βανδαλισμοί και οι καταστροφές που οι μαθητές προκαλούν στο υλικό του σχολείου, καθώς και η γενική στάση των μαθητών απέναντι στον σχολικό θεσμό.

«Ακολουθώντας έναν ευρύτερο ορισμό της βίας και της επιθετικότητας, οποιοδήποτε ζήτημα άπτεται της θέσης και της λειτουργίας ενός θεσμού θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι εμπίπτει στη θεματική της βίας». (Μπεζέ, 1998).

Έτσι λοιπόν, οι στάσεις και οι αξίες που μεταβιβάζει ο δάσκαλος, και οι οποίες είναι συχνά διαφορετικές από αυτές της κοινωνικής ομάδας προέλευσης των μαθητών, μπορούν να θεωρηθούν ιδεολογική επίθεση. Η μαθησιακή διαδικασία μπορεί εξίσου να θεωρηθεί υπό το πρίσμα της άσκησης βίας, εφόσον εξαναγκάζει και απαιτεί συμμόρφωση μέσα στον χρόνο, τον χώρο και τις διδακτικές μεθόδους. Η αξιολόγηση της επίδοσης των μαθητών μπορεί να συνιστά μίαν επιθετική ενέργεια στο βαθμό που τα κριτήρια που ακολουθεί υπαγορεύονται από κανόνες. Η αντίδραση ενός μαθητή προς τον διδάσκοντα που βαθμολόγησε αυστηρά μπορεί να θεωρηθεί βίαιη ενέργεια. Η λογομαχία και οι συμπλοκές μεταξύ μαθητών μπορούν να θεωρηθούν ότι αποτελούν εγκλήματα κατά της σωματικής ακεραιότητας. Το όνομα του, που ο μαθητής χαράζει πάνω στο θρανίο, ή τα σεξουαλικού περιεχομένου «γκράφιτι» στις τουαλέτες συνιστούν φθορά-καταστροφή των υλικών και των χώρων και, γιατί όχι, ακόμη και προσβολή της δημοσίας αιδούς. Ο κατάλογος δεν θα είχε τέλος και τούτο επειδή οι πιθανές συμπεριφορές είναι απεριόριστου αριθμού και τα κριτήρια για να χαρακτηριστούν επίσης. (Αρτινοπούλου, 2001).

Η κατάταξη λοιπόν όλων αυτών των διαφορετικών συμπεριφορών στην ομάδα της επιθετικότητας και της βίας μπορεί να σημαίνει δύο πράγματα: ή ότι η επιθετικότητα και η βία είναι συστατικό στοιχείο όλων των ανθρώπινων εκδηλώσεων, ή ότι το εννοιολογικό εργαλείο είναι ακατάλληλο να περιγράψει διαφορετικές συμπεριφορές, διαφορετικής σημασίας και σε διαφορετικό πλαίσιο.

Στο εξωτερικό, οι ειδικοί εισήγαγαν επίσης και τον όρο «bullycide» (bullying: εκφοβισμός-βία και suicide: αυτοκτονία) για να περιγράψουν πιο

συγκεκριμένα την αυτοκτονία μαθητών ως επακόλουθο της σχολικής βίας. Ήδη, πολλές «αναπτυγμένες» χώρες θρηνούν τα πρώτα παιδιά-θύματα που υποδεικνύουν συμμαθητές τους ως «θύτες-ηθικούς αυτουργούς.

Η έννοια της ασφάλειας, «security», είναι μια ευρύτερη έννοια και αναφέρεται στην αίσθηση της σιγουριάς, της απουσίας του φόβου από επιθετικές συμπεριφορές, της προστασίας του σχολείου από την κοινότητα.

Οι ορισμοί της σχολικής βίας, του εκφοβισμού και της ασφάλειας δεν είναι απόλυτοι. Επηρεάζονται από το πολιτισμικό πλαίσιο και τις εκάστοτε κοινωνικές, πολιτικές και ιστορικές συνθήκες. (Αρτινοπούλου, 2001).

1.2.3 Διαστάσεις της σχολικής βίας

Η σχολική βία εμφανίζεται, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, συνήθως με τις ακόλουθες διαστάσεις: βία μεταξύ μαθητών, βία μεταξύ εκπαιδευτικών, βία από τους εκπαιδευτικούς προς τους μαθητές και το αντίστροφο. Βία εμφανίζεται επίσης από τους εκπαιδευτικούς προς την εξουσία, τη διοίκηση, τη διεύθυνση ή όπως αυτή εκφράζεται, βία από εξωσχολικούς παράγοντες προς μέλη της σχολικής κοινότητας, μαθητές, εκπαιδευτικούς ή και τους δύο, και το αντίστροφο, βία από γονείς προς εκπαιδευτικούς ή και προς μαθητές και το αντίστροφο.

Η βία μπορεί να εκδηλωθεί από ένα μεμονωμένο άτομο προς ένα άλλο ή προς ένα σύνολο ατόμων, αλλά και από πολλά άτομα προς ένα μεμονωμένο ή προς ένα σύνολο ατόμων. (Σώκου, 2000).

1.2.4 Το μέγεθος του φαινομένου στην Ελλάδα

Οι μελέτες που έχουμε στην Ελλάδα για τη σχολική βία αναφέρονται κυρίως στη βία μεταξύ μαθητών και σε αυτήν μεταξύ μαθητών και εξωσχολικών παραγόντων. Συγκεκριμένα τα τελευταία χρόνια έχει πραγματοποιηθεί μια έρευνα από τη Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς (2000) σε πανελλαδικό δείγμα μαθητών που εξέταζε τη βίωση βίαιων περιστατικών στο χώρο του σχολείου μεταξύ των μαθητών.

Επίσης μια άλλη μελέτη που πραγματοποιήθηκε σε περιορισμένο γεωγραφικά δείγμα, εξέτασε την ύπαρξη βίας στο σχολείο, τις μορφές που λαμβάνει και τον τρόπο που την αντιμετωπίζουν οι ίδιοι οι μαθητές. (Γκότοβος, 1996). Έρευνες για περιστατικά βίας μεταξύ εκπαιδευτικών, από εκπαιδευτικούς προς μαθητές και το αντίστροφο και από εξωσχολικούς παράγοντες προς μαθητές και το αντίστροφο δεν έχουν επίσημα καταγραφεί.

Υπάρχει δηλαδή ένας σκοτεινός αριθμός βίαιων περιστατικών που παραμένει ανεξιχνίαστος, δεν ορίζεται ως βία και σιωπηρά αξιολογείται ως πολιτισμική ή ως ιδιόμορφη προσωπική συμπεριφορά, σχολική τιμωρία ή κάπως αλλιώς. Συχνά περιστατικά βίας μένουν ανέγγιχτα γιατί στιγματίζουν ιδιαίτερα τους θύτες ή και τα θύματα και εκθέτουν το κύρος του σχολείου. Σε τέτοιες περιπτώσεις, η σιωπή εγκλωβίζει τη βία στη μνήμη αυτών που την έζησαν, με άγνωστες συνέπειες.

Η σχολική βία στην Ελλάδα, αν και δεν έχει πάρει τις διαστάσεις που παρατηρούνται σε άλλες χώρες της Ευρώπης και στην Αμερική, όπου έχουν συμβεί και εγκληματικές ενέργειες, δεν περιγράφει την πραγματική έκταση του φαινομένου και συχνά δεν αξιολογεί τα πραγματικά αίτια. (Αρτινοπούλου, 2001).

1.3 Φορείς κοινωνικοποίησης

1.3.1 Ορισμός και φορείς κοινωνικοποίησης

Κοινωνικοποίηση είναι η διαδικασία ένταξης και ενσωμάτωσης του ατόμου σε ένα κοινωνικό σύνολο. Αυτό σημαίνει ότι το άτομο αποκτά νέα θέση μέσα στο σύνολο (ένταξη του ατόμου) και ότι γίνεται ταυτόχρονα μέρος του συνόλου (ενσωμάτωση του ατόμου) αλλά και φορέας της κοινωνικής κληρονομιάς. Το κρίσιμο σημείο της κοινωνικοποίησης είναι να αφομοιώσει το κοινωνικοποιούμενο άτομο τις αξίες που έχει υιοθετήσει η συγκεκριμένη ομάδα στην οποία ανήκει. (Κυρίδης, 1996).

Φορείς κοινωνικοποίησης:

A) Οικογένεια

Η οικογένεια, αποτελεί τη βάση για την κοινωνικοποίηση του ατόμου. Η καλή ή κακή κοινωνική μάθηση μέσα στην οικογένεια θα έχει ευεργετικές ή μη συνέπειες για την παραπέρα κοινωνικοποίηση του ατόμου.

B) Σχολείο

Το σχολείο θεωρείται ο σημαντικότερος μετά την οικογένεια φορέας κοινωνικοποίησης. Η είσοδος του παιδιού στο σχολείο σηματοδοτεί την πρώτη επαφή και ένταξη του σε ένα κοινωνικό σύστημα. Το σχολείο είναι υπεύθυνο για την μετάδοση των θεμελιωδών στοιχείων της κουλτούρας στο παιδί.

Γ) Συνομήλικοι

Οι έφηβοι περνούν σημαντικό μέρος του χρόνου τους με τους συνομηλικούς τους, με τους οποίους συνάπτουν φιλίες. Έτσι, αναπτύσσουν την επικοινωνία, τη συνεργασία και την ικανότητα να ενταχθούν σε μία ήδη σχηματισμένη ομάδα.

Επίσης, διασκεδάζουν, παίρνουν πληροφορίες για τον εαυτό τους και τον κόσμο και δημιουργούν πρότυπα στενών σχέσεων. Αντίθετα, τα παιδιά που δέχονται την απόρριψη των συνομηλικών τους, νιώθουν μοναξιά και απομονώνονται.

Δ) Φορείς ελεύθερης ενασχόλησης/ ψυχαγωγία

Τέτοιοι είναι η τηλεόραση, το διαδίκτυο, τα βιβλία, τα κόμικς, τα ηλεκτρονικά παιχνίδια, το ραδιόφωνο κτλ. Το πιο σημαντικό μέχρι σήμερα ήταν η τηλεόραση. Όπως είναι γνωστό, οι νέοι βρίσκονται μπροστά από την τηλεόραση αρκετές ώρες. Έτσι αυτή ασκεί μακρόχρονη επίδραση στην ανάπτυξη των ενδιαφερόντων τους, στις γνωστικές τους ικανότητες και στην κοινωνική τους συμπεριφορά.

1.3.2 Το σχολείο ως φορέας κοινωνικοποίησης

«Η σύγχρονη κοινωνία και η αλλαγή της δομής της οικογένειας, επιβάλλει την ένταξη της κοινωνικοποιητικής διαδικασίας σε ένα οργανωμένο θεσμικό πλαίσιο. Η λειτουργία της εκπαίδευσης δεν είναι μονοδιάστατη. Δε λειτουργεί όπως ένας απλός κοινωνικοποιητικός θεσμός». (Κυρίδης, 1996).

Γενικά, η ίδια η εκπαιδευτική διαδικασία ως θεσμός επιτελεί συγκεκριμένες αγωγικές και κοινωνικές λειτουργίες, προσδιοριστικές της σχέσης της με την κοινωνία, με ιδιαίτερο χαρακτηριστικό τη *μαθητεία* τού νέου, υπό διάπλαση, ατόμου στους κοινωνικούς κανόνες.

Βασικές λειτουργίες της εκπαίδευσης ως επίσημης θεσμοθετημένης διαδικασίας είναι:

α) η *διδασκαλία*, δηλαδή η μετάδοση γνώσεων και δεξιοτήτων,

β) η *κοινωνικοποίηση*, δηλαδή η μετάδοση ενός συστήματος κοινωνικών, οικονομικών και ευρύτερα πολιτιστικών αξιών και αρχών με απώτερο στόχο την κοινωνική και την πολιτισμική ένταξη των μελών του, και

γ) η *«επιλογή»*, δηλαδή η διαδικασία διανομής ρόλων μέσα στο κοινωνικό σύνολο, γεγονός που αντανάκλαται στη δυνατότητα του εκπαιδευτικού συστήματος, όσον αφορά στην επίσημη απονομή τίτλων σπουδών, βασικό στοιχείο σύνδεσης με την αγορά εργασίας για την κοινωνική και την οικονομική ανέλιξη του ατόμου μέσα σε αυτή.

Ειδικότερα, οι τρεις λειτουργίες -*διδασκαλία, κοινωνικοποίηση, επιλογή*- αφορούν στην προσωπικότητα -δηλαδή, το σύνολο των φυσικών, πνευματικών, ψυχικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών- του παιδιού και του εφήβου, διαμορφώνοντας την καθοριστικά. Το σχολείο, ιδιαίτερα, ως ο δεύτερος κοινωνικοποιητικός παράγοντας -ο πρώτος είναι η οικογένεια και ο τρίτος το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον-, ασκεί συστηματική επίδραση στη διαμόρφωση του γνωστικού, συναισθηματικού και ψυχοκινητικού τομέα τής προσωπικότητας του νέου ατόμου.

Αναντίρρητα, η λειτουργία τής κοινωνικοποίησης παίζει κυρίαρχο ρόλο και θα μπορούσε να ειπωθεί ότι, κατά κάποιο τρόπο, περικλείει τις άλλες δύο λειτουργίες του σχολείου. Άλλωστε η μετάδοση γνώσεων, αξιών, ιδεών και στάσεων δεν διαμορφώνει ανθρώπινες προσωπικότητες μόνο, αλλά και κοινωνικούς ρόλους παράλληλα σε ένα συγκεκριμένο χώρο-χρονικό πλαίσιο.

Κεφάλαιο 2^ο

2.1 Η οικογένεια και ο ρόλος της

2.1.1 Η οικογένεια και οι μορφές της

Η οικογένεια είναι το ουσιαστικότερο μοριακό κύτταρο οργάνωσης της κοινωνικής ζωής. Αποτελεί το θεμελιώδη θεσμό αναπαραγωγής του ανθρώπινου δυναμικού και το κύριο φορέα πρωτογενούς κοινωνικοποίησης, καθώς σκοπός της είναι η ανατροφή, η διαπαιδαγώγηση, η αρωγή και η προστασία όλων των μελών της οικογένειας.

Το γεγονός ότι η σύγχρονη κοινωνία βρίσκεται σε μια μεταβατική φάση, η οποία εξελίσσεται με εξαιρετικά γοργούς ρυθμούς, έχει επιφέρει αλλαγές εκτός των άλλων στην δομή και την λειτουργία της οικογένειας. Τα είδη οικογενειών που συναντούμε στην κοινωνία σήμερα εξυπηρετούν και αντικατοπτρίζουν τις σύγχρονες ανάγκες. Για πολλά χρόνια στις Ελληνικές οικογένειες κυριαρχούσε η παραδοσιακή πυρηνική οικογένεια με κύρια χαρακτηριστικά την σταθερότητα και τη συλλογικότητα των μελών και οι ρόλοι τους ήταν άκαμπτοι και απόλυτοι. Η εκτεταμένη ή διευρυμένη αποτελούσε μια ακόμη μορφή οικογένειας που συναντούσαμε συχνά τα τότε χρόνια, και απαρτιζόνταν από δυο συζυγικά ζεύγη και άνω με τα παιδιά τους, οι οποίες οικογένειες μεταξύ τους είχαν συγγένεια πρώτου ή δευτέρου βαθμού.

Σήμερα έχοντας διογκωθεί η ανάγκη για ικανοποίηση των προσωπικών επιδιώξεων του κάθε μέλους, παρατηρούμε και ουσιαστικές μεταβολές στο σχήμα της οικογένειας τόσο στη δομή, όσο και στο σύστημα των ρόλων μέσα σε αυτή. Έτσι, το κυρίαρχο πρότυπο που συναντούμε πιο συχνά στην εποχή που διανύουμε είναι η συζυγική οικογένεια η οποία απαρτίζεται αποκλειστικά από το ζεύγος μητέρα-πατέρα και τα παιδιά τους. Κύριο χαρακτηριστικό της σύγχρονης οικογένειας είναι η παιδοκεντρική μορφή της, καθώς το παιδί αποτελεί το βασικό άξονα όπου βασίζεται ο γάμος και η δημιουργία της οικογένειας. Επίσης, εμφανίζεται το φαινόμενο της ατομικιστικής πορείας, όπου το κάθε μέλος ακολουθεί αγωνιώδες αναζήτηση του τρόπου ζωής που να εξυπηρετεί τις επιθυμίες και τις ανάγκες του. (Γκιζέλη, 1984).

Ένας ακόμη ουσιαστικός παράγοντας που επηρέασε τη δομή της οικογενείας είναι η βιομηχανική και η τεχνολογική ανάπτυξη. Η χρήση ηλεκτρονικών και γραπτών μέσων για την επικοινωνία των μελών αποστασιοποιεί τις σχέσεις τους, με αποτέλεσμα την σταδιακή ανεξαρτησία του ατόμου.

Απόρροια του εκσυγχρονισμού του θεσμού, είναι και η δημιουργία νέων μορφών οικογενειών. Στοιχεία όπως χαλαρότητα και ρευστότητα χαρακτηρίζουν πλέον τις σύγχρονες νέες μορφές οικογενειών. Το πιο διαδεδομένο σχήμα είναι η μονογονεϊκή οικογένεια, αποτέλεσμα της οικονομικής ανεξαρτητοποίησης της γυναίκας αλλά και της αρνητικής στάσης των νέων απέναντι στο θεσμό του γάμου.

2.1.2 Οι ρόλοι των μελών μέσα στην οικογένεια

Βασικός δείκτης για τον προσδιορισμό της λειτουργίας της οικογένειας, εκτός από τον αριθμό των μελών που απαρτίζεται αλλά και τις προσωπικές επιδιώξεις του κάθε μέλους που ήδη προαναφέρθηκαν, είναι και ο καταμερισμός των ρόλων ανάμεσα στα μέλη, με άξονα την διαπροσωπική σχέση των συζύγων.

Κατά το παραδοσιακό πρότυπο οικογένειας το οποίο και κυριαρχούσε για πολλά χρόνια στην Ελληνική επικράτεια, ο σύζυγος και πατέρας αποτελούσε τον απόλυτο αρχηγό αυτής. Το πρόσωπο του ήταν συνδεδεμένο με την εξουσία, άσχετα αν είναι ή όχι το πιο ισχυρό μέλος, λαμβάνοντας αποφάσεις που αφορούσαν την οικογένεια βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα, την προστασία των μελών αλλά ήταν και το μοναδικό πρόσωπο που εξασφάλιζε με την εργασία του την οικονομική της ευημερία. (Φραγκουδάκη, 1987). Όσο πλησιάζουμε στα σημερινά χρόνια, η ανάμειξη τους στις οικιακές εργασίες και στην ανατροφή των παιδιών αντιμετωπίζονται περισσότερο σαν δευτερεύουσες δραστηριότητες και παρουσιάζεται κυρίως σαν βοήθεια στην σύζυγο και νοικοκυρά. (Γκιζέλη, 1984). Αυτή η ιδέα αποτελεί και την εναρκτήριο δύναμη, στην δεκαετία του 80, για την σταδιακή εμπλοκή των αντρών στο νοικοκυριό και στην διαπαιδαγώγηση των παιδιών. Φτάνοντας στα σημερινά χρόνια, παρατηρούμε το πρότυπο του πατέρα να διατηρεί το ρόλο του προστάτη της οικογενείας και ιδιαίτερα στις αγροτικές και ημιαστικές κοινωνίες, έχοντας όμως προσαρμοστεί στο νέο τρόπο ζωής και στη νέα

πραγματικότητα της σύγχρονης κοινωνίας που θέτει την γυναίκα σε ισόνομη θέση με το σύζυγο.

Η σύζυγος και μητέρα από την άλλη πλευρά μπορεί να μην κατείχε, κατά το παραδοσιακό πρότυπο, ευδιάκριτη εξουσία μέσα στο σύστημα της οικογενείας αλλά ο μητρικός της ρόλος θεωρείται και σήμερα πρωταρχική θέση και με μεγάλη σημασία. Για πολλά χρόνια ο κόσμος της και οι δραστηριότητες της περιορίζονταν στις δουλειές του σπιτιού και στη ανατροφή των παιδιών που αποτελούσαν φροντίδα και ευθύνη της. (Γκιζέλη, 1984). Τα κύρια χαρακτηριστικά της ήταν στοργικότητα, αφοσίωση, εργατικότητα αλλά χωρίς ανατάσεις και δημιουργικότητα. Σύμφωνα με το πρότυπο αυτό, δεν αναμενόταν να έχουν οι γυναίκες ανάμειξη σε δραστηριότητες κοινωνικοοικονομικής φύσεως έξω από το σπίτι και την οικογένεια. (Φραγκουδάκη, 1987). Καθώς όμως η γυναίκα εντάχθηκε στην αγορά εργασίας και παράλληλα ακολουθώντας το ρεύμα των γενικότερων αλλαγών στο σύστημα κοινωνία-οικογένεια, άρχισε να γίνεται ευδιάκριτος και αποδεχτός ο ρόλος της συζύγου στο περιβάλλον της. Έγινε αποδεκτό, σε ένα σημαντικό βαθμό, ότι η γυναίκα κατέχει σε ένα λανθάνον επίπεδο εξουσία πάνω στο σύζυγο. « Η εξάρτηση του κοινωνικού ρόλου και του γοήτρου του άντρα από την συμπεριφορά και την υπόληψη της συζύγου του, δίνει σ' αυτήν ένα αποτελεσματικό σε δύναμη όπλο». (Γκιζέλη, 1984).

2.1.3 Οικογενειακή δομή και κοινωνικός έλεγχος

Παρά το πέρασμα του χρόνου και τις σημαντικές αλλαγές στο κοινωνικό πλέγμα, σε κάθε οικογένεια σήμερα διακρίνουμε ένα βασικό σκελετό στο σύστημα ρόλων και στο καταμερισμό των εργασιών. Ο σύζυγος είναι βασικά υπεύθυνος για την οικονομική συντήρηση της οικογένειας και η σύζυγος για το νοικοκυριό και την εκπαίδευση των παιδιών.

Κάνοντας μια παρένθεση, αναφερόμενοι στην ψυχαναλυτική προσέγγιση, καθοριστική για την ομαλή κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού είναι η σχέση του με τη μητέρα. Αυτό συμβαίνει γιατί η μητέρα αποτελεί το πρόσωπο που μεριμνά για την ικανοποίηση των πρωτευόντων αναγκών που έχει το μωρό στο 1ο στο έτος (πείνα, δίψα, εξάλειψη πόνου, κρύου, ζέστης). Όταν η μητέρα, ικανοποιεί τις ανάγκες του παιδιού, κατά θετικό τρόπο, δημιουργείται θετική σχέση μωρού-μητέρας. Σε αντίθετη

περίπτωση, δημιουργείται αρνητική σχέση. Η αρνητική αυτή σχέση, θα δημιουργήσει μετέπειτα πρόβλημα στην κοινωνικοποίηση του παιδιού, αφού, η συμπεριφορά του παιδιού στη μητέρα, γενικεύεται και προς τους άλλους ανθρώπους.

Επανερχόμενοι στο καταμερισμό εργασίας και στο σύστημα ρόλων, διαπιστώνονται αξιόλογες μεταβολές στις λεπτομέρειες, ανάλογα με το τόπο διαμονής (αγροτική ή αστική κοινωνία), το φόρτο εργασίας από επαγγελματικές υποχρεώσεις, το ευρύτερο συγγενικό και φιλικό περιβάλλον αλλά και τα προσωπικά χαρακτηριστικά του ζευγαριού.

Ουσιαστική συμβολή για τον καταμερισμό των ρόλων μέσα στην οικογένεια, έχει η θέση που κατέχουν ο πατέρας, η μητέρα και το παιδί και ένας δεύτερος καταμερισμός είναι αυτός που προσανατολίζεται σύμφωνα με το πρόσωπο και τα προσόντα των μελών. Στο διαχωρισμό των ρόλων σύμφωνα με τη θέση, οι επιμέρους προδιαγραφές των ρόλων γίνονται επακριβώς και ευδιάκριτα ανάλογα με το φύλο και την ηλικία, οι αποφάσεις που παίρνονται από τα παιδιά είναι πολύ περιορισμένες. Οι γονείς επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό τα τέκνα, σε αντίθεση με τα παιδιά που επηρεάζουν τους γονείς σε μικρότερη έκταση, επικεντρώνονται κυρίως στην υπακοή των παιδιών και στην επιβολή των συνεπειών των πράξεων τους, χρησιμοποιώντας κατά κύριο λόγο εκκλήσεις και διαταγές, με αποτέλεσμα να τις βιώνουν ως τιμωρίες. Ευδιάκριτος είναι επίσης και ο έντονος έλεγχος των σχέσεων με τους συνομηλικούς τους. (Τσιάντης, 1993).

Οι οικογένειες προσανατολισμένες σύμφωνα με το πρόσωπο χαρακτηρίζονται κυρίως από δημοκρατικά χαρακτηριστικά καθώς τα προσωπικά προσόντα του κάθε μέλους έχουν μεγαλύτερη σημασία από το φύλο ή την ηλικία για το καθορισμό των θέσεων. Ένα ακόμη χαρακτηριστικό είναι ο αμοιβαίος κοινωνικός έλεγχος, αφού οι γονείς και τα παιδιά επηρεάζονται μεταξύ τους εξίσου, διευρύνονται τα όρια μέσα στα οποία κινούνται οι αποφάσεις των παιδιών και συζητούνται οι προσωπικές αποφάσεις. Η ανατροφή των παιδιών βασίζεται στην γλωσσική επικοινωνία όπου τα μέλη διατυπώνουν και συζητούν τις προθέσεις τους, δίνοντας την ευκαιρία στα παιδιά να επεξεργάζονται τους κανόνες συμπεριφοράς και να μαθαίνουν από τις λογικές συνέπειες των πράξεων τους. Εφαρμόζοντας αυτούς τους τύπους κοινωνικού ελέγχου, ανακύπτουν τα εξής αποτελέσματα: «Τα παιδιά που μεγαλώνουν σε προσανατολισμένες σύμφωνα με το πρόσωπο οικογένειες, δείχνουν μεγαλύτερη σημασία στον εσωτερικό έλεγχο, όπου το μεγαλύτερο ρόλο παίζουν η «λογική» θεμελίωση, η ενοχή και η γενίκευση ενός κανόνα σε μια άλλη κοινωνική πλοκή.

Τέτοια παιδιά γίνονται καθώς μεγαλώνουν ανεξάρτητα από εξωτερικές στηρίξεις και αναπτύσσουν ένα σχετικά υψηλό βαθμό αυτονομίας. Η συμπεριφορά των παιδιών από οικογένειες προσανατολισμένες σύμφωνα με την θέση συνδέεται με την κατάσταση. Σημασία έχει γι' αυτά ο άμεσος κοινωνικός έλεγχος. Η «συμμόρφωση» παίζει γι' αυτά τα παιδιά πάντοτε μεγάλο ρόλο». (Τσιάντης, 1993).

Το παιδί καθώς μεγαλώνει, μαθαίνει μέσα από την οικογένεια να εφαρμόζει ένα είδος εσωτερικού ελέγχου, όπου θα κυριαρχεί τις επιθυμίες του και τα ένστικτα που θέλει να ικανοποιήσει και είναι ασυμβίβαστα με τους κανόνες των γονιών και της κοινωνίας. Έχοντας εσωτερικό έλεγχο, επιτυγχάνεται η κατεύθυνση της συμπεριφοράς, φέρνοντας σε ισορροπία τις προσωπικές επιθυμίες με τις κοινωνικές απαιτήσεις. Έχει μάθει ποια μέσα επιτρέπονται για την επίτευξη των σκοπών και ποια όχι. Μέσω αυτού του μηχανισμού επίσης, δημιουργούνται οι «αυτόματες αναστολές», κατά τις οποίες μια διδαγμένη απέχθεια κάνει αδύνατη την πραγματοποίηση ορισμένων πράξεων. Τέτοιες πράξεις είναι το να βρίσουν δημόσια πρόσωπα, να χτυπήσουν κάποιον συνάνθρωπο τους, να κλέψουν αντικείμενο που δεν τους ανήκει κ.α. Με την εκμάθηση του εσωτερικού ελέγχου, δεν βοηθά μόνο στην αποστροφή κάποιων κακών πράξεων, αλλά και στην επίτευξη άξιων πράξεων προς επίδιωξη καταλήγοντας στο συμπέρασμα, ότι η κοινωνική ένταξη δεν έχει μόνο αρνητική πλευρά. (Τσιάντης, 1993)

Το παιδί έχει ανάγκη από:

- ν' αισθάνεται ότι αγαπιέται, ότι δέχεται στοργή και ασφάλεια.
- να υπάρχουν κανόνες τους οποίους να τηρεί το παιδί αλλά και να επικρατεί μια ατμόσφαιρα συνεργασίας και κατανόησης και να υπάρχει συνέπεια σ' αυτά που λένε και κάνουν οι γονείς.
- τη συμπεριφορά των γονέων απέναντι του να είναι ανάλογη με την ηλικία στην οποία αυτό βρίσκεται.

Γεγονότα και καταστάσεις υψηλού κινδύνου στο οικογενειακό περιβάλλον:

- Ο θάνατος του ενός γονέα ή και των δύο: Το παιδί σε μια τέτοια περίπτωση δεν βιώνει τη στοργή και την αγάπη των γονιών του, τις οποίες έχει πολύ ανάγκη για την ομαλή συνολική ανάπτυξή του.
- Διαζύγιο των γονέων: Το διαζύγιο είναι μια ψυχικά τραυματική εμπειρία για αυτούς που χωρίζουν αλλά είναι περισσότερο οδυνηρό για το ψυχικό κόσμο των παιδιών.
- Απουσία της μητέρας από το σπίτι: Με την απουσία της μητέρας από το σπίτι, οι δεσμοί μητέρας- παιδιού χαλαρώνουν, με κίνδυνο, να δημιουργηθούν ύποπτες συναναστροφές.
- Άτακτη ζωή γονέων: είτε αυτοί είναι μέθυσοι και χαρτοπαίκτες, είτε η ζωή τους είναι ανήθικη, αποτελούν «λάθος» πρότυπα.
- Ανέχεια οικογένειας: Όταν οι γονείς είναι πολύ ανεκτικοί, δεν δημιουργούνται οι απαραίτητες ευνοϊκές συνθήκες ανάπτυξης των παιδιών και ούτε αυτή του συναγωνισμού με τα' άλλα παιδιά.
- Εσφαλμένη αγωγή: Εσφαλμένη αγωγή μπορεί να είναι η υπερπροστασία, η αδιαφορία κλπ. Με την υπερπροστασία, συνήθως το παιδί, γίνεται άβουλο ενώ με την αδιαφορία, γίνεται άτακτο και απείθαρχο.
- Άλλες αιτίες: Τέτοιες είναι, η έλλειψη θρησκευτικού και ηθικού προσανατολισμού στην οικογένεια, η κακή σεξουαλική ενημέρωση των παιδιών από τους γονείς, η σύνθεση της οικογένειας κ.τ.λ. (Αγαπάκη, 2004).

2.2 Κοινωνική μάθηση

Για την κοινωνική ένταξη του ανθρώπου, μεγάλη σημασία έχουν σημαντικά φαινόμενα, όπως η ενοχή, η διανοητική σύλληψη των εντολών και των απαγορεύσεων, οι συναισθηματικές σχέσεις με τους άλλους ανθρώπους, φαινόμενα που διαμορφώνουν την προσωπικότητα του ατόμου. Ο κάθε άνθρωπος μέσω των διαδικασιών μάθησης, αποκτά πλήθος γνώσεων, συνηθειών, δεξιοτήτων και αρχών. Για την κατανόηση και εξέταση αυτών των διαδικασιών εκμάθησης, έχουν διαμορφωθεί διάφορες θεωρίες μάθησης της συμπεριφοράς, οι οποίες διακρίνονται σε δυο κυρίως κατευθύνσεις.

Η πρώτη έγκειται στην απόκτηση των δεξιοτήτων και των μεθόδων, κατανοώντας το φυσικό περιβάλλον, την γλώσσα και λαμβάνοντας υπόψη τις προθέσεις των άλλων και αντιδρώντας κατάλληλα. Σημασία έχουν οι αρχές της λύσης του προβλήματος και η αρχή του επαίνου και της τιμωρίας. Η εύστοχη συμπεριφορά επαινείται έτσι ώστε να δημιουργηθεί η ώθηση για επανάληψη των πράξεων που έχουν επαινετικές αντιδράσεις.

Η δεύτερη κατεύθυνση, η διαδικασία της μάθησης στηρίζεται στο ότι το παιδί αποκτά συναισθηματικές αντιδράσεις του σεβασμού, της αντιπάθειας, της ενοχής κ.α. Η ομάδα αυτών των θεωριών υποστηρίζει ότι ένα παιδί δεν είναι από τη φύση του καθαρό και με σεβασμό. Θα πρέπει να μάθει να καταπιέζει ορισμένες αντιδράσεις, με τον έπαινο ή την τιμωρία, οι οποίες αποτελούν μέρος της σκέψης του και της συμπεριφοράς του. (Τσιάντης, 1993).

Η κοινωνική μάθηση (Bandura) αποτελεί πρόσθετη αρχή μάθησης στο σύνολο των υπάρχοντων θεωριών, λόγω της συχνής εμφάνισης νέων συμπεριφορών στον άνθρωπο. Η επιθετικότητα αποτέλεσε έναν από τους τομείς, όπου ο Bandura στις δεκαετίες 1960 και 1970 επικεντρώθηκε διασαφηνίζοντας τη συμβολή της παρατήρησης και μίμησης προτύπων για την υιοθέτηση και μάθηση συμπεριφορών. Η νέα αυτή θεωρία υποστηρίζει ότι το άτομο μαθαίνει κατά την συναναστροφή του με άλλους ανθρώπους, αποτελώντας για το παιδί η συμπεριφορά των μεγάλων μοντέλο το οποίο μπορούν να μιμηθούν.

Σύμφωνα με τη θεωρία, η μάθηση επιτυγχάνεται μέσω της παρατήρησης και μέσω της αυτορρύθμισης - αντίληψης της αποτελεσματικότητας του εαυτού. Κατά την πρώτη διαδικασία, ενέχονται τέσσερις διεργασίες. Πρώτα, ο παρατηρητής

προσέχει και αντιλαμβάνεται τα γεγονότα και τις πληροφορίες που τον προσελκύουν και παρουσιάζει το μοντέλο, στη συνέχεια ενεργοποιείται η μνημονική διεργασία, όπου ο παρατηρητής διατηρεί στην μνήμη του την συμπεριφορά με ένα εικονικό ή λεκτικό σύστημα αναπαράστασης. Στην τρίτη φάση, η αποτυπωμένη στη μνήμη συμβολική αναπαράσταση, μετατρέπεται σε κινητική αναπαραγωγή των πράξεων, ενώ στην τελική διεργασία ουσιαστική συμβολή έχει η ύπαρξη κινήτρων, τα οποία και θα παρακινήσουν το άτομο να μιμηθεί την συμπεριφορά του προτύπου.

Κατά την διαδικασία της αυτορρύθμισης, κάθε φορά που το άτομο εκτελεί μια πράξη, κρίνει τον εαυτό του. Εάν ανταποκρίνεται στα εσωτερικά κριτήρια κρίνονται θετικά, εάν όχι αρνητικά. Έτσι αμείβει ή τιμωρεί τον εαυτό του ανάλογα με την αξιολόγηση που κάνει στη σκέψη του. Τα παιδιά όταν ασκούν αυτορρύθμιση, μιμούνται την αξιολογητική συμπεριφορά των άλλων. «Οι επιδεξιότητες, οι πεποιθήσεις για την αυτεπάρκεια και οι ικανότητες αυτορρύθμισης αποκτώνται μέσω εμπειριών αλλά με τη σειρά τους, καθορίζουν τις εμπειρίες του ατόμου με τέτοιο τρόπο ώστε να διατηρούνται». (Κουγιουμουτζάκης, 1995).

Ένα άτομο έχει μεγαλύτερη πιθανότητα να υιοθετήσει μια συμπεριφορά που παρατηρεί εάν προκύπτουν από αυτή αποτελέσματα που εκτιμάει θετικά. Επίσης μεγάλη σημασία παίζει εάν το μοντέλο έχει κοινωνική θέση που θαυμάζει ο παρατηρητής και η συμπεριφορά έχει λειτουργική αξία για αυτόν.

Ο Bandura υποστηρίζει επίσης, ότι η σκέψη καθοδηγείται από εξειδικευμένες ικανότητες που αναπτύσσονται με το πέρασμα του χρόνου ως αποτέλεσμα της λειτουργίας της ωρίμανσης και των εμπειριών. Αυτές οι ικανότητες είναι η *προσοχή*, όπου τα παιδιά αντιλαμβάνονται τις σχέσεις μεταξύ των πράξεων και των συνεπειών, η *μνήμη* με την οποία διατηρούνται τα προσωπικά βιώματα και απομνημονεύονται τα γεγονότα που έχουν παρατηρηθεί. Ακόμα σημαντική θεωρείται η ικανότητα ελέγχου της συμφωνίας των ιδεών για τις συνέπειες των πράξεων και τυχόν διόρθωσης ασυμφωνιών μεταξύ ιδεών και πραγματικότητας. Τέλος, οι συλλογιστικές δεξιότητες των παιδιών θεωρούνται καθοριστικές για να αποφασίσουν και να εφαρμόσουν τις αποφάσεις τους για τους κανόνες που διέπουν την συμπεριφορά.

Μια ακόμη ερευνώμενη υπόθεση που προήλθε από αυτή τη θεωρία είναι ότι τα παιδιά μαθαίνουν παρατηρώντας αναπαραστάσεις στην τηλεόραση, όπως επίσης παρατηρώντας πράξεις ζώντων ανθρώπων. Ευρήματα από μια ευρεία περιοχή εργαστηριακών πειραμάτων υποστηρίζουν αυτή την πρόταση. Σε πολλά από αυτά τα πειράματα, το τηλεοπτικό ερέθισμα συστάθηκε από κάποια μορφή επιθετικής

συμπεριφοράς, και η εξαρτημένη μεταβλητή ήταν η καταγραφή της μιμητικής επιθετικότητας στο παιχνίδι. Τα υποκείμενα είναι τυπικά νέα παιδιά, συχνά νηπιακής ηλικίας. Αυτό που καθαρά αποδείχθηκε ήταν ότι τα παιδιά μπορούν να αποκτήσουν επιθετικές μορφές συμπεριφοράς από την τηλεόραση και εκθέτουν αυτές τις επιθετικές απαντήσεις στη συμπεριφορά του παιχνιδιού.

Η κοινωνική μάθηση βασίζεται στην τοποθέτηση ότι η αλλαγή ξεκινά από την ωρίμανση. Οι δάσκαλοι και οι γονείς παρέχουν πληροφορίες στα παιδιά έτσι ώστε να αναπτύξουν τις γνώσεις τους για την κατανόηση και την συγκράτηση με την μορφή καθοδηγητικής διδασχής και παροχής μοντέλων. Η κοινωνικογνωστική θεωρία προσφέρει μια πιο αισιόδοξη εικόνα για τον άνθρωπο καθώς του δίνει τη δυνατότητα να αλλάξει τις συνθήκες της ζωής του προς το καλύτερο. (Κουγιουμουτζάκης, 1995).

Κεφάλαιο 3^ο

3.1 Ενδοοικογενειακή βία

3.1.1 Αναδρομή του φαινομένου της ενδοοικογενειακής βίας

Τα θέματα γύρω από τη βία κατά των γυναικών και των παιδιών ή την κακοποίησή τους έχουν βρεθεί στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος των ειδικών, καθώς και των ερευνητικών εργασιών. Ωστόσο, οι έρευνες για την ενδοοικογενειακή βία είναι ακόμα σε πρώιμο στάδιο.

Η βία, σύμφωνα με τον Ray (1977): ξεκινάει πριν από 4.000 χρόνια, μαζί με το πατριαρχικό εξουσιαστικό σύστημα, όπου η τιμωρία, η βία και οι απειλές ήταν μέσα επιβολής του ισχυρού πατριάρχη προς τους κατώτερους του. Για πολλούς αιώνες, η βία ήταν ταμπού. Κανείς δε μιλούσε γι' αυτήν, κανείς δεν παραδεχόταν ότι υπήρχε, κανείς δεν έκανε κάτι για να την αποτρέψει. (Χατζηφωτίου, 2005).

Γύρω στο 1824 το ανώτατο δικαστήριο του Μισισιπή στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής: «εκχωρούσε» στον άνδρα το δικαίωμα να κακοποιεί τη γυναίκα του, εφόσον τηρούσε ορισμένες προδιαγραφές συμπεριφοράς. Είχε το δικαίωμα π.χ. να την κλωτσήσει, να την πετάξει στο έδαφος, να της τραβήξει τα μαλλιά ή να την φτύσει. Το αναφέρουν οι Dobash & Dobash (1978). Στην άλλη άκρη του ατλαντικού την ίδια χρονική περίοδο, το Αγγλικό δίκαιο αναφέρει ότι έδινε στον άνδρα το δικαίωμα να κακοποιεί τη γυναίκα του, με την προϋπόθεση ότι η "βέργα" του ξυλοδαρμού να μην ξεπερνούσε σε πάχος την διάμετρο του αντίχειρα. Έχει μείνει γνωστός έως και στις μέρες μας σαν ο "νόμος του αντίχειρα". (Χατζηφωτίου, 2005).

Η βία μέσα στην οικογένεια εξακολουθεί να είναι ταμπού για την κοινωνία ακόμα και στις μέρες μας. Το μεγαλύτερο μέρος του κοινωνικού συνόλου αποφεύγει να μιλάει γι' αυτήν, αγνοεί τους τρόπους αντιμετώπισης της, ενώ πολλοί την θεωρούν αυστηρά οικογενειακή υπόθεση.

Η βία δεν έχει χρώμα, κουλτούρα, χώρα, ήπειρο, κοινωνικό και οικονομικό status. Είναι μια μάλιστα που έχει εξαπλωθεί και συνεχίζεται να εξαπλώνεται ραγδαία σε όλο τον πλανήτη και που πλήττει, ιδιαίτερα γυναίκες και ανήλικα παιδιά μέσα στην οικογένεια.

Για ένα περίπου αιώνα η ενδοοικογενειακή βία δεν ήταν νομικά κατοχυρωμένη λόγω του ότι θεωρούταν οικογενειακό ζήτημα και δεν ήταν πάντα εμφανή.

Κατά τον Mills (1970) "η διαδικασία κατά την οποία ένα ατομικό πρόβλημα γίνεται δημόσιο ζήτημα είναι πολύπλοκη". Με αποτέλεσμα την δεκαετία του 1970, η ενδοοικογενειακή βία έγινε πολιτικό ζήτημα και στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, ενώ παράλληλα η έναρξη του κινήματος των κακοποιημένων γυναικών στην Βρετανία γίνεται γνωστή και αυτό βοηθά ιδιαίτερα στην συσπείρωση των γυναικείων κινημάτων και στις υπόλοιπες χώρες του κόσμου. (Χατζηφωτίου, 2005).

Στην Ελλάδα μετά την μεταπολίτευση οργανώθηκαν αυτόνομες γυναικείες ομάδες με φεμινιστικά αιτήματα. Το 1986 η Γενική Γραμματεία Ισότητας έθιξε για πρώτη φορά σε κυβερνητικό επίπεδο το θέμα αυτό και ζήτησε από ομάδα γυναικών επιστημόνων, μια μελέτη προσέγγισης του προβλήματος από γυναικεία σκοπιά και προτάσεις για κρατική παρέμβαση. Από τότε μέχρι σήμερα αρκετά από τα αιτήματα του γυναικείου κινήματος έχουν κατακτηθεί και σε άλλα έχει αλλάξει ο τρόπος διεκδίκησής τους. Όμως η "αθέατη βία" όπως ονομάζεται η βία μέσα στο σπίτι εξακολουθεί να αποτελεί μια σιωπηλή πτυχή της καθημερινής ζωής πολλών γυναικών. Οι γυναίκες είναι ακόμα τα κύρια θύματα της δημόσιας και της ιδιωτικής βίας τόσο στον Ελλαδικό χώρο, όσο και σε διεθνή κλίμακα. (Χατζηφωτίου, 2005). «Εκτιμάται ότι στην Ελλάδα το ανδρικά προσανατολισμένο προϋπάρχον νομικό σύστημα έχει δημιουργήσει σχέσεις εξάρτησης, υποταγής και ανταγωνισμού μέσα στην οικογένεια και κατά συνέπεια, θεωρείται ως ένας από τους παράγοντες θυματοποίησης των γυναικών κάτι το οποίο συμβαίνει και σε άλλες κοινωνίες». (Tzamalouka et al.,2007).

3.1.2 Ορισμός της ενδοοικογενειακής βίας

Η βία στην καθημερινή μας ζωή και ιδιαίτερα στην οικογένεια είναι ένα πολύ διαδεδομένο φαινόμενο, ειδικά στην εποχή μας, που η ανθρώπινη ελευθερία και η αξιοπρέπεια χάνουν όλο και περισσότερο την αξία τους. Ασκείται από τους ισχυρότερους προς τους πιο αδύναμους. Οι δράστες είναι συνήθως άνδρες και τα θύματα γυναίκες, ηλικιωμένοι και παιδιά. «Σχετικά με την απόδοση του όρου ενδοοικογενειακή βία από διάφορους ερευνητές, αναφέρεται συνήθως στην βία που

ασκείται από τον βίαιο σύζυγο προς την κακοποιημένη σύζυγο. Αυτό οφείλεται κυρίως στο γεγονός ότι, στις περισσότερες μελέτες, οι οποίες έχουν επικεντρωθεί στην ενδοοικογενειακή βία στις ετεροσεξουαλικές σχέσεις, έχει βρεθεί ότι η συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων περιλαμβάνει βία από άντρες σε γυναίκες». (Τζαμαλούκα & συν., 2006).

Βία σημαίνει καταναγκασμός και ασκείται για να πετύχει συγκεκριμένους σκοπούς. Όταν αναφερόμαστε συγκεκριμένα στην οικογενειακή βία με βάση τον Νόμο 2000 Περί βίας στην οικογένεια αρ.119(Ι)/2000, άρθρο 3, ο οποίος προνοεί για την πρόληψη της βίας στην οικογένεια και για την προστασία των θυμάτων εννοούμε: «Οποιαδήποτε παράνομη πράξη, παράλειψη ή συμπεριφορά με την οποία προκαλείται άμεσα σωματική σεξουαλική ή ψυχική βλάβη σε οποιοδήποτε μέλος της οικογένειας και περιλαμβάνει και τη βία που ασκείται με σκοπό την επίτευξη σεξουαλικής επαφής χωρίς τη συγκατάθεση του θύματος καθώς επίσης και το περιορισμό της ελευθερίας του.»

Μέλη οικογένειας θεωρούνται:

α) άντρας και γυναίκα που:

- έχουν τελέσει σε γάμο ανεξάρτητα αν ο γάμος εξακολουθεί να ισχύει ή όχι
- συζούν ή συζούσαν ως αντρόγυνο

β) γονείς των πιο πάνω προσώπων

γ) φυσικά ή υιοθετημένα παιδιά ή εγγόνια του ενός ή και των δύο προσώπων που αναφέρονται στο (α)

δ) κάθε ανήλικο πρόσωπο το οποίο μένει με οποιοδήποτε από τα πιο πάνω πρόσωπα

Σε αυτό το σημείο οφείλουμε να σημειώσουμε ότι δεν αποτελεί βία η απλή σύγκρουση, η οποία αποτελεί μέρος της ζωής και της συνύπαρξης και που αναδεικνύει τα προβλήματα χωρίς να απειλεί ή να καταστρέφει τις σχέσεις.

3.1.3 Μορφές ενδοοικογενειακής βίας

Οι σχέσεις πολλών ζευγαριών λειτουργούν με έναν αρχηγό, το κύριο πρόσωπο αναφοράς, που θα προλάβει να θέσει πρώτος τους όρους του και επομένως να ασκήσει μία μορφή εξουσίας και η παθητικότητα του ενός συντρόφου, κατά κύριο

λόγο των γυναικών, γεννά διάφορες μορφές βίας από την γκρίνια και τους συναισθηματικούς εκβιασμούς, ως συνήθως από την γυναίκα προς τον άνδρα, μέχρι και σωματική κακοποίηση από τον άνδρα προς την γυναίκα.

Η ενδοοικογενειακή βία εκδηλώνεται κάθε φορά με πολλές και διαφορετικής βαρύτητας εγκληματικές πράξεις. Αυτές οι εγκληματικές πράξεις εκδηλώνονται και παίρνουν διάφορες μορφές:

A)Σωματική κακοποίηση (τσιμπήματα, γρατσουνίσματα, δαγκώματα, δέσιμο, τραυματισμοί, σκαμπίλια, εγκατάλειψη σε επικίνδυνο μέρος, επίθεση με αντικείμενα, όπλο, μαχαίρι κ.τ.λ.).

B)Σεξουαλική παραβίαση (εξαναγκασμός και υποχρέωση στις σεξουαλικές ορέξεις του/της συντρόφου).

Γ)Ψυχολογική - συναισθηματική κακοποίηση (κάθε είδος ψυχολογικού και συναισθηματικού εκβιασμού, σιωπή, έλεγχο εμφάνισης κ.τ.λ.).

Δ)Λεκτική κακοποίηση (γκρίνια, παράπονα, ενοχοποίηση για λάθη και παραλείψεις, επιθετικό χιούμορ κ.τ.λ.).

Ε)Σύνδρομο του "αμέτοχου θεατή" (www.familyviolence.gov.)

Z)Οικονομική κακοποίηση

A)Σωματική κακοποίηση

Σωματική κακοποίηση μπορεί να περιλαμβάνει κάθε είδους τραυματισμό και κάκωση που δεν οφείλεται σε ατύχημα. Η κάκωση μπορεί να είναι μια ή πολλές, παρατηρούνται δε συχνότερα στο κεφάλι και στα άκρα - δηλαδή στα ακάλυπτα μέρη του σώματος. Σημάδια που μαρτυρούν σωματική κακοποίηση μπορεί να είναι: μώλωπες, σημάδια από δυνατό σφίξιμο, διάγραμμα μώλωπα (αποτύπωμα δακτύλων, χεριού, ράβδου, ζώνης ή άλλου οργάνου), σημάδια από δάγκωμα, εγκαύματα σοβαρά ή ελαφρά, τραύματα λόγω βύθισης σε νερό, εγκαύματα από τσιγάρα, δηλητηρίαση, τραύματα οστών και κλειδώσεων, εσωτερικά τραύματα, τραύματα από τράνταγμα κ.α.

B) Σεξουαλική παραβίαση- κακοποίηση

Η σεξουαλική κακοποίηση αφορά ως επί το πλείστον τις γυναίκες. Αποτελεί ένα κοινωνικό ζήτημα που απορρέει από την κοινωνική - σωματική - δυναμική ανισότητα των δύο φύλων. Η κακοποίηση γυναικών αναφέρεται στην άσκηση σεξουαλικής βίας σε μια γυναίκα από το σύζυγό ή τον ερωτικό της σύντροφο, νυν ή πρώην με στόχο "την επιβολή ελέγχου". Ο όρος συμπεριλαμβάνει επομένως και το βιασμό στο ζευγάρι με ή χωρίς γάμο.

Η σεξουαλική κακοποίηση μετατρέπει τις γυναίκες σε αντικείμενα, τις περισσότερες φορές τις θυματοποιεί και σχεδόν πάντα αλλάζει την ζωή τους. Γενικά επηρεάζει αρνητικά την ψυχολογική και σωματική υγεία των γυναικών. Συγκεκριμένα οι ψυχολογικές αντιδράσεις των γυναικών μπορεί να περιλαμβάνουν: κατάθλιψη, άγχος, άρνηση, φόβο, ντροπή, θυμό κ.τ.λ. Ενώ οι σωματικές αντιδράσεις μπορεί να είναι π.χ. πονοκέφαλοι, λήθαργοι, γαστρεντερικά προβλήματα, προβλήματα στον ύπνο, εφιάλτες, αντιδράσεις πανικού κ.α. Άλλα συμπτώματα μπορούν να είναι:

- Να παρουσιάζει διατροφικά προβλήματα
- Να έχει κενά μνήμης
- Να αυτοτραυματίζεται
- Να μη φροντίζει τον εαυτό της ή την οικογένειά της (παιδιά)
- Να μη μπορεί να κάνει φίλους και κυρίως του αντίθετου φύλου
- Να μην ελέγχει το θυμό της
- Τάσεις φυγής ή αυτοκτονίας
- Απέχθεια για τον εαυτό της
- Να κάνει χρήση ναρκωτικών ή οινόπνευματος (Κ.Ε.Θ.Ι, 2003).

Οι γυναίκες εκπαιδεύονται από νωρίς -εξαιτίας των υπαρχουσών κοινωνικών αντιλήψεων και πρακτικών- να είναι καλές σύζυγοι και καλές μητέρες, καθώς η σημαντικότητα και η βαρύτητα του γάμου τονίζεται και διαιώνίζεται (διαφορετικά για το κάθε φύλο) μέσω της πολιτισμικής κληρονομιάς της κάθε κοινωνίας. Βάσει αυτού του προτύπου, οι γυναίκες οφείλουν να «υπηρετούν» τους άνδρες, να καλύπτουν τις ανάγκες τους και να επιμελούνται τον «οίκο» τους.

Η αποτυχία της γυναίκας να καλύψει τις ανάγκες του συζύγου/συντρόφου της, χρησιμοποιείται αρκετές φορές από τον ίδιο τον άνδρα, ως εξήγηση της βίαιης συμπεριφοράς του και της σεξουαλικής κακοποίησης - παραβίασης. Η αδυναμία πραγματοποίησης των «επιθυμιών» του άνδρα, κατά κάποιον τρόπο βιώνεται από τον ίδιο ως απειλή της εικόνας του εαυτού του ως αρχηγού οικογένειας.

Η απειλή της εικόνας του σε συνδυασμό και με άλλους προαναφερόμενους παράγοντες τον κάνουν:

- Να ασκεί σεξουαλική βία στην σύζυγο/σύντροφό του.
- Να επιμένει να έχει σεξ μαζί του όποτε αυτός θέλει και με όποιο τρόπο επιθυμεί.
- Να την απειλεί ότι θα έχει άλλες σχέσεις ή την κατηγορεί για τις σχέσεις που έχει ο ίδιος, επειδή δεν έχουν σεξουαλική επαφή.
- Να κάνει σεξ με μοχθηρό τρόπο για να την τιμωρήσει ή να την κάνει να νιώσει άσχημα με τον εαυτό της. (www.femnetsalonica.gr).

Γ) Ψυχολογική-συναισθηματική κακοποίηση

Η ψυχολογική κακοποίηση στις στενές σχέσεις μεταξύ ενηλίκων έχει οριστεί ως κάθε συμπεριφορά που μειώνει την αυτοεκτίμηση και το αίσθημα ασφάλειας ή αυτό-ελέγχου ενός συντρόφου. Είναι ένα σύνολο επιζήμιων συμπεριφορών ελέγχου που ασκούνται από τον/την σύντροφο με στόχο να τον/την εξουσιάσουν. «Η ψυχολογική κακοποίηση συχνά και εξελικτικά προηγείται της φυσικής κακοποίησης των γυναικών και οι συνέπειες της ψυχολογικής κακοποίησης είναι το ίδιο δηλητηριώδεις όσο και αυτές της φυσικής κακοποίησης. Τα θύματα όταν αφηγούνται ιστορίες ξυλοδαρμών που περιλαμβάνουν περιγραφές μη – φυσικής κακοποίησης αναφέρουν ότι αισθάνονταν πιο σοβαρό αντίκτυπο παρά από τη φυσική βία που τους ασκείται». (Tzamalouka et al., 2007). Θεωρητικοποιείται με βάση τις συνέπειες της, καθώς έχει υποστηριχτεί ότι αποτελεί την καθημερινή διαντρίδραση με τον/την σύντροφο η οποία κλονίζει την ψυχολογική συναισθηματική ή συμπεριφορική ικανότητα του θύματος, άσχετα από το αν υπήρχε πρόθεση ή αν το τελευταίο συνειδητοποιεί τις συνέπειες της συμπεριφοράς που υφίσταται. Αποτέλεσμα αυτού είναι να ζει μέσα στο φόβο, να διαστρέφονται οι σκέψεις, τα συναισθήματα και η

συμπεριφορά της/του, να αρνείται τις ανάγκες του/της ώστε να αποφύγει την κακοποίηση.

Ενώ η σωματική και σεξουαλική βία είναι πιο εύκολο στο να αναγνωριστούν και να αξιολογηθούν, η ψυχολογική βία είναι πολύ δύσκολο να ανιχνευθεί. Έχει παρατηρηθεί ότι η ψυχολογική κακοποίηση συμβαίνει στην πλειονότητα των σχέσεων, στις οποίες υπάρχει σωματική κακοποίηση ενώ έχει αναφερθεί ότι η ψυχολογική βία συνδέεται στενά με την πιθανότητα βίαιων σωματικών επιθέσεων. Εξάλλου, έχει αποδειχθεί ότι η πρόωμη εμφάνιση ψυχολογικής κακοποίησης τείνει να καταλήγει σε σωματική κακοποίηση μέσα στα πρώτα χρόνια του γάμου.

Παρόλα ταύτα η ψυχολογική κακοποίηση μπορεί να παρατηρηθεί σε σχέσεις όπου δεν έχει αναφερθεί σωματική κακοποίηση και η δυναμική της πρώτης είναι δυνατόν στην πραγματικότητα να αποκλίνει από τη δυναμική της τελευταίας. Έχει επίσης σημειωθεί ότι ο «κύκλος βίας» που ενυπάρχει στη σωματική κακοποίηση δεν παρουσιάζεται πάντα σε περιπτώσεις ψυχολογικής κακοποίησης γεγονός το οποίο φανερώνει μάλλον μία γραμμική κλιμάκωση παρά επαναλαμβανόμενους κύκλους έντασης και απεμπλοκής από την τελευταία. Ενώ τα άτομα που κακοποιούνται σωματικά γνωρίζουν ότι η βία εναντίον τους είχε ως στόχο να τους βλάψει, τα θύματα ψυχολογικής βίας έχουν μεγαλύτερη δυσκολία στο να την αναγνωρίσουν ως κακοποίηση και κατά συνέπεια είναι λιγότερο ικανά στο να αμυνθούν ή να ανανήψουν από τις επιθέσεις ψυχολογικής υφής.

Η ψυχολογική κακοποίηση διέπεται από κάποια χαρακτηριστικά. Τα χαρακτηριστικά αυτά περιλαμβάνουν: απόρριψη, ταπείνωση, εξευτελισμό, ανησυχίες ή/και τρομοκράτηση, εκμετάλλευση ή/και χρήση «ανδρικών προνομίων», εκφοβισμό, υποτίμηση, οικονομικές πιέσεις, απειλές κατά της ζωής, χρησιμοποίηση ως να είναι υπηρέτης/τρια, παθολογική ζήλια, εξαιρετικά ελεγκτική συμπεριφορά και κοινωνική απομόνωση.

Κάποια χαρακτηριστικά της κοινωνικής απομόνωσης, όπως έχουν αναφερθεί από γυναίκες θύματα συναισθηματικής βίας, είναι:

- Ο σύζυγος/σύντροφος να ανακατεύεται και να παρεμβαίνει στις οικογενειακές και φιλικές σχέσεις της γυναίκας του, ή σε αυτές που έχει με συνεργάτες της.
- Την κατηγορεί ότι είναι άπιστη αν μιλάει σε κάποιον άνδρα ή λεσβία αν μιλάει σε κάποια γυναίκα.

- Παρακολουθεί τα μέρη που πηγαίνει και με τους ανθρώπους που μιλάει.
- Την αποτρέπει να παρακολουθήσει δραστηριότητες που την ενδιαφέρουν.

Άλλα χαρακτηριστικά της ψυχολογικής βίας είναι:

- Αρνείται να της μιλήσει για μακρά χρονικά διαστήματα
- Την ντροπιάζει ή την ταπεινώνει αν εκείνη τον χρειάζεται
- Αρνείται τις πράξεις της ή τις υποβαθμίζει
- Την κατηγορεί ότι φταίει για όλα τα προβλήματα στη σχέση τους.

Από τις διάφορες μορφές βίας παρατηρούμε, ότι η ψυχολογική βία/κακοποίηση έχει τις περισσότερες μακροχρόνιες αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία του θύματος. Τόσο ψυχολογικές όσο και σωματικές.

Δ) Λεκτική βία

Η ψυχολογική βία σε πολλές περιπτώσεις δημιουργεί το έδαφος για την εκδήλωση σωματικής ή σεξουαλικής βίας, τις περισσότερες φορές συνυπάρχει με την σωματική κακοποίηση, ενώ μέσα στο υπόβαθρό της εμπεριέχονται μορφές λεκτικής και οικονομικής βίας. (www.psychognosia.blogstot.com).

Η λεκτική βία εμφανίζει αρκετά υψηλά ποσοστά στις μορφές ενδοοικογενειακής βίας. Έρευνες έχουν καταλήξει ότι οι άνδρες και οι γυναίκες εμπλέκονται στην λεκτική βία εναντίον των συζύγων/συντρόφων τους σχεδόν εξίσου. Η πιθανότητα εμφάνισης της συγκεκριμένης μορφής βίας τείνει να μειώνεται ανάλογα με την ηλικία και τον αριθμό των παιδιών στην οικογένεια και να αυξάνεται με την κατάχρηση οινοπνευματωδών ή και άλλων ουσιών. Σύμφωνα με ειδικούς ο αντίκτυπος της λεκτικής και συναισθηματικής κακομεταχείρισης είναι μόνιμος και δύσκολα αντιστρέψιμος.

Ε) Σύνδρομο του "αμέτοχου θεατή"

Ως «σύνδρομο του αμέτοχου θεατή» ορίζεται η έκθεση του παιδιού για μακρύ χρονικό διάστημα σε διάφορες μορφές ενδοοικογενειακής βίας χωρίς το ίδιο να

υφίσταται σωματικές κακώσεις. Αναφέρεται στην άμεση παρακολούθηση βίαιων ενεργειών, στα «ακούσματα» φυσικής ή σωματικής βίας από το δωμάτιό τους ή ακόμη και στην παρατήρηση των συνεπειών της φυσικής βίας. Τα παιδιά δεν εμπλέκονται άμεσα, καταπονούν όμως τον ψυχολογικό τους κόσμο προσπαθώντας να αποτρέψουν πολλές φορές την βία που ασκείται στην οικογένειά τους. (Τζαμαλούκα & συν., 2006).

Η βία μεταξύ των συζύγων είναι η χαρακτηριστικότερη μορφή ενώ άλλες μορφές είναι η κακοποίηση- σωματική-σεξουαλική -άλλου αδελφού μέσα στην οικογένεια ή η βία εναντίον του παππού ή της γιαγιάς. Η λεκτική βία (βρισιές, απειλές) είναι από τις πιο χαρακτηριστικές μορφές του συνδρόμου του αμέτοχου θεατή. (www.familyviolence.gov).

Z) Οικονομική Βία

Η βία όμως είναι και οικονομικής φύσης. «Όταν ο/η σύζυγος απαιτεί τον απόλυτο έλεγχο των εσόδων και των εξόδων του/της συντρόφου του. Όταν ο/η σύζυγος αναγκάζει τον/την σύντροφο του να του δίνει χρήματα (είτε εργάζεται είτε όχι) για τις προσωπικές του/της ανάγκες ή και τις οικογενειακές. Όταν θέλει να εγκρίνει ο/η ίδιος-α τα έξοδά του/της συντρόφου του. Όταν ο/η σύζυγος προσπαθεί να έχει οικονομικά εξαρτημένο-η τον/την σύντροφό του». Όλα τα παραπάνω είναι οικονομική βία που στην πλειοψηφία υφίστανται οι γυναίκες. Βεβαίως η οικονομική βία δεν καταλήγει πάντα σε σωματική κακοποίηση, αλλά είναι μία μορφή βίας που κατακερματίζει την αυτοπεποίθηση, τον αυτοσεβασμό, τον χαρακτήρα, την προσωπικότητα ενός ατόμου. (www.healthnews.in.gr).

3.1.4 «Προφίλ» των αντρών και των γυναικών που ασκούν βία ή δέχονται αντίστοιχα

Πολλοί είναι οι μύθοι που αφορούν τόσο την προσωπικότητα του συζύγου που βιαιοπραγεί, όσο και της συζύγου πάνω στην οποία ασκείται φυσική και ψυχολογική βία. Το συνηθέστερο στερεότυπο για τη δεύτερη, σκιαγραφεί μία ευαίσθητη, ευάλωτη, ντροπαλή, αδύναμη, παθητική, εξαρτημένη και καταθλιπτική σύζυγο που μπορεί να πάσχει και από συναισθηματική διαταραχή.

Η κακοποιημένη γυναίκα επιστρέφει στη σχέση μετά από κάθε πράξη βίας όχι επειδή επιδιώκει την κακομεταχείριση αλλά επειδή έχει δεθεί με τη στοργική πλευρά της προσωπικότητας του συντρόφου της και επειδή έχει επενδύσει πάνω του. Η κακοποιημένη γυναίκα συνήθως εκδηλώνει μεγάλη εξάρτηση από τον άνδρα, αρνείται ότι κακοποιήθηκε, ότι ο σύζυγος είναι βίαιος, δεν παραδέχεται άλλες εναλλακτικές εκτός από το γάμο της, επικαλείται θρησκευτικούς και ηθικούς λόγους για να μην χωρίσει.

Όσον αφορά το προφίλ των συζυγών που ασκούν βία, λόγω του ιδιαίτερου χαρακτηριστικού του αντρικού φύλου που είναι η επιθετικότητα, στις περισσότερες από τις σημερινές κοινωνίες δικαιολογεί πολλές πράξεις βίας εκ' μέρους τους και αποκλείει κάθε γυναικεία αντίδραση.

Έπειτα από έρευνες βρέθηκε ότι οι άνδρες που εκδηλώνουν βίαιη συμπεριφορά ήταν περισσότερο επιθετικοί, ευέξαπτοι, εριστικοί και αρνητικοί όταν καλούνταν να συζητήσουν για τη σχέση τους και αναζητούσαν λύσεις αντιμετώπισης των προβλημάτων με τη σύζυγό τους. Ο θύτης σύζυγος - σύντροφος δείχνει προς τα έξω κοινωνικός, επικοινωνιακός, "σωστός", οικογενειάρχης (σύζυγος - πατέρας), ενώ κατά τις διαπροσωπικές του σχέσεις με την σύζυγο του είναι ιδιαίτερα νευρικός, εριστικός και επιθετικός

Χαρακτηριστικά ανδρών που κακοποιούν:

- 1) Έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση
- 2) Πιστεύουν όλους τους μύθους σχετικά με τις σχέσεις κακοποίησης.
- 3) Έχουν μία παραδοσιακή εικόνα για την αντρική ανωτερότητα και το στερεότυπο του ανδρικού ρόλου στην οικογένεια. Επίσης, πολλοί σαν παιδιά υπήρξαν μάρτυρες άσκησης βίας, του πατέρα προς τη μητέρα τους ή είχαν κακοποιηθεί οι ίδιοι από τους γονείς τους.
- 4) Κατηγορούν τους άλλους για τις πράξεις τους.
- 5) Ζηλεύουν παθολογικά.
- 6) Παρουσιάζουν διπλή προσωπικότητα.
- 7) Έχουν έντονες αντιδράσεις άγχους, στην διάρκεια των οποίων χρησιμοποιούν το αλκοόλ ή την κακοποίηση των γυναικών τους προκειμένου να εκτονωθούν.
- 8) Συχνά χρησιμοποιούν την ερωτική επαφή σαν πράξη επιθετικότητας προκειμένου να τονώσουν την αυτοπεποίθηση και τον ανδρισμό τους.

9) Δε θεωρούν ότι η βίαιη συμπεριφορά τους μπορεί να έχει αρνητικές επιπτώσεις.

Χαρακτηριστικά γυναικών που κακοποιούνται:

- 1) Έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση και υποτιμούν την ικανότητά τους στο να επιτυγχάνουν σε οτιδήποτε μπορεί να αναλάβουν.
- 2) Πιστεύουν όλους τους μύθους σχετικά με τις σχέσεις κακοποίησης.
- 3) Έχουν μία παραδοσιακή αντίληψη για το ρόλο τους στο σπίτι, βλέπουν το σύζυγο σαν τον αρχηγό της οικογένειας και πιστεύουν απόλυτα στην εικόνα της ενωμένης οικογένειας.
- 4) Πιστεύουν ότι μπορεί να συγκροτήσουν το θύτη από το να χάσει τον έλεγχο και αποδέχονται την ευθύνη για τις δικές τους πράξεις.
- 5) Υποφέρουν από ενοχές αλλά αρνούνται τον τρόπο και το θυμό που νιώθουν.
- 6) Έχουν έντονες αντιδράσεις άγχους με ψυχοφυσιολογικά συμπτώματα.
- 7) Χρησιμοποιούν την ερωτική επαφή σαν μέθοδο για να εδραιώσουν την καλή σχέση με το σύζυγο.

3.1.5 «Ο κύκλος της βίας»

Υπάρχουν διάφορες θεωρίες που προσπαθούν να εξηγήσουν γιατί μία γυναίκα αποφασίζει να μείνει με το θύτη σύζυγο - σύντροφό της. Μία απ' αυτές είναι και «ο κύκλος της βίας».

Στο πρώτο στάδιο, **τη φάση της αυξανόμενης έντασης**, κατά την οποία, υπάρχει μικρός βαθμός βίας με σπρωξίματα, λεκτικές προσβολές και απόδοση ευθυνών στο θύμα. Ο άνδρας γίνεται ιδιαίτερα επικριτικός προς τη σύζυγό του, προκαλεί συγκρουσιακές καταστάσεις, ενώ εκείνη -το θύμα- προσπαθεί να είναι συμβιβαστική, να τον ηρεμίσει, να καταπραΰνει το θύτη με το να κάνει ότι αυτός θέλει ή απλά να τον αποφύγει να μη βρίσκεται στον δρόμο του.

Στο δεύτερο στάδιο, **τη φάση της έκρηξης**, η βία εντείνεται, είναι η φάση του βίαιου ξεσπάσματος. Ο άνδρας επιτίθεται στη σύντροφό του χωρίς καμία συστολή ή ενδοιασμό σαν να επρόκειτο να χτυπήσει άλλον άνδρα. Σπάει σχεδόν τα πάντα μέσα στο σπίτι και τραυματίζει τις περισσότερες φορές αρκετά βαριά την σύντροφό του. Δαγκώματα, δέσιμο, επίθεση με αιχμηρά αντικείμενα, μπουνιές, κλωτσιές, όπλο και μαχαίρια είναι κάποιοι από τους τρόπους που χρησιμοποιεί. Η κακοποιημένη γυναίκα

αισθάνεται πλέον φόβο, καταγιστική απειλή και οι ενέργειές της αφορούν την αυτοάμυνα και την επιβίωσή της (www.osteocare.gr).

Στο τρίτο στάδιο, τη φάση της ηρεμίας, του «μέλιτος» όπως συχνά αναφέρεται ή «η πλάνη του παραδείσου», "γεμίζει" τη σύντροφό του με δώρα και υπόσχεται ότι η βίαιη συμπεριφορά του δεν θα επαναληφθεί.

Σε αυτή τη φάση η γυναίκα θέλει ολόψυχα να τον πιστέψει, να τον αλλάξει, να διαλύσει τη βία «πλάνη του παραδείσου», αλλά όχι και τη σχέση. Το «σύνδρομο του σωτήρα», αναφέρεται στις γυναίκες που έχουν υποστεί βιαιοπραγία, νιώθουν υπεύθυνες για το σύντροφο - θύτη τους, είναι καχύποπτες προς τους ψυχολόγους και εμφανίζουν συμπτώματα ενοχής και χαμηλής αυτοεκτίμησης.

Αν και πολλοί ερευνητές πιστεύουν ότι οι κακοποιημένες γυναίκες περνούν από φάσεις «μαθημένης αδράνειας», υπό την έννοια ότι δεν αντιδρούν στα βίαια επεισόδια αλλά δέχονται παθητικά την επιθετικότητα. Κατά το στάδιο του «ανοιχτού παραθύρου» συνειδητοποιείται η πραγματικότητα της θυματοποίησης και αυτοθυματοποίησης της γυναίκας και γίνεται έκκληση για βοήθεια. Μόλις αρθούν οι ενδοιασμοί, οι φόβοι, οι προκαταλήψεις και η αναποφασιστικότητα, η κακοποιημένη γυναίκα συνειδητοποιεί ότι δεν υπάρχει περίπτωση να αλλάξει ή να βελτιωθεί ο σύντροφος που την κακοποιεί. Ότι η σχέση της μαζί του είναι καταδικασμένη. Το στάδιο αυτό επέρχεται ξαφνικά, διακόπτει το φαύλο κύκλο της βίας και περιλαμβάνει τη γνώση ότι η γυναίκα έχει πέσει θύμα κακοποίησης και ότι ο άνδρας-σύντροφός της πάσχει ψυχικά. (www.osteocare.gr).

Κεφάλαιο 4^ο

4.1 Ο τρόπος ζωής και η συμβολή του

Ο τρόπος ζωής των ανθρώπων, είναι ένας καθοριστικός παράγοντας που διαμορφώνει αισθητά την ταυτότητα του κάθε ατόμου. Δεδομένου ότι η εφηβεία αποτελεί την σημαντικότερη περίοδο του ανθρώπου, ο τρόπος ζωής που ακολουθούν οι νέοι προσδίδει ουσιαστική συμβολή στην κοινωνικοποίηση τους.

Κάθε ατόμου ο τρόπος ζωής είναι ξεχωριστός και δεν είναι ποτέ απόλυτα όμοιος με άλλου ατόμου. Εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις πολιτισμικές μορφές που εμπεριέχει μια κοινωνία και τα αγαθά που προσφέρει. Σύμφωνα με τον Chaney (1996), ο τρόπος ζωής είναι σύνολα πράξεων και στάσεων που εννοούνται και συμβαίνουν σε συγκεκριμένους χώρους και συνθήκες. Όλοι οι νέοι άνθρωποι ανήκουν σε έναν τρόπο ζωής αλλά διαφοροποιούνται ανάλογα τις υπο-κουλτούρες στις οποίες ανήκουν. Οι αξίες που πρεσβεύει ο καθένας επηρεάζουν επίσης την επιλογή του τρόπου ζωής, ο οποίος στη συνέχεια μπορεί να αναζητηθεί στις νεανικές υποκουλτούρες. «Τέλος, ο Berg (1999) προσπαθεί να συνθέσει μια προσέγγιση μελέτης της ανθρώπινης ζωής. Διακρίνει, λοιπόν, τρεις περιοχές που αλληλεπιδρούν: τη δομή, τη θέση και το άτομο. Σε δομικό επίπεδο, που είναι και το υψηλότερο, αναφερόμαστε στις συγκρίσεις μεταξύ χωρών, θρησκειών και κοινωνιών. Το επίπεδο της θέσης χρησιμοποιείται όταν μελετώνται οι διαφορές μεταξύ των κοινωνικών τάξεων, μεταξύ των δύο φύλων, οι ηλικιακές διαφορές κλπ. Τέλος, το κατώτερο επίπεδο, δηλαδή το ατομικό, χρησιμοποιείται όταν η μελέτη επικεντρώνεται στον τρόπο με τον οποίο τα άτομα αντιλαμβάνονται την πραγματικότητα, τον τρόπο που βιώνουν την πραγματικότητα και τη ζωή, τον τρόπο που εκφράζονται και τις σχέσεις τους με τους άλλους ανθρώπους. Σύμφωνα με τον Berg μόνο το τελευταίο επίπεδο θα μπορούσε να ονομαστεί lifestyle». (Τζαμαλούκα, Σουλτάτου, Χλιαουτάκης, 2008).

Ο τρόπος ζωής αποτελεί μια διάσταση και μια ειδική αντανάκλαση της κοινωνικοποίησης του κάθε ανθρώπου, γι' αυτό και δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα σε αυτή καθιστώντας την ένα από τα πιο αξιολογικά πεδία έρευνας σε κάθε μελέτη.

4.2 Ο ηλεκτρονικός υπολογιστής, το διαδίκτυο και το κινητό τηλέφωνο στην καθημερινή ζωή των νέων

Η αλματώδης ανάπτυξη της τεχνολογίας, σηματοδότησε και την ένταξη των νέων τεχνολογικών επιτευγμάτων (ηλεκτρονικός υπολογιστής, Internet, κινητό τηλέφωνο, κ.α) στην καθημερινότητα του ατόμου. Αποτέλεσμα αυτού ήταν να προσαρμοστεί και ο τρόπος ζωής των νέων στις νέες ανάγκες που δημιουργήθηκαν, αποκτώντας νέες συνήθειες.

Η είσοδος των ηλεκτρονικών υπολογιστών και του Internet στα νοικοκυριά, έγινε με την προσδοκία ότι θα αποτελέσει σημαντικό εργαλείο στην εκπαιδευτική διαδικασία των εφήβων, συλλέγοντας πληροφορίες για τις σχολικές τους εργασίες. Στη συνέχεια όμως η χρήση του υπολογιστή και του Internet είχε σκοπό τόσο εκπαιδευτικό, όσο και ψυχαγωγικό. Έτσι χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο για να μιλάνε σε chat-rooms, να παίζουν παιχνίδια και να βρίσκουν πληροφορίες για τα ενδιαφέροντα τους και τα χόμπι τους. Η ψυχαγωγική χρήση του υπολογιστή κατέληξε να γίνεται με αλόγιστη συχνότητα, περνώντας έτσι οι έφηβοι ατελείωτες ώρες μπροστά στο computer. Σε έρευνα που μελετά την επίδραση του υπολογιστή στους ανήλικους κατά την ανάπτυξη τους, παρατηρήθηκε ότι τα κορίτσια χρησιμοποιούν τον υπολογιστή περισσότερο για εκπαιδευτικούς σκοπούς, ενώ τα αγόρια για να παίζουν ηλεκτρονικά παιχνίδια. (Subrahmanyam et al., 2001).

Στην ίδια έρευνα βρέθηκε ότι οι νέοι παίζοντας παιχνίδια στον υπολογιστή δεν αναπτύσσουν την λεκτική τους ικανότητα, γιατί τα παιχνίδια αυτά βασίζονται στην εικονική πραγματικότητα. Αν και είναι σαφές ότι το Διαδίκτυο χρησιμοποιείται συχνά για κοινωνικούς λόγους από τους εφήβους (συνομιλία μέσω chatrooms), δεν είναι αμέσως προφανές εάν αυτές οι κοινωνικές χρήσεις προσθέτουν ή μικραίνουν το απόθεμα των κοινωνικών επαφών των εφήβων. Η επιρροή εξαρτάται εν μέρει από εάν οι κοινωνικές χρήσεις του Διαδικτύου συμπληρώνουν ή είναι υποκατάστατο άλλων πηγών κοινωνικής επαφής που έχουν οι έφηβοι. Μερικές ερευνητικές αναλύσεις καταδεικνύουν ότι η εστίαση στο διαδίκτυο συνδέεται με πτώσεις στην κοινωνική συμμετοχή και την ψυχολογική ευημερία.

Ένα ακόμη φαινόμενο είναι και ο τραμπουκισμός στο Διαδίκτυο (cyber bullying). Ορίζεται ως η παρενόχληση μέσω της τεχνολογίας. Μπορεί να

πραγματοποιηθεί μέσω e-mails, αυτόματων μηνυμάτων, site, ενώ λαμβάνει χώρα και στα chatrooms.

Το φαινόμενο αυτό παίρνει μεγαλύτερες διαστάσεις όταν προκαλείται από έναν συνδυασμό τεχνολογικών επιτευγμάτων. Αναφερόμενοι συγκεκριμένα στα κινητά και ιδιαίτερα σε αυτά τρίτης γενιάς που διαθέτουν εξελιγμένες κάμερες αλλά και στο Διαδίκτυο.

Τα μηνύματα μέσω κινητών αποτελούν έναν από τους κύριους τρόπους έκφρασης. Από την συνεχώς αυξανόμενη χρήση και κατάχρηση των κινητών, παιδιά και έφηβοι οδηγούνται στην εξάρτηση από ένα μηχάνημα που λειτουργεί ως ενδιάμεσο στην επικοινωνία τους με άλλα παιδιά ή με τους γονείς τους. Αποτέλεσμα της υπερβολικής χρήσης είναι να απορροφάται πολύς χρόνος και ενέργεια που θα μπορούσε να είχε διατεθεί σε σχέσεις και δραστηριότητες πολύ πιο εποικοδομητικές. Το ίδιο το κινητό, σύμφωνα με τους εφήβους, καθορίζει το κοινωνικό status, αν δεν προμηθευτούν τα τελευταία και πιο σύγχρονα μοντέλα της αγοράς ισχυρίζονται ότι δεν νιώθουν αποδεκτοί. Ακόμα, με τη βοήθεια του κινητού, ο καθένας μπορεί να απαθανατίσει προσωπικές ή μη στιγμές κάποιου και να τις προβάλλει στο internet. Πρόκειται για μια επικίνδυνη μορφή ψυχολογικής βίας, που σιγά-σιγά εισάγεται και στη χώρα μας. (Γαρνέλη, Παπαδημητρίου, Νταραδήμου, 2007).

Σύμφωνα με μια έρευνα, που μελετά την επίδραση των ηλεκτρονικών παιχνιδιών στους εφήβους παρατηρήθηκε ότι οι περισσότεροι νέοι προτιμούν να παίζουν παιχνίδια στον ηλεκτρονικό υπολογιστή παρά σε άλλες κονσόλες παιχνιδιών. Οι μισοί από τους ερωτηθέντες παίζουν ηλεκτρονικά παιχνίδια, επειδή δεν έχουν τίποτα άλλο να κάνουν και το 1/3 περίπου αναφέρει πως είναι ελκυστικά. Τα συναισθήματα που γεννιούνται στους νέους παίζοντας ηλεκτρονικά παιχνίδια είναι ένταση και αγωνία για τη συνέχεια. Επίσης ένα μεγάλο ποσοστό αναφέρει ότι δημιουργείται εκνευρισμός όταν χάνει. Τέλος οι νέοι στο λύκειο γνωρίζουν ηλεκτρονικά παιχνίδια με ακατάλληλο περιεχόμενο όπως: ηλεκτρονικά παιχνίδια με ρατσιστικό περιεχόμενο, με πορνογραφικό περιεχόμενο και βίαια ηλεκτρονικά παιχνίδια. (Σοφός, Αργύρης, 2007).

4.3 Η τηλεόραση

Η τηλεόραση είναι ένα μέσο μαζικής επικοινωνίας το οποίο επηρεάζει τη διάθεση του ελεύθερου χρόνου των νέων, διότι τους ψυχαγωγεί, τους εκπαιδεύει και τους πληροφορεί. Σήμερα η τηλεόραση συνδέεται πιο στενά με άλλα σύγχρονα μέσα, όπως είναι κυρίως το Διαδίκτυο (Internet). Το καθένα από αυτά τα μέσα μόνο του, αλλά και όλα μαζί συνιστούν φορείς κοινωνικοποίησης με εκπληκτική δυναμική. Πολλοί από τους σημερινούς ανήλικους περνούν πολύ περισσότερο χρόνο μπροστά στη τηλεόραση, παρά με τους γονείς ή με τους φίλους τους. Οι νέοι προσπαθώντας να ξεφύγουν από το άγχος ή τα τυχόν δυσάρεστα συναισθήματα που τους κατακλύζουν καταφεύγουν στο να βλέπουν πολλές ώρες τηλεόραση. Επίσης συμβάλει στην απόκτηση συλλογικής ταυτότητας μεταξύ των συνομηλίκων, καθώς παρακολουθούν τις ίδιες τηλεοπτικές εκπομπές και έτσι νιώθουν ότι ανήκουν σε μια ομάδα με όμοια ενδιαφέροντα και αξίες. (Santrock, 2001).

Τα προβλήματα που συνδέονται με την επίδρασή τους στα παιδιά και στους νέους διαρκώς οξύνονται, οι κίνδυνοι αυξάνονται μαζί με τις δυνατότητες των μέσων, τα παιδιά λοιπόν, έχουν την τάση να μιμούνται τις πράξεις και τα πρότυπα που προβάλλονται στην τηλεόραση, στο διαδίκτυο αλλά και τη γλώσσα που ακούνε σ' αυτά. (www.e-paideia.net). Έχει αποδειχτεί κατά καιρούς ότι η τηλεόραση κρατάει τους νέους μακριά από τον έντυπο τύπο και την ανάγνωση εξωσχολικών βιβλίων. Γενικότερα, η πολύωρη χρήση της τηλεόρασης οδηγεί σε ένα παθητικό τρόπο ζωής, μειώνοντας ολοένα και περισσότερο τις ενεργητικές δραστηριότητες που μπορεί ένας νέος να εντάξει στην καθημερινότητά του. Έρευνα αναφέρει ότι ένας από τους σημαντικότερους λόγους που οι νέοι επιλέγουν την τηλεόραση ως μέσο ψυχαγωγίας είναι το μηδενικό σχεδόν κόστος, σε αντίθεση με άλλους τρόπους ψυχαγωγίας όπως cinema, θέατρο κ.τ.λ. (Frey, Benesh, Stutzer, 2007). Επίσης στην ίδια μελέτη παρουσιάζεται ότι ένα μεγάλο ποσοστό Αμερικανών εφήβων (70%) εμφανίζει προβλήματα αυτοελέγχου, με αποτέλεσμα να αδυνατεί να περιορίσει τις πολλές ώρες που παρακολουθεί τηλεόραση.

Από την άλλη πλευρά, αξίζει να σημειωθεί ότι η τηλεόραση έχει και θετικές επιπτώσεις. Μέσω των ποικίλων εκπαιδευτικών προγραμμάτων, (ντοκιμαντέρ κ.α.), ενημερωτικές εκπομπές, ειδήσεις ή ακόμα και μουσικές εκπομπές, προσφέρονται στους εφήβους πλήθος γνώσεων και πληροφοριών που πιθανόν δεν μπορούν να τους παρέχουν οι γονείς, οι εκπαιδευτικοί και οι συνομήλικοί τους. (Santrock, 2001).

4.4 Η μουσική ως μέσο έκφρασης των εφήβων

Το άκουσμα της μουσικής θεωρείται ως μια από τις ατομικές αλλά και κοινωνικές ανάγκες του ανθρώπου. Η ανάγκη αυτή εμφανίζεται να είναι πιο έντονη κατά την εφηβική ηλικία, από την αρχή μέχρι το τέλος της. Η μουσική προκαλεί ευχάριστα συναισθήματα στον ακροατή λόγω της ρυθμικής και αρμονικής σύνθεσης των ήχων της, γεγονός που οι νέοι το αναζητούν με μεγάλη θέρμη εξαιτίας των έντονων συναισθημάτων που βιώνουν κατά την εφηβική ηλικία. (Μυριζάκης, 1999).

Τα μουσικά ακούσματα που υπάρχουν στην σημερινή μας εποχή είναι ποικίλα και η επιλογή της μουσικής που ακούει ο κάθε νέος βασίζεται στο πόσο τον εκφράζει ο ρυθμός, τα λόγια και γενικότερα η «ιδεολογία» (όπως οι νέοι συνηθίζουν να λένε) που αντιπροσωπεύει το κάθε είδος μουσικής. Η Rock, το Hip-Hop, η Pop, τα ελληνικά ελαφρολαϊκά, το Heavy Metal, η Trance κ.α είναι κάποια από τα είδη μουσικής που οι νέοι προτιμούν. Με την επιλογή του κάθε είδους υιοθετείται και ο ανάλογος κάθε φορά τρόπος ντυσίματος και αυτό αφορά κυρίως τα πιο «σκληρά» είδη μουσικής, όπως το Rock, το Heavy Metal και το Hip-Hop. Το γεγονός αυτό χρησιμοποιείται ως μέσο έκφρασης της κουλτούρας της κάθε μουσικής με εικονιστικά μηνύματα και όχι τόσο λεκτικά. Έτσι η κίνηση, τα ρούχα, το ύφος αποτελούν βασικό άξονα επικοινωνίας για τους νέους μεταξύ τους αλλά και με τον υπόλοιπο κοινωνικό περίγυρο. (Αστρινάκης, Στυλιανούδη, 1996).

Σημαντικοί παράγοντες που συμβάλουν επίσης στην επιλογή του είδους είναι η ηλικία και το φύλο. Στις υψηλές προτιμήσεις όλων των νέων είναι η Rock, το Hip-Hop, η RnB, η Pop και γενικότερα η ξένη μουσική. Ενώ ένα σημαντικό επίσης κομμάτι της νεολαίας ακούει ελληνικά Pop και λαϊκά. Η μεγαλύτερη μερίδα αυτού του πληθυσμού αποτελείται από κορίτσια και κυρίως μικρότερης ηλικίας. (Μυριζάκης, 1999).

Τη μουσική της επιλογής τους την ακούν συνήθως από το ραδιόφωνο, τα προσωπικά τους CD ή από την «βιβλιοθήκη» των προσωπικών τους υπολογιστών που έχουν δημιουργήσει από το Internet ή από ανταλλαγές μουσικών συλλογών με τους φίλους τους. Ένα μεγάλο επίσης κομμάτι της μουσικής αποτελούν και τα video clips των τραγουδιών. Η δημιουργία αυτών ξεκίνησε με την μετάδοση μουσικών εκπομπών από μουσικούς τηλεοπτικούς σταθμούς που εμφανίστηκαν πρώτα στο εξωτερικό και έπειτα στην Ελλάδα (π.χ MAD, MTV κ.α). (Santrock, 2001).

4.5 Οι έφηβοι και ο αθλητισμός

Πολλοί είναι οι νέοι που ασχολούνται με τον αθλητισμό, είτε συστηματικά είτε περιστασιακά. Η ενασχόληση τους μπορεί να είναι ενεργή, μετέχοντας σε αθλητικές δραστηριότητες αλλά και παθητική παρακολουθώντας τα αθλητικά δρώμενα. (Μυριζάκης, 1999).

Είναι ευρέως γνωστές οι ευεργετικές επιδράσεις της σωματικής άσκησης, καθώς εκτός από την άσκηση των μυών, βελτιώνεται η ψυχική διάθεση ψυχαγωγώντας το πνεύμα, περνώντας ευχάριστα τον ελεύθερο τους χρόνο. Για τους νέους όμως έχει ακόμα μεγαλύτερη σημασία καθώς επιδρά ουσιαστικά και στην κοινωνικοποίηση των εφήβων. Συμβάλει στη συγκρότηση συλλογικής ταυτότητας μέσω του εγγενή αντιθετικού του χαρακτήρα, με το γεγονός, δηλαδή, ότι στο πλαίσιο του αναμετρώνται δυο ή περισσότερες ομάδες ή άτομα για τη νίκη. Αυτό σημαίνει ότι προσφέρεται στη συγκρότηση της ταυτότητας της ομάδας, δημιουργώντας την ομαδική αίσθηση του «εμείς», η οποία ενδυναμώνεται με την παρουσία της άλλης ομάδας, της αντίπαλης ομάδας. (Νόρμπερτ, Ντάνιγκ, 1998).

Όσον αφορά τα αθλήματα που επιλέγουν να ασχοληθούν οι νέοι, διαφέρουν ανάλογα με το φύλο. Για τα αγόρια η πρώτη προτίμηση είναι το ποδόσφαιρο και ακολουθεί το μπάσκετ. Ενώ το ενδιαφέρον των κοριτσιών επικεντρώνεται στη γυμναστική και το βόλεϊ. Η κολύμβηση και ο στίβος είναι αθλήματα που επιλέγουν εξίσου και τα δύο φύλα. (Μυριζάκης, 1999).

Τα αγόρια, ωστόσο είναι αυτά που κατέχουν τα σκήπτρα στην παθητική ενασχόληση με τον αθλητισμό. Η συντριπτική τους πλειοψηφία παρακολουθεί με αμείωτο ενδιαφέρον τα ποδοσφαιρικά πρωταθλήματα και όχι μόνο αυτά που διεξάγονται στον ελλαδικό χώρο αλλά και στο εξωτερικό είτε μέσω της τηλεόρασης, είτε από κοντά συνοδεύοντας την αγαπημένη τους ομάδα σε κάθε αγώνα. Επίσης, μεγάλη μερίδα των εφήβων παρακολουθούν τα αθλητικά δρώμενα καθημερινά μέσω του αθλητικού τύπου, μέσα από ανάλογες τηλεοπτικές εκπομπές αλλά και μέσω του διαδικτύου. Τα κορίτσια παρουσιάζουν μικρό ποσοστό παθητικής ενασχόλησης με τον αθλητισμό. (Μυριζάκης, 1999).

4.6 Ψυχαγωγία των νέων

Η ψυχαγωγία είναι πηγή χαράς και ψυχικής ικανοποίησης, αποτελώντας μια από τις κυριότερες κοινωνικές ανάγκες του ατόμου και ακόμη πιο πολύ των εφήβων. Κατά τις ώρες της ψυχαγωγίας, το άτομο εκτονώνεται και ανακουφίζεται από το καθημερινό άγχος των ποικίλων προβλημάτων που αντιμετωπίζει, και πιο συγκεκριμένα για τους νέους, βρίσκουν διέξοδο από την καθημερινή πίεση των μαθημάτων, της πολύωρης μελέτης αλλά και των γενικότερων ανησυχιών που έχουν σε αυτή την ηλικία.

Το μεγαλύτερο μέρος του ελεύθερου χρόνου τους οι έφηβοι το διαθέτουν για επισκέψεις σε κέντρα διασκέδασης. Η συντριπτική πλειονότητα των νέων συχνάζει σε καφετέριες, οι οποίες συνήθως είναι συγκεκριμένες κάθε φορά και αποτελούν στέκι για τους μαθητές. Άλλα κέντρα διασκέδασης των νέων είναι τα clubs, στα όποια ακούν την αγαπημένη τους μουσική και επιδίδονται σε χορευτικές φιγούρες, ενώ πιο σπάνια πηγαίνουν σε ταβέρνες και εστιατόρια.

Ο κινηματογράφος έρχεται αρκετά χαμηλά στις προτιμήσεις των νέων, συγκριτικά με τα παλαιότερα χρόνια που αποτελούσε κύριο τρόπο διασκέδασης. Σε αυτό συνέβαλε η εμφάνιση της τηλεόρασης, όπου βλέπουν εκεί πια τις αγαπημένες τους ταινίες με την βοήθεια των DVD Players. Ωστόσο, από τους νέους που συνηθίζουν να πηγαίνουν στον κινηματογράφο τα αγόρια επιλέγουν κυρίως περιπέτειες, ενώ τα κορίτσια ταινίες κοινωνικού περιεχομένου και κωμωδίες.

Όσον αφορά το θέατρο, παρά τον ωφέλιμο του ρόλο έχοντας και επιμορφωτικό χαρακτήρα, συγκεντρώνει πολύ μικρό ποσοστό στους εφήβους. Τα κορίτσια δείχνουν να προσελκύονται πιο πολύ από θεατρικές παραστάσεις συγκριτικά με τα αγόρια.

Απ' την άλλη πλευρά, αρκετοί είναι οι μαθητές που ψυχαγωγούνται με την ανάγνωση βιβλίων. Υψηλότερα στις προτιμήσεις των νέων βρίσκονται τα λογοτεχνικά βιβλία και για τα δυο φύλα, ενώ ένα αξιόλογο ποσοστό των αγοριών επιλέγουν τα βιβλία αστυνομικού περιεχομένου ή τις περιπέτειες. (Μυριζάκης, 1999).

4.7 Κάπνισμα – Αλκοόλ – Ναρκωτικά

Το κάπνισμα, το αλκοόλ ακόμα και τα ναρκωτικά έχουν ενταχθεί πλέον στον καθημερινό τρόπο ζωής των νέων. Οι λόγοι που συνήθως οδηγούν τους νέους στην χρήση των ουσιών αυτών, είναι για να ανακουφιστούν από τα καθημερινά δυσάρεστα συναισθήματα όπως άγχος, απογοήτευση, ανία, κούραση αλλά πολλές φορές και για να ικανοποιήσουν την περιέργειά τους. Η περιέργεια αυτή συνήθως γεννάται από τις εικόνες που λαμβάνουν καθημερινά από την τηλεόραση, οι οποίες προβάλλουν μηνύματα που προδιαθέτουν στην χρήση των ουσιών. Ένας ακόμα παράγοντας που επηρεάζει τους νέους στο να αποκτήσουν κάποιες από αυτές τις συνήθειες, είναι και το φιλικό τους περιβάλλον. Οι έφηβοι συχνά προβαίνουν στην χρήση ουσιών, οδηγημένοι από την ανάγκη να ενταχθούν σε μια παρέα και να αισθάνονται όμοιοι με τους συνομηλίκους τους. (Santrock, 2001).

Σύμφωνα με έρευνα του εξωτερικού η πρόωγη κατανάλωση αλκοόλ από τους νέους γίνεται συχνά στο σπίτι με τους γονείς τους. Αργότερα, μπορούν να πιούν με τους φίλους στα μπαρ, στα κλαμπ κυρίως από την ηλικία 14-15 και μετά. (Ogilvie, Gruel, Haw, 2005). Τα ευρήματα μιας άλλης έρευνας παρουσιάζουν τους μαθητές γυμνασίου να καταναλώνουν σχεδόν κάθε μέρα αλκοόλ σε ποσοστό 25,2%, ενώ για τους μαθητές Λυκείου το ποσοστό αυξάνεται σε 41%. Όσον αφορά το είδος ποτού που συνήθως καταναλώνουν οι έφηβοι και στις δυο ηλικιακές ομάδες είναι πρώτα η μπίρα και μετά το ουίσκι. (Παπαστυλιανού, Πετρόπουλος, 2001). Οι επιστήμονες έχουν αναγνωρίσει μια διπλής κατεύθυνσης σχέση μεταξύ της κατανάλωσης οινοπνεύματος και της βίαιας ή επιθετικής συμπεριφοράς. Όχι μόνο η κατανάλωση οινοπνεύματος μπορεί να προωθήσει την επιθετικότητα, αλλά και η θυματοποίηση μπορεί να οδηγήσει στην υπερβολική κατανάλωση οινοπνεύματος. (www.niaaa.nih.gov).

Το κάπνισμα είναι μια από τις συνήθειες που συνήθως υιοθετείται στην εφηβική ηλικία. Οι νέοι έχοντας την τάση να μιμούνται τους συνομηλίκους τους, είναι πιθανό να αρχίσουν το κάπνισμα βλέποντας τους φίλους τους να κάνουν το ίδιο. Επίσης σε αυτό μπορεί να συμβάλει και η ύπαρξη ένας καπνιστή στο οικογενειακό περιβάλλον (Jaffe, Peterson, Hodgson, 1986). Στην έρευνα των Παπαστυλιανού, Πετρόπουλου (2001), στο Γυμνάσιο διαφαίνεται ότι τη μεγαλύτερη συγκέντρωση ποσοστού (6%) καταλαμβάνουν οι μαθητές που δηλώνουν ότι καπνίζουν μερικές

φορές, σε αντίθεση με το Λύκειο όπου το μεγαλύτερο ποσοστό (18%) συγκεντρώνουν οι συστηματικοί καπνιστές.

Είναι αρκετοί οι νέοι που αναζητούν τις λύσεις στα προβλήματα τους καταφεύγοντας στην χρήση ναρκωτικών. Η πρόκληση για μια νέα ριψοκίνδυνη εμπειρία είναι ένας ακόμα λόγος που τους οδηγεί στην λήψη ουσιών. Τα ναρκωτικά διαχωρίζονται σε «μαλακά» (μαριχουάνα, αμφεταμίνες κ.α.) και «σκληρά» (κοκαΐνη, ηρωίνη, «έκσταση» κ.α.). Σύμφωνα με την έρευνα των Παπαστυλιανού, Πετρόπουλου (2001), οι μαθητές Γυμνασίου που έστω μια φορά σε διάστημα ενός έτους έχουν κάνει χρήση «μαλακών» ναρκωτικών ανέρχεται σε 1,4%, ενώ στα «σκληρά» η χρήση φτάνει το 2,0%. Στο Λύκειο η χρήση «μαλακών» ναρκωτικών φτάνει το 10,1% και των «σκληρών» το 5,4%.

Το προφίλ των εφήβων που κάνουν χρήση ουσιών, είτε αυτό είναι τσιγάρο , αλκοόλ ή ναρκωτικά, σκιαγραφείται με κάποια κοινά χαρακτηριστικά. Είναι συνήθως πιο παρορμητικοί, πιο περιπετειώδεις, πιο κοινωνικοί, πιο επαναστατημένοι και λιγότερο ανεκτικοί στους περιορισμούς και την εξουσία.

4.8 *Emo* και *Trendy* – Η νέα τάση

Κατά καιρούς, μέσα στο πέρασμα των χρόνων, έχουν κάνει την εμφάνιση τους διάφορες τάσεις και μόδες που υιοθετούνται από τους εκάστοτε εφήβους της κάθε γενιάς. Με μια ματιά στο παρελθόν θα ξεχωρίσουμε τους «μεταλλάδες», τους «ρειβιάδες», τους νέους με τα φαρδιά ρούχα που κύριο μουσικό άκουσμα έχουν το Hip-Hop, τα «φρικιά» κ.α. Η σημερινή εποχή είναι των «Emo», των «Trendy» και των «Κάγκουρων». Μολονότι ως τάση έγινε ευρέως γνωστή μόλις πριν από λίγα χρόνια, στην πραγματικότητα οι «emos» έχουν τις ρίζες τους στα τέλη της δεκαετίας του '80, με την άνοδο της Emotional Punk, μιας μετεξέλιξης της Punk μουσικής.

Όπως σε κάθε τάση, έτσι και τώρα κύριο γνώρισμα των Emo είναι η ιδιαίτερη εμφάνιση τους. Φορούν κυρίως μαύρα ρούχα, κολλητά τζιν παντελόνια, γραβάτες, έχουν έντονο βάνιμο (αγόρια και κορίτσια), πολλά σκουλαρίκια σε διάφορα μέρη του σώματος τους όπως στα αυτιά, στα μάγουλα, στα χείλια, στη γλώσσα, τατουάζ και κυρίως, περίεργα κουρέματα με τούφες που κρύβουν συνήθως το ένα μάτι. Βασικό τους χαρακτηριστικό είναι η θλίψη και η εσωστρέφεια και πιστεύουν ότι η ζωή είναι άθλια, αλλά αισθάνονται πολύ κουρασμένοι για να την αλλάξουν. Με τη συμπεριφορά τους και τα ρούχα τους, θέλουν να δηλώσουν ότι είναι θλιμμένοι, να μοιάζουν σχεδόν ότι πενθούν. Στρέφουν το θυμό τους στον εαυτό τους και όχι στην κοινωνία. Ο μιμητισμός, η ξενομανία, η ανάγκη του νέου να αποκτήσει διακριτή ταυτότητα, να αντιταχθεί στην οικογένεια, στην εχθρικότητα της κοινωνίας και στο σχολείο αποτελούν διάφανα κίνητρα για την επιλογή της συγκεκριμένης τάσης. Οι έφηβοι έχουν ανάγκη να νιώθουν ότι ανήκουν σε μια ομάδα και μέσα από αυτή να αντλούν ενδυνάμωση. Επιδιώκουν να γίνουν όμοιοι με τους φίλους τους για να μην βιώσουν την απόρριψη.

Στο εξωτερικό οι νέοι βιώνουν τη τάση αυτή με πιο έντονα συναισθηματικές εκδηλώσεις που φτάνουν σε ακραίες πράξεις όπως αυτοτραυματισμοί και αυτοκτονίες. Στην Ελλάδα, ωστόσο, η τάση αυτή υιοθετήθηκε κυρίως, ως στιλιστική άποψη. Είναι όμως η πρώτη φορά που δημιουργείται ένα κίνημα με τόσο συναισθηματικό χαρακτήρα. (www.news.kathimerini.gr)

Κεφάλαιο 5^ο

5.1 Ανήλικοι παραβάτες - Ορισμός

Οι ανήλικοι εγκληματίες ή όπως έχει προταθεί από την καθηγήτρια εγκληματολογίας Κ. Σπινέλλη να ονομάζονται, «παραβάτες», είναι μια ιδιαίτερη κατηγορία παραβατών οι οποίοι παρουσιάζουν διάφορες παραβατικές συμπεριφορές και αντιμετωπίζονται τόσο από το ποινικό δίκαιο όσο και από το σύστημα απονομής δικαιοσύνης με ιδιαίτερο τρόπο. (Παπακωνσταντής, 2006).

Γενικά, οι ανήλικοι παραβάτες διακρίνονται από τα ακόλουθα γνωρίσματα:

- χαμηλή αυτοεκτίμηση,
- βιωμένη απόρριψη,
- εμπειρία ιδρυματικής μέριμνας,
- απουσία προσωπικής και κοινωνικής προοπτικής,
- ανεπιτυχή διαχείριση και έκφραση αναγκών και συναισθημάτων, καταπιεσμένη επιθυμία αλλαγής των όρων ζωής τους.

(Πούτου, 1995).

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά σχετίζονται με προβλήματα που αντιμετωπίζουν, όπως:

- απομάκρυνση από το οικογενειακό περιβάλλον, εφόσον εκτίουν ποινές,
- φόβος απόρριψης,
- πρόβλημα αποκατάστασης των οικογενειακών τους σχέσεων,
- αίσθημα απόγνωσης που προέρχεται από προβλήματα όπως η στέγαση, η ανεργία κ.ά.,
- δυσπιστία απέναντι στους θεσμούς, χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών.

(Πούτου, 1995).

5.2 Αντιμετώπιση των ανήλικων παραβατών

Η διαφοροποίηση της αντιμετώπισης του ανηλίκου σε σχέση με τους ενήλικες εγκληματίες στηρίζεται φυσικά στο ότι αυτός δεν έχει ακόμη κοινωνικοποιηθεί πλήρως και δεν έχει την απόλυτη ευθύνη των πράξεών του. Η προσωπικότητα του βρίσκεται σε μια εξελικτική φάση προς την ενηλικίωση του και την πλήρη ένταξή του στην κοινωνία. Ο ανήλικος βρίσκεται σε σχέση εξάρτησης από την οικογένειά του και από το κοινωνικό του περιβάλλον. Ακριβώς για αυτό επηρεάζεται σημαντικά από την κατάσταση την οποία βρίσκεται η οικογένειά του και από το κοινωνικό του περιβάλλον. Η διαφοροποίηση των ανήλικων παραβατών από τους ανήλικους που δεν είναι παραβάτες οφείλεται συχνά σε διαταραχές του οικογενειακού και του κοινωνικού περιβάλλοντος στο οποίο ζουν. (Παπακωνσταντής, 2006).

Το ελληνικό νομοθετικό πλαίσιο προέβλεπε μέχρι πρότινος για τους ανήλικους που αναπτύσσουν ανεπιθύμητη/αντικοινωνική συμπεριφορά τα ακόλουθα: μέτρα διοικητικά (νόμος 2724/1940) για τους ανήλικους ηλικίας 7 έως 17 ετών, μέτρα ασφαλείας (αναμορφωτικά και θεραπευτικά) καθώς και μέτρα ποινικού σωφρονισμού (άρθρο 54 του Π.Κ.) για τους εφήβους 12 έως 17 ετών. Οι υπηρεσίες που υπάγονται στην αρμοδιότητα του Υπουργείου Δικαιοσύνης και ασχολούνται με την πρόληψη της παραβατικότητας των ανήλικων είναι οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων των Δικαστηρίων Ανηλίκων (Ν.378/76 (ΦΕΚ 171/Α) Π.Δ.49/79 (ΦΕΚ 11/79/Α) και οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων (Α.Ν.2724/40 Καν.Δ/γμα της 3.7.43, Ν.2298/95 και Ν.2331/95).

Οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων είναι περιφερειακές υπηρεσίες του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Λειτουργούν στην έδρα κάθε Πρωτοδικείου, όπου υπάρχει και Δικαστήριο Ανηλίκων και εποπτεύονται από το Δικαστή Ανηλίκων. Αποτελούν δε τον κυριότερο φορέα έξω-ιδρυματικής μεταχείρισης ανήλικων παραβατών που τους έχει επιβληθεί το αναμορφωτικό μέτρο της επιμέλειας. Επίσης, έχουν ως στόχο την πολύπλευρη στήριξη των ανήλικων και των οικογενειών τους, κυρίως όταν ο νέος βρίσκεται σε κίνδυνο εκδήλωσης παραβατικής συμπεριφοράς λόγω "ακατάλληλου ή ανύπαρκτου οικογενειακού περιβάλλοντος" ή δυσμενών κοινωνικών συνθηκών. Στην πραγματικότητα η δράση τους περιορίζεται κυρίως στο προδικαστικό στάδιο (κοινωνική έρευνα) και κατά τη διάρκεια της δικαστικής διαδικασίας.

Οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων, λόγω κυρίως της ανεπαρκούς στελέχωσης, δεν έχουν τη δυνατότητα ουσιαστικής παρέμβασης στο πεδίο των γενεσιουργών παραγόντων της αποκλίνουσας συμπεριφοράς, ούτε της άσκησης ουσιαστικής και συστηματικής παρακολούθησης στην περίπτωση ανάθεσης της επιμέλειας ανηλίκων. (Παπακωνσταντής, 2006).

Το Ελληνικό Υπουργείο Δικαιοσύνης στα πλαίσια εναρμόνισής του με τους Κανόνες του Πεκίνου, για την απονομή της Δικαιοσύνης στους νέους (Ο.Η.Ε., 1985) και με τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών που κυρώθηκε νομοθετικά από την Ελλάδα το έτος 1992), αφού έλαβε υπόψη τις νέες τάσεις της έξω-δικαστηριακής και έξω-ιδρυματικής αντιμετώπισης της νεανικής παραβατικότητας σε άλλες χώρες της Ευρώπης, προχώρησε στην αναμόρφωση της ποινικής νομοθεσίας ανηλίκων.

Σύμφωνα με τον καινούργιο νόμο (Ν.3189/2003) ως ανήλικοι θεωρούνται πλέον αυτοί που, κατά το χρόνο τέλεσης της αξιόποινης πράξης, έχουν ηλικία μεταξύ του 8ου και του 18ου έτους (συμπληρωμένων). Ο όρος "ανήλικος εγκληματίας" απαλείφεται και για πρώτη φορά παρέχεται η δυνατότητα στον εισαγγελέα να απέχει από την άσκηση ποινικής δίωξης σε βάρος ανηλίκου υπό ορισμένες προϋποθέσεις, του δίνεται δε η δυνατότητα να επιβάλλει στον ανήλικο ένα ή περισσότερα αναμορφωτικά μέτρα. Τα δικαστήρια ανηλίκων δικάζουν αξιόποινες πράξεις που τελούνται κυρίως από ανήλικους ηλικίας 13 έως 18 ετών. Τα προβλεπόμενα αναμορφωτικά μέτρα - που μέχρι σήμερα περιλάμβαναν την κύρωση της επίπληξης, την ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς, στους επίτροπους ή στους κηδεμόνες, την ανάθεση της επιμέλειας στους επιμελητές ανηλίκων - εμπλουτίζονται με εναλλακτικές δυνατότητες για την έξω-ιδρυματική αντιμετώπιση του ανηλίκου παραβάτη. Για παράδειγμα, δίνεται η δυνατότητα ανάθεσης της επιμέλειας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια.

Αναμφίβολα πρόκειται για ένα θετικό μέτρο, το οποίο όμως έχει δυσκολίες εφαρμογής λόγω της περιορισμένης ανάπτυξης του θεσμού της αναδοχής σε εθνικό επίπεδο καθώς και της έλλειψης υποστηρικτικών υπηρεσιών για τις ανάδοχες οικογένειες. Εισάγεται επίσης το μέτρο της "διαμεσολάβησης" μεταξύ δράστη και θύματος με στόχο την έκφραση συγνώμης του ανηλίκου προς το θύμα, δηλαδή την εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης καθώς επίσης και το μέτρο της αποζημίωσης του θύματος.

Ο θεσμός της "διαμεσολάβησης" είναι αναμφισβήτητα ένα θετικό και καινοτόμο μέτρο, απαιτεί δε για τη λειτουργία του ειδικά εκπαιδευμένους λειτουργούς και επαρκή χρηματοδότηση τόσο για την εφαρμογή όσο και για την αποτελεσματικότητά του. Για πρώτη φορά εισάγεται η συμμετοχή των ανηλίκων στο θεσμό της κοινωφελούς εργασίας, μέτρο που ίσχυε μέχρι σήμερα μόνο για ενήλικες. Ενώ αυτό αποτελεί σημαντικό μέτρο στην κοινωνική επανένταξη του ανηλίκου δεν είναι ευκρινές το πλαίσιο και ο τρόπος λειτουργίας αυτού. Σχετικό μέτρο στα χέρια των υπηρεσιών της δικαιοσύνης είναι η σύσταση προς τον ανήλικο παραβάτη να παρακολουθήσει κοινωνικά και ψυχολογικά προγράμματα, το οποίο ως μέτρο απαιτεί την ύπαρξη επαρκούς και συντονισμένου δικτύου υπηρεσιών ψυχικής υγείας παιδιών και εφήβων.

Ένα από τα σημαντικότερα αναμορφωτικά μέτρα της νέας νομοθεσίας είναι η επιβολή φοίτησης σε σχολή επαγγελματικής εκπαίδευσης ή κατάρτισης. Το μέτρο αυτό προωθεί την κοινωνική ένταξη του παιδιού/εφήβου. Η επιβολή των θεραπευτικών μέτρων, που συμπεριλαμβάνουν μεταξύ άλλων την παρακολούθηση συμβουλευτικού θεραπευτικού προγράμματος από τον ανήλικο ή τη παραπομπή του σε θεραπευτικό ή άλλο κατάλληλο κατάστημα, γίνεται αφού προηγηθεί διάγνωση και γνωμοδότηση από εξειδικευμένη ομάδα ιατρών, ψυχολόγων και κοινωνικών λειτουργών. Αυτή η διάταξη του νόμου προϋποθέτει ότι στη χώρα μας υπάρχει η δυνατότητα εκπαίδευσης των επαγγελματιών ψυχικής υγείας (ψυχολόγων, κοινωνικών λειτουργών, παιδοψυχιάτρων) σε θέματα ιατροδικαστικής παιδοψυχιατρικής (forensic child and adolescent psychiatry) τόσο στην αξιολόγηση όσο και στην εφαρμογή σύγχρονων θεραπευτικών προσεγγίσεων.

Η ιδιότυπη ποινή του ποινικού σωφρονισμού, δηλαδή ο περιορισμός σε ειδικό κατάστημα κράτησης νέων, μόνο κατ' εξαίρεση μπορεί να επιβάλλεται. Στην απόφαση του δικαστηρίου ορίζεται επακριβώς ο χρόνος παραμονής του ανηλίκου στο κατάστημα αυτό. Νέες ευνοϊκές διατάξεις ειδικά για ανηλικούς παραβάτες σε σχέση με τα ναρκωτικά αναφέρονται στο νέο νόμο, επιτρέπεται δε η άσκηση έφεσης σε κάθε περίπτωση καταδίκης ανηλίκου ανεξάρτητα από τη διάρκεια του περιορισμού του σε ειδικό κατάστημα κράτησης.

Η προσωρινή κράτηση ανηλίκου κατηγορουμένου επιτρέπεται, εφόσον αυτός έχει συμπληρώσει το 13ο έτος της ηλικίας του και μόνο εφόσον η πράξη για την οποία κατηγορείται επιφέρει ποινή κάθειρξης τουλάχιστον 10 ετών. Ορίζεται επιπλέον ότι η εκ μέρους του ανηλίκου αδυναμία παροχής της χρηματικής εγγύησης

που του έχει επιβληθεί, δεν επιτρέπεται να οδηγήσει από μόνη της στην επιβολή προσωρινής κράτησης και στον εγκλεισμό του στις φυλακές.

Αναμφισβήτητα ο καινούργιος νόμος εκσυγχρονίζει το θεσμικό πλαίσιο αντιμετώπισης της παραβατικότητας ανήλικων μεταφέροντας την έμφαση από την καταστολή και τον στιγματισμό στο, κατ' εξοχήν, ευρωπαϊκό δίκαιο κοινωνικής προστασίας. Ας σημειωθεί όμως ότι αυτή η καινούργια προσέγγιση στην αντιμετώπιση νεανικής παραβατικότητας απαιτεί τη συγκρότηση μιας ολοκληρωμένης, ιδρυματικής, αλλά και έξω-ιδρυματικής, υποδομής για τη μεταχείριση ανηλίκων με υπαρκτά ή εν δυνάμει προβλήματα κοινωνικής συμπεριφοράς. (Γιαννόπουλος, Τσομπάνογλου, 2003).

5.2.1 Συμμορίες ανηλίκων-Γενική επισκόπηση.

Σύμφωνα με μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε το Μάρτιο του 2002, από το εργαστήριο Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών του Πανεπιστημίου Αθηνών, παρουσιάζεται μια άποψη για την ύπαρξη και δράση συμμοριών ανηλίκων στη χώρα μας. Σκοπός της έρευνας ήταν να μελετήσει την ύπαρξη και την ανάπτυξη παραβατικών ομάδων και “συμμοριών” ανηλίκων στο πλαίσιο του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα. Για την έρευνα επελέγη το Δικαστήριο Ανηλίκων Αθηνών, διότι καλύπτει πληθυσμιακά και γεωγραφικά ευρύ πεδίο και συγκεντρώνει μεγάλο αριθμό αποφάσεων της δικαιοσύνης. Πρέπει να υπογραμμισθεί ότι τα στοιχεία της έρευνας αφορούν α)την ένδικο-παραβατικότητα, δηλαδή περιπτώσεις για τις οποίες επιβλήθηκε στον ανήλικο με δικαστική απόφαση κάποιο αναμορφωτικό μέτρο ή ποινικός σωφρονισμός και β)την παραβατικότητα για την οποία υπήρξε απαλλακτικό αποτέλεσμα. Επομένως, δεν καταγράφονται στις αποφάσεις αυτές, όσες περιπτώσεις δεν καταγγέλλονται σε διωκτικά όργανα ή για τις οποίες επέρχεται εξώδικη διευθέτηση της διαφοράς ή για τις οποίες δεν επιτυγχάνεται από τις αστυνομικές αρχές ο εντοπισμός των υπόπτων. Η επισήμανση αυτή κρίνεται σημαντική, ώστε να αποφευχθούν άστοχες γενικεύσεις των πορισμάτων αυτής της έρευνας σε επίπεδο πραγματικής παραβατικότητας. Από τη μελέτη των δικαστικών αποφάσεων που αποφάνθηκαν σχετικά με την κατηγορία της «σύστασης και συμμορίας» και από τη συνολική μελέτη των από κοινού τελεσθέντων πράξεων δεν προέκυψαν στοιχεία που να τεκμηριώνουν μια σημαντική παρουσία συμμοριών

ανηλίκων στο πλαίσιο του συστήματος της ελληνικής ποινικής δικαιοσύνης και να επιτρέπουν, στις περισσότερες περιπτώσεις, τον χαρακτηρισμό των υφισταμένων παραβατικών ομάδων ανηλίκων ως «συμμοριών», με την εγκληματολογική έννοια του όρου. Βάσει επιστημονικών απόψεων που παρατίθενται παρακάτω, συστατικά εννοιολογικά στοιχεία της συμμορίας αποτελούν ιδίως η διάρκεια της λειτουργίας της σε ορισμένο γεωγραφικό χώρο ή ζώνη επιρροής, η ξεχωριστή υπόσταση, δομή και οργάνωση που οδηγεί στην απόκτηση αυτογνωσίας, ταυτότητας και status, η αναγνώριση αρχηγού και ιεραρχίας, καθώς επίσης η ύπαρξη κανόνων και ομαδικών διαδικασιών για την κατανομή έργου και ρόλου προς επίτευξη σκοπού.

Τα αποτελέσματα της έρευνας υπέδειξαν την (μη) ύπαρξη συμμοριών στη χώρα μας, τουλάχιστον σε βαθμό που να προκαλεί ανησυχία, υπάρχουν βέβαια ομάδες εφήβων οι οποίες ναι μεν μορφοποιούνται και προβαίνουν σε εκδηλώσεις παραβατικότητας (ευκαιριακά ή και συστηματικά), αλλά χωρίς να λειτουργούν και να αυτοαναγνωρίζονται ως ξεχωριστή οντότητα, οργανωμένη για τον σκοπό αυτό. Εξάλλου δεν φάνηκε οι εν λόγω ανήλικοι να ανήκουν, σε αξιοσημείωτο βαθμό, στον ευρύτερο χώρο του οργανωμένου εγκλήματος που ελέγχεται από ενήλικες, σύμφωνα τουλάχιστον με τα κριτήρια που γίνονται συνήθως δεκτά από τους επιστήμονες για την έννοια του «οργανωμένου εγκλήματος». (Κουράκης, Ζαγούρα, Γαλανού, 2002).

5.2.2 Ορισμός συμμορίας ανηλίκων.

Κατά τον Malcolm Klein (1995) για να χαρακτηριστεί μία ομάδα εφήβων ως συμμορία θα πρέπει τα μέλη της:

- α) να γίνονται αντιληπτά από τον γεωγραφικό – κοινωνικό τους περίγυρο ως ξεχωριστό σύνολο,
- β) να αυτοαναγνωρίζονται ως μία αμετάβλητη ομάδα με δικό της όνομα,
- γ) να εμφανίζουν εμπλοκή σε αριθμό εγκλημάτων ικανό να προκαλεί την αρνητική αντίδραση του περιγύρου ή/και των διοικτικών αρχών.

Σύμφωνα με τον Walter Miller (1999) η συμμορία αποτελεί μια αυτόκλητη συνένωση συνομηλίκων (peer group) με κοινά ενδιαφέροντα, αναγνωρισμένο αρχηγό, διακεκριμένες εξουσίες και οργανωτικά χαρακτηριστικά. Τα άτομα που την απαρτίζουν δρουν από κοινού για την επίτευξη σκοπού ή σκοπών, οι οποίοι γενικά αφορούν παράνομη δραστηριότητα και έλεγχο συγκεκριμένης γεωγραφικής ζώνης ή τύπου επιχείρησης.

Κατά τον Frederick Thrasher (1927) η συμμορία αποτελεί μια αυθόρμητα σχηματισμένη ομάδα, της οποίας η υπόσταση ολοκληρώνεται στη συνέχεια μέσω της σύγκρουσης με άλλες ομάδες. Στα χαρακτηριστικά της περιλαμβάνονται η αμεσότητα στην επικοινωνία, η διάδραση μεταξύ των μελών, η κίνηση σε ομάδα, η σύγκρουση, η κατάστρωση σχεδίου. Η συλλογική αυτή συμπεριφορά οδηγεί στην ανάπτυξη παράδοσης, εσωτερικής δομής, συλλογικής συνείδησης, αλληλεγγύης, ηθικής και πρόσδεσης με γεωγραφική περιοχή (εντοπιότητας). (Κουράκης, Ζαγούρα, Γαλανού, 2002).

B. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1.1 Σκοπός της μελέτης

Η ύπαρξη ενδογονεϊκής βίας στο οικογενειακό περιβάλλον σχετίζεται ή όχι με την εκδήλωση βίαιων συμπεριφορών (λεκτική, συναισθηματική, σωματική κ.α) στην κοινωνία των εφήβων στο σχολικό χώρο; Ένας ακόμα παράγοντας προς μελέτη είναι κατά πόσο ο σημερινός τρόπος ζωής των εφήβων συμβάλλει είτε στην υποδοχή είτε στην άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς.

1.2 Ερευνητικά ερωτήματα – υποθέσεις

- Μαθητές που γίνονται μάρτυρες ενδογονεϊκής βίας, εκδηλώνουν παρόμοια συμπεριφορά στο σχολικό χώρο;
- Ο τρόπος διασκέδασης των νέων (π.χ κλαμπ, μπαρ, καφετέριες) σχετίζεται με την εκδήλωση βίαιων συμπεριφορών;
- Τα μουσικά ακούσματα (π.χ Hip-hop, Metal) επηρεάζουν την συμπεριφορά των εφήβων ώστε να εκδηλώνουν επιθετικότητα;

2. Υλικό και μέθοδος

2.1 Πιλοτική μελέτη.

Δημιουργήσαμε ένα ερωτηματολόγιο στηριζόμενοι σε αντίστοιχες εργασίες το οποίο περιλάμβανε τις εξής κλίμακες: α) την κλίμακα «*τρόπου ζωής των νέων*» (Tzamalouka et al. 2007 και Glendinning, Hendry, Shucksmith, 1995), β) την κλίμακα «*μέτρησης ενδογονεϊκής βίας*» (Τζαμαλούκα, 2006), γ) την κλίμακα «*υποδοχής επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολείο*» (Baldry, 2003), δ) την κλίμακα «*άσκησης επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολείο*» (Baldry, 2003). Οι κλίμακες αυτές έπειτα από κατάλληλη επεξεργασία και μορφοποίηση, συνέθεσαν το πιλοτικό ερωτηματολόγιο της έρευνας, το οποίο και δόθηκε σε 30 μαθητές για την συμπλήρωση του.

Ύστερα από τις εύστοχες παρατηρήσεις των μαθητών αλλά και τον εντοπισμό των ερωτήσεων που δεν εξυπηρετούσαν το σκοπό της έρευνας, τροποποιήσαμε το αρχικό ερωτηματολόγιο προσθέτοντας ερωτήσεις που περιέγραφαν λεπτομερώς τον

σύγχρονο τρόπο ζωής των νέων. Τέτοιες ερωτήσεις αφορούσαν στα μουσικά ακούσματα (ακούς Hip- hop, ακούς Metal κ.α), τη χρήση του Internet (χρησιμοποιείς Internet για αγορές, εργασίες, για να κατεβάζεις ταινίες, τραγούδια, κ.α).

Έπειτα από αυτή τη μορφοποίηση το ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε και σε άλλους 30 μαθητές, για να διαπιστωθεί η εγκυρότητα του και ο βαθμός κατανόησης του από τους ερωτώμενους. Ολοκληρώνοντας και την δεύτερη πιλοτική μελέτη, το ερωτηματολόγιο πήρε την τελική του μορφή πραγματοποιώντας και τις τελευταίες διορθώσεις. Συγκεκριμένα προστέθηκαν ερωτήσεις που περιέγραφαν τον τρόπο ντυσίματος (ντύνεσαι σύμφωνα με τις τάσεις της μόδας, φοράς αξεσουάρ, ντύνεσαι σπόρ κ.α).

2.2 Δειγματοληψία

Ο συνολικός αριθμός ερωτηματολογίων που συλλέχθηκαν ανήλθε στα 300. Ως πεδίο έρευνας καθορίστηκαν δυο αστικές περιοχές, ο Δήμος Ηρακλείου Κρήτης και ο Δήμος Βόλου και μια ημιαστική περιοχή, ο Δήμος Μαραθώνα Αττικής, που αποτελούν τον τόπο καταγωγής των ερευνητών. Ο κάθε ερευνητής πραγματοποίησε την συλλογή 100 ερωτηματολογίων. Η λήψη των ερωτηματολογίων έγινε με τυχαίο τρόπο, σε χώρους συγκέντρωσης εφήβων όπως σχολεία, φροντιστήρια, πλατείες και κατασκηνώσεις καθώς το μεγαλύτερο μέρος της έρευνας πραγματοποιήθηκε κατά τους καλοκαιρινούς μήνες. Το δείγμα αποτέλεσαν μαθητές Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, ηλικίας 12-18 ετών.

2.3 Διαδικασία συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων

Η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων, όπως προαναφέρθηκε, πραγματοποιήθηκε έξω από σχολεία, φροντιστήρια, πλατείες, κατασκηνώσεις και άλλους χώρους συνάθροισης νέων. Πριν κληθεί ο ερωτώμενος να συμπληρώσει το ερωτηματολόγιο, η ερευνητική ομάδα παρείχε ενημέρωση για τους σκοπούς της έρευνας, την διάρκεια συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου, η οποία ανερχόταν περίπου στα 20λεπτά, για την τήρηση του απορρήτου και την διασφάλιση της ανωνυμίας.

Ο ερευνητής ήταν παρόν κατά την διάρκεια συμπλήρωσης του, έτσι ώστε να παρέχει διευκρινιστικές πληροφορίες στον ερωτώμενο. Η ολοκλήρωση της συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων πραγματοποιήθηκε σε 2 μήνες.

2.4 Ερευνητικό εργαλείο

Το μεθοδολογικό εργαλείο που χρησιμοποιήθηκε για την διεξαγωγή της ποσοτικής αυτής έρευνας, ήταν το ερωτηματολόγιο. Αυτό περιείχε 129 ερωτήσεις κλειστού τύπου, ομαδοποιημένες σε 6 μέρη.

2.5 Άξονες ερωτηματολογίου:

➤ Κοινωνικό-δημογραφικά χαρακτηριστικά

- 1) Φύλο
- 2) Ηλικία
- 3) Εθνικότητα
- 4) Τάξη φοίτησης
- 5) Σχολικές επιδόσεις κατά το τελευταίο τετράμηνο
- 6) Οικογενειακή κατάσταση των γονιών
- 7) Ύπαρξη αδερφών, αριθμός και ηλικία αυτών
- 8) Ηλικία μητέρας- πατέρα
- 9) Επάγγελμα μητέρας – πατέρα
- 10) Επίπεδο εκπαίδευσης γονιών

➤ Τρόπος ζωής των μαθητών

Σε αυτή τη κλίμακα περιλαμβάνονται 58 ερωτήσεις που περιγράφουν τον τρόπο ζωής των εφήβων και σκοπό έχουν την συλλογή πληροφοριών σχετικά με τα ενδιαφέροντα τους και τις συνήθειές τους (τρόπος διασκέδασης, μουσικά ακούσματα, αθλητικές δραστηριότητες, χρήση κινητού, χρήση νέων τεχνολογιών, τρόπος ντυσίματος, θρησκευτικότητα, χρήση καπνού-αλκοόλ-ουσιών, κ.α). Για την επιλογή των ερωτήσεων αυτής της κλίμακας βασιστήκαμε στις έρευνες των (Glendinning, Hendry, Shucksmith, 1995) και (Tzamalouka et al. 2007). Οι απαντήσεις μετρήθηκαν με τη χρήση κλίμακας τύπου Likert που περιλάμβανε την εξής διαβάθμιση: 0=Ποτέ, 1=Σπάνια, 2= Συχνά, 3=Πολύ Συχνά.

➤ Κλίμακα μέτρησης ενδογονεϊκής συναισθηματικής και σωματικής βίας

Για την μέτρηση των περιστατικών ενδογονεϊκής βίας, σύμφωνα με τις μαρτυρίες των εφήβων, χρησιμοποιήσαμε 7 ερωτήσεις, οι οποίες περιέγραφαν εκδηλώσεις συναισθηματικής επιθετικότητας από τον πατέρα προς την μητέρα και αντίστροφα (π.χ. γκρίνιες, φωνές, βρισιές, απειλές κ.α.). Για την καταγραφή της

σωματικής βίας, συμπεριλάβαμε 6 ανάλογες ερωτήσεις (π.χ. χτυπήματα, σπρωξίματα, προσπάθειες πνιγμού κ.α.). Για την δημιουργία της κλίμακας αυτής δανειστήκαμε στοιχεία από την έρευνα (Tzamalouka et al., 2007), που αναφερόταν στην ύπαρξη και την συχνότητα εμφάνισης ενδοσχολικής βίας. Οι απαντήσεις μετρήθηκαν με τη χρήση κλίμακας τύπου Likert που περιλάμβανε την εξής διαβάθμιση: 0=Ποτέ, 1=Σπάνια, 2= Συχνά, 3=Πολύ Συχνά).

➤ Κλίμακα μέτρησης υποδοχής επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολικό χώρο

Όσον αφορά την υποδοχή της επιθετικής συμπεριφοράς, αυτή καταγράφεται σε μια κλίμακα που αποτελείται από 12 ερωτήσεις. Οι ερωτήσεις αυτές μετρούν την συχνότητα με κλίμακα τύπου Likert (0=Ποτέ, 1=Σπάνια, 2= Συχνά, 3=Πολύ Συχνά) που κάποιοι μαθητές δέχονται επιθετική συμπεριφορά (συναισθηματική και σωματική) από συμμαθητές τους, (π.χ. βρισιές, κοροϊδίες, απειλές, καταστροφή προσωπικών αντικειμένων κ.α.). Για την δημιουργία της κλίμακας αυτής βασιστήκαμε στην έρευνα της (Baldry, 2003).

➤ Κλίμακα μέτρησης άσκησης επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολικό χώρο

Για την μέτρηση της άσκησης επιθετικότητας στο σχολείο, χρησιμοποιήσαμε την κλίμακα υποδοχής, μετατρέποντας τις ερωτήσεις, έτσι ώστε να εξυπηρετούν τους σκοπούς αυτής της μέτρησης. Η κλίμακα αυτή περικλείει 13 ερωτήσεις, οι οποίες καταγράφουν την συχνότητα άσκησης επιθετικής συμπεριφοράς με κλίμακα τύπου Likert (0=Ποτέ, 1=Σπάνια, 2= Συχνά, 3=Πολύ Συχνά) σε συνομηλίκους τους στο χώρο του σχολείου. Κάποιες από τις ερωτήσεις είναι: εάν βρίζουν, απειλούν, κοροϊδεύουν, εάν έχουν καταστρέψει αντικείμενο σχολείου κ.α. Στοιχεία για την μορφοποίηση αυτής της κλίμακας δανειστήκαμε, επίσης από την έρευνα της (Baldry, 2003).

➤ Κλείνοντας το ερωτηματολόγιο και θέλοντας να διερευνήσουμε περαιτέρω το φαινόμενο της επιθετικότητας στο σχολείο, συμπεριλάβαμε ερωτήσεις που μας δίνουν πληροφορίες για τις χρονικές στιγμές, χώρους του σχολείου, αριθμός ατόμων που συμμετέχουν στις πράξεις αυτές, αίσθημα ασφάλειας στο σχολείο, αντιμετώπιση του φαινομένου από τους καθηγητές, ποσοστό αποχής από το σχολείο κ.α. Τις ερωτήσεις αυτές δανειστήκαμε από την έρευνα της (Deveda, 2000).

2.6 Αξιοπιστία μέτρησης των οργάνων

Για τον έλεγχο της αξιοπιστίας των κλιμάκων που συνέθεσαν το ερωτηματολόγιο, χρησιμοποιήσαμε τη μέθοδο Cronbach σε τιμές α . «Όπου η αξιοπιστία άλφα (alpha) εκτιμά την εσωτερική συνέπεια των στοιχείων ενός ερωτηματολογίου, δηλαδή, αν τα στοιχεία έχουν τη τάση να καταμετρούν το ίδιο πράγμα». (Howitt, Cramer, 2003).

Στηριζόμενοι, λοιπόν στις απαντήσεις των 300 ερωτηθέντων, ο συντελεστής άλφα βρέθηκε να κυμαίνεται ικανοποιητικά ως πολύ ικανοποιητικά για κάθε κλίμακα.

Πίνακας 1. Αξιοπιστία μέτρησης των κλιμάκων της έρευνας σε τιμές α με την μέθοδο Cronbach

Κλίμακες	α
Συναισθηματική επιθετικότητα πατέρα προς μητέρα	0,893
Συναισθηματική επιθετικότητα μητέρα προς πατέρα	0,840
Φυσική βία πατέρα προς μητέρα	0,967
Φυσική βία μητέρα προς πατέρα	0,944
Υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς από μαθητές	0,874
Άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς σε μαθητές	0,904
Παράγοντες Τρόπου ζωής	
Χρήση κινητού	0,805
Διασκέδαση	0,753
Χρήση Η/Υ και διαδικτύου	0,819
Παραδοσιακοί-θρησκευόμενοι	0,742
Αθλητική ενασχόληση	0,443
Προσανατολισμός στην οικογένεια	0,634
Μουσική ενασχόληση	0,549
Αθλητική άσκηση	0,517

2.7 Στατιστική ανάλυση.

Για την κατηγοριοποίηση και ανάλυση των στοιχείων που συλλέχθηκαν χρησιμοποιήσαμε , το στατιστικό πρόγραμμα Statistical Package for Social Sciences (SPSS). Αρχικά παραθέσαμε τους πίνακες απλής κατανομής για τα κοινωνικό-δημογραφικά χαρακτηριστικά των μαθητών και των γονιών, για την ενδογονεϊκή ψυχολογική επιθετικότητα και φυσική βία, για την υποδοχή και άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολικό χώρο. Στην συνέχεια, προχωρήσαμε στη βηματική ανάλυση γραμμικής παλινδρόμησης (Stepwise Regression Analysis), χρησιμοποιώντας ως εξαρτημένες μεταβλητές: α) την υποδοχή και β) την άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολείο, έτσι ώστε να διαπιστωθεί εάν επηρεάζονται από τις μεταβλητές: κοινωνικό-δημογραφικό προφίλ των μαθητών, συναισθηματική και φυσική βία μεταξύ των γονιών αλλά και με τους 8 παράγοντες που περιγράφουν τον τρόπο ζωής των νέων.

3.Αποτελέσματα.

3.1 Κοινωνικό-δημογραφικό προφίλ ερωτηθέντων

Στον Πίνακα 2 παρουσιάζονται συνοπτικά τα κοινωνικό-δημογραφικά χαρακτηριστικά των μαθητών που ερωτήθηκαν. Έπειτα από τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων προέκυψε ότι στο σύνολο των 300 ερωτηθέντων, το 38,7% είναι αγόρια και το 61,3% είναι κορίτσια, δίνοντας την πληροφορία ότι το μεγαλύτερο μέρος των ερωτηθέντων είναι κορίτσια με μια σημαντική απόκλιση.

Όσον αφορά την ηλικία των μαθητών υπήρξε πλήρη αριθμητική συμμετρία, καθώς το 50% βρίσκεται στην ηλικία των 12-15 και το 50% στην ηλικία των 15-18. Τα μεγαλύτερα ποσοστά φοίτησης σε τάξεις των μαθητών συγκεντρώνονται στην Γ΄ Λυκείου με 26,3% και την Γ΄ Γυμνάσιου με 21,7% και ακολουθεί η Β΄ Γυμνασίου με 18,3% και η Β΄ Λυκείου με 14%. Τέλος, τις μικρότερες συγκεντρώσεις έχουν η Α΄ Λυκείου με 13,7% και η Α΄ Γυμνασίου με 6% .

Η πλειοψηφία των ερωτηθέντων είναι ελληνικής εθνικότητας με ποσοστό που ανέρχεται στο 92,7%, ενώ το ποσοστό των αλλοδαπών ανέρχεται στο 7,3%. Στο ερώτημα εάν έχετε αδέρφια το 90,3% των μαθητών απάντησε θετικά, και το 9,7%

δήλωσε πως δεν έχει. Τέλος, η μέση τιμή των σχολικών επιδόσεων των μαθητών που συμπλήρωσαν το ερωτηματολόγιο βρίσκεται στο 16,5 με Τυπική Απόκλιση 2,26.

Πίνακας 2: Κοινωνικό-δημογραφικά χαρακτηριστικά ερωτώμενων

Μεταβλητές	n	%
Φύλο		
Αγόρι	116	38,7
Κορίτσι	184	61,3
Ηλικία		
12-15	150	50
15-18	150	50
Τάξη φοίτησης		
<u>Γυμνάσιο</u>		
α' γυμνασίου	18	6,0
β' γυμνασίου	55	18,3
γ' γυμνασίου	65	21,7
<u>Λύκειο</u>		
α' λυκείου	41	13,7
β' λυκείου	42	14,0
γ' λυκείου	79	26,3
Εθνικότητα		
Έλληνες	278	92,7
Αλλοδαποί	22	7,3
Υπαρξη αδερφών		
Ναι	271	90,3
Όχι	29	9,7
	M.T	T.A
Σχολικές Επιδόσεις	16,5	2,26

3.2 Κοινωνικό-δημογραφικό προφίλ των γονέων των μαθητών

Στην συνέχεια, στην κατηγορία των ερωτήσεων που αφορούν τα κοινωνικό-δημογραφικά στοιχεία των γονέων (πίνακας3) , δηλώθηκε ότι το 84,7% των γονέων είναι έγγαμοι, σημειώνοντας ότι το υπόλοιπο ποσοστό ανέφερε ότι είναι διαζευγμένοι, χήροι κ.α. Σε ότι αφορά το μορφωτικό τους επίπεδο, το ποσοστό των πατέρων που είναι απόφοιτοι δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης ανέρχεται στο 70,8% ενώ οι μητέρες αγγίζουν το 72,3%. Ως προς τα δηλωθέντα από τους μαθητές επαγγέλματα των γονέων, η πλειοψηφία των πατέρων κατέχει θέσεις σε γραφεία 25,2%, το δεύτερο

σε μεγαλύτερη συγκέντρωση ποσοστό είναι οι εργάτες με 24,5% και ακολουθούν οι επιστήμονες και συναφή επαγγέλματα με 21,8%.

Όσον αφορά τις γυναίκες, τα αποτελέσματα δείχνουν ότι το 41,0% του συνόλου παραμένει στο σπίτι για την φροντίδα του σπιτιού και των παιδιών. Από τις εργαζόμενες μητέρες το 20,3% απασχολούνται σε θέσεις γραφείου, ενώ μόλις το 18,7% δήλωσε ότι βρίσκεται στο χώρο των επιστημών.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις των μαθητών, η Μ.Τ της ηλικίας των πατέρων είναι 45,1 με Τ.Α 5,4 και των μητέρων 40,8 με Τ.Α 4,5.

Πίνακας 3: Κοινωνικό-δημογραφικά χαρακτηριστικά γονέων

Μεταβλητές	n	%
Οικογενειακή κατάσταση		
Άλλοι	46	15,3
Έγγαμοι	254	84,7
Επίπεδο εκπαίδευσης		
<u>Πατέρας:</u>		
Έως Λύκειο	209	70,8
Ανώτατη	86	29,2
<u>Μητέρα:</u>		
Έως Λύκειο	217	72,3
Ανώτατη	83	27,7
Επάγγελμα πατέρα		
Επιστημονικά	64	21,8
Εμπορικοί υπάλληλοι	31	10,5
Υπάλληλοι γραφείου	74	25,2
Παροχή υπηρεσιών	44	15,0
Εργάτες	72	24,5
Συνταξιούχοι	6	2,0
Άνεργοι	3	1,0
Επάγγελμα μητέρας		
Επιστημονικά	56	18,7
Εμπορικοί υπάλληλοι	17	5,7
Υπάλληλοι γραφείου	61	20,3
Παροχή υπηρεσιών	31	10,3
Εργάτες	7	2,3
Οικιακά	123	41,0
Συνταξιούχοι	3	1,0
Άνεργοι	2	0,7
	M.T	T.A
Ηλικία Πατέρα	45,1	5,4
Ηλικία Μητέρας	40,8	4,5

3.3 Ανάλυση κύριων συνιστωσών του τρόπου ζωής των μαθητών

Ο πίνακας 4 παρουσιάζει τα αποτελέσματα της ανάλυσης των κύριων συνιστωσών. Η ανάλυση των κύριων συνιστωσών χρησιμοποιήθηκε σε ένα αρχικό στάδιο, με το «τρέξιμο» των 58 στοιχείων που μετρούν τον τρόπο ζωής των νέων.

Η μέθοδος αυτή επιλέχθηκε για δύο βασικούς λόγους: αρχικά, προκειμένου να αποκαλυφθούν οι «αφανείς» μεταβλητές (παράγοντες) και αφετέρου, σε μια προσπάθεια να μειωθεί ο μεγάλος αριθμός των μεταβλητών.

Οι ετικέτες για τους 8 παράγοντες προήλθαν από τα στοιχεία με τα υψηλότερα φορτία. Ο πρώτος παράγοντας που αποτελείται από 7 στοιχεία ονομάστηκε «*χρήση κινητού*». Τα στοιχεία που περιλαμβάνει είναι σχετικά με τη χρησιμοποίηση του κινητού από τους εφήβους π.χ: για αποστολή SMS, MMS, για συνομιλία, ή για βιντεοσκόπηση και λήψη φωτογραφιών.

Ο δεύτερος παράγοντας που αποτελείται από 8 στοιχεία ονομάστηκε «*διασκέδαση*» περιγράφει τους τρόπους που διασκεδάζουν οι νέοι π.χ: πηγαίνοντας σε πάρτι, σε κλαμπ, σε καφετέριες και συνήθειες που συνήθως συνοδεύουν τη διασκέδαση των νέων, όπως: κάπνισμα, χρήση αλκοόλ κατά την διασκέδαση, χρήση ουσιών κ.α.

Ο τρίτος παράγοντας που αποτελείται από 8 στοιχεία, αναφέρεται στη χρήση του υπολογιστή από τους εφήβους για να παίζουν διάφορα παιχνίδια, να βλέπουν DVD, να κάνουν εργασίες για το σχολείο, χρήση του internet για να μιλούν σε chartrooms κ.τ.λ και πήρε την ονομασία «*χρήση υπολογιστή και διαδικτύου*».

Ο τέταρτος παράγοντας ονομάστηκε «*παραδοσιακοί-θρησκευόμενοι*» αποτελείται από 8 στοιχεία και συμπεριλαμβάνει δραστηριότητες όπως: μετάβαση στην εκκλησία, νηστεία, προσευχή κ.α.

Ο πέμπτος παράγοντας, που αποτελείται από 8 στοιχεία, περιγράφει ασχολίες γύρω από τον αθλητισμό, όπως παρακολούθηση αθλητικών εκπομπών, μετάβαση στο γήπεδο, διάβασμα αθλητικών εφημερίδων κ.α. Στοιχεία που μαρτυρούν την παθητική ενασχόληση με τον αθλητισμό είτε ως φίλαθλος είτε ως οπαδός. Ο παράγοντας αυτός πήρε την ετικέτα «*αθλητική ενασχόληση*».

Ο έκτος παράγοντας, που αποτελείται από 8 στοιχεία, αναφέρεται σε δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα εντός του πλαισίου της οικογένειας, περιγράφει

έναν τρόπο ζωής προσανατολισμένο σε οικογενειακές και παραδοσιακές αξίες. Συγκεκριμένα περιλαμβάνει ερωτήσεις όπως: πηγαίνεις σε γάμους, βαπτίσεις κ.α, περνάς τον ελεύθερο σου χρόνο στο σπίτι, διασκεδάζεις στο σπίτι με φίλους, συγγενείς. Ο παράγοντας αυτός ονομάστηκε *«προσανατολισμός στην οικογένεια»*.

Ο έβδομος παράγοντας αποτελούμενος και αυτός από 8 στοιχεία πήρε την ονομασία *«μουσική ενασχόληση»*, αφορά ερωτήσεις που σχετίζονται με τα διάφορα είδη μουσικής, το διάβασμα κόμικς, την παρακολούθηση ταινιών στην τηλεόραση κ.α. Ειδικότερα κάποιες από τις ερωτήσεις που περιλάμβανε ήταν: ακούς HIP-HOP μουσική, ακούς ROCK μουσική, ακούς HEAVY-METAL μουσική κ.α.

Ο όγδοος παράγοντας περιλάμβανε 3 στοιχεία και πήρε την ονομασία *«αθλητική άσκηση»*. Οι ερωτήσεις του, περιγράφουν την ενασχόληση με κάποιο άθλημα π.χ: κάνεις κάποιο ατομικό άθλημα στίβου, κολυμπάς στα πλαίσια αθλητικών δραστηριοτήτων.

Πίνακας 4:Ανάλυση κύριων συνιστωσών 58 ερωτημάτων του τρόπου ζωής των νέων σύμφωνα με την μέθοδο Varimax Rotation

Συνιστώσες	Κύριες Συνιστώσες							
	1	2	3	4	5	6	7	8
Χρήση κινητού								
χρησιμοποιείς κιν. τηλ. για να στέλνεις SMS	,809							
χρησιμοποιείς κιν. τηλ. για να συνομιλείς	,785							
χρησιμοποιείς κιν. τηλ. για να στέλνεις MMS	,478							
χρησιμοποιείς κιν. τηλ. για να τραβάς βίντεο, photo	,759							
χρησιμοποιείς κιν. τηλ. για να ανταλλάξεις ήχους, photo μέσω Bluetooth, υπέρυθρων	,804							
ντύνεσαι casual (καθημερινά ρούχα π.χ τζιν)	,342							
παρακολουθείς μουσικές εκπομπές	,303							
Διασκέδαση								
πηγαίνεις σε πάρτι, χορούς κ.α		,550						
πηγαίνεις σε κλαμπ, μπαρ κ.α		,657						
πηγαίνεις σε καφετέριες, καφεενεία		,605						
πηγαίνεις σε συναυλίες		,444						
οδηγείς μηχανάκι		,314						
καπνίζεις		,460						
πίνεις όταν διασκεδάζεις		,609						
κάνεις χρήση ουσιών (χασις, χάπια κ.α)		,569						
Χρήση Υπολογιστή & Διαδικτύου								
χρησιμοποιείς υπολογιστή για να παίζεις παιχνίδια			,579					
χρησιμοποιείς υπολογιστή για να βλέπεις DVD			,541					
χρησιμοποιείς υπολογιστή για να κάνεις εργασίες			,727					
χρησιμοποιείς κάποια εγκυκλοπαίδεια μέσω του INTERNET			,716					
χρησιμοποιείς το INTERNET για να μιλάς σε chatrooms			,553					
χρησιμοποιείς το INTERNET για να κάνεις αγορές			,490					
χρησιμοποιείς το INTERNET για να κατεβάζεις τραγούδια, ταινίες, προγράμματα			,664					
χρησιμοποιείς το INTERNET για να βρίσκεις πληροφορίες για εργασίες του σχολείου			,741					
Παραδοσιακοί-Θρησκευόμενοι								
παρακολουθείς ριάλιτι εκπομπές				,616				
παρακολουθείς τηλεπαιχνίδια				,596				
παρακολουθείς σίριαλ				,599				
ακούς POP μουσική				,393				
πηγαίνεις εκδρομές κ.α				,365				
νηστεύεις				,623				
πηγαίνεις στην εκκλησία				,696				
προσεύχεσαι				,612				
Αθλητική ενασχόληση								
παρακολουθείς αθλητικές εκπομπές					,752			
πηγαίνεις σε αγώνες(ποδοσφαίρου κ.α)					,712			
παίζεις κάποιο ομαδικό άθλημα(μπάσκετ, βόλεϊ κ.α)					,502			

διαβάζεις αθλητικά περιοδικά/εφημερίδες					,633		
διαβάζεις περιοδικά μόδας					-,473		
ντύνεσαι σπόρ					,395		
ντύνεσαι σύμφωνα με τις τάσεις τις μόδας					-,364		
φοράς αξεσουάρ (σκουλαρίκια, βραχιόλια κ.α)					-,493		
Προσανατολισμός στην οικογένεια							
πηγαίνεις σε γάμους, βαπτίσεις κ.α					,452		
πηγαίνεις σε εστιατόρια, ταβέρνες κ.α					,428		
διαβάζεις λογοτεχνικά βιβλία					,491		
παρακολουθείς ειδήσεις					,574		
παρακολουθείς ντοκιμαντέρ					,573		
περνάς τον ελεύθερο σου χρόνο στο σπίτι					,572		
διασκεδάζεις στο σπίτι με φίλους, συγγενείς κ.α					,441		
ακούς κρητική μουσική					,353		
Μουσική ενασχόληση							
ακούς HIP-HOP μουσική						,415	
ακούς ROCK μουσική						,644	
ακούς HEAVY-METAL μουσική						,653	
διαβάζεις κόμικς						,343	
μαζεύεις DVD, βιβλία από εφημερίδες και περιοδικά						,443	
παρακολουθείς ταινίες στην T.V						,357	
παίζεις κάποιο ατομικό άθλημα (τένις, σκειτμπορντ, ποδήλατο κλπ)						,435	
ακούς λαϊκή μουσική						-,339	
Αθλητική άσκηση							
κάνεις κάποιο ατομικό άθλημα στίβου							,575
κολυμπάς στα πλαίσια αθλητικών δραστηριοτήτων							,569
πηγαίνεις στο σινεμά							,485

3.4 Συναισθηματική και σωματική βία μεταξύ των γονέων

Στον πίνακα 5 εμφανίζονται τα αποτελέσματα της κλίμακας που αναφερόταν στην *συναισθηματική επιθετικότητα και σωματική βία μεταξύ των γονέων*, όπως δηλώθηκαν από τους ερωτηθέντες μαθητές. Το ποσοστό παρουσιάζει τον αριθμό περιστατικών βίας μέσα στο ζευγάρι για την κάθε ερώτηση ξεχωριστά και η μέση τιμή φανερώνει την συχνότητα τους, σύμφωνα με την κλίμακα που χρησιμοποιήθηκε στο ερωτηματολόγιο (0=Ποτέ, 1=Σπάνια, 2= Συχνά, 3=Πολύ Συχνά.).

Την μεγαλύτερη συγκέντρωση ποσοστού ανάμεσα στις 7 μεταβλητές συναισθηματικής βίας καταλαμβάνει η πρώτη σε σειρά μεταβλητή (φωνές) η οποία ανέρχεται στο 65,2% εξίσου για πατέρα προς μητέρα και το αντίστροφο. Το ίδιο παρατηρείται και σε μια παρόμοια μελέτη (Τζαμαλούκα & συν., 2006) όπου η μεταβλητή (φωνές) συγκεντρώνει το μεγαλύτερο ποσοστό 89,5% από πατέρα προς μητέρα και 84,5% από μητέρα προς πατέρα. Σημαντική διαφοροποίηση έχει το

δεύτερο σε σειρά ποσοστό, όπου στην μελέτη μας είναι η εκδήλωση γκρίνιας-παραπόνων ανάμεσα στο ζευγάρι και διαφαίνεται ότι οι μητέρες προβαίνουν πιο συχνά στην εκδήλωση γκρίνιας και παραπόνων προς τους πατέρες 64,8% από ότι οι πατέρες προς τις μητέρες 57,3%. Στην έρευνα (Τζαμαλούκα & συν., 2006) το δεύτερο σε σειρά ποσοστό αναφέρεται στις (ύβρεις) από τον πατέρα προς την μητέρα με 54,5% και από την μητέρα προς τον πατέρα με 41,5%.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα που παρουσιάζονται στον πίνακα 5 η τρίτη σε συχνότητα μεταβλητή, είναι οι ύβρεις με μεγαλύτερο ποσοστό άσκησης από τους συζύγους προς τις συζύγους 26,6% και αντίστροφα 22,9%, ενώ στην έρευνα (Τζαμαλούκα & συν., 2006) τρίτη σε σειρά μεταβλητή εμφανίζεται (οι υποτιμήσεις-προσβολές) με 51% από τον πατέρα προς την μητέρα και 43,5% από την μητέρα προς τον πατέρα. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην παρούσα έρευνα μεγάλο ποσοστό παρουσιάζει και η εκδήλωση προσβολών-υποτιμήσεων από τους συζύγους προς τις συζύγους 21,8% και αντίστροφα 16,7%. Παρόμοια αποτελέσματα δηλώθηκαν και στην μελέτη της (Τζαμαλούκα & συν., 2006), στην κλίμακα μέτρησης συναισθηματικής και φυσικής κακοποίησης των γονέων σύμφωνα με τις μαρτυρίες των μαθητών. Πρώτη σε συγκέντρωση μεταβλητή παρουσιάζεται η έντονη λογομαχία από πατέρα προς μητέρα με ποσοστό (55,3%), ενώ το αντίστοιχο μεγαλύτερο ποσοστό (33,5%) συναισθηματικής βίας συγκεντρώνει η μεταβλητή που περιγράφει τις μητέρες να βγαίνουν και να βαδίζουν νευρικά έξω όταν λογομαχούν με τους συζύγους.

Προχωρώντας στην ανάλυση των αποτελεσμάτων, παρατηρούμε ότι οι εκδηλώσεις φυσικής-σωματικής βίας συγκεντρώνουν μικρότερο ποσοστό από την συναισθηματική βία. Πιο αναλυτικά, μόλις το 6,5% των μητέρων σπάνε πράγματα προς τους πατέρες, ενώ για τους πατέρες η ίδια πράξη ανέρχεται στο 4,8%.

Ενδιαφέροντα στοιχεία αποτελούν και η βίωση πράξεων σωματικής κακοποίησης όπως δηλώθηκαν από τους μαθητές, σπρωξίματα – χτυπήματα και επιθέσεις-αρπάγματα, 4,4% από πατέρες προς μητέρες και 3,1% από μητέρες προς πατέρες για την πρώτη μεταβλητή και τα αντίστοιχα ποσοστά 3,8% (πατέρες προς μητέρες) και 3,4% (μητέρες προς πατέρες) για την δεύτερη μεταβλητή. Στην μελέτη της (Τζαμαλούκα & συν., 2006), στην κλίμακα για τη φυσική βία το μεγαλύτερο ποσοστό 19,4% παρουσιάζεται στην μεταβλητή χαστούκιση, έσπρωξε ή κλώτσησε από το πατέρα προς την μητέρα, ενώ οι μητέρες πιο συχνά πετούν, διαλύουν ή χτυπούν αντικείμενα προς τους συζύγους σε ποσοστό 4,8%.

Πίνακας 5: Αναφερθείσες μαρτυρίες συναισθηματικής επιθετικότητας και σωματικής βίας μεταξύ των γονιών

ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ	ΠΑΤΕΡΑΣ ΠΡΟΣ ΜΗΤΕΡΑ:		ΜΗΤΕΡΑ ΠΡΟΣ ΠΑΤΕΡΑ:	
	%	M.T*	%	M.T*
Φωνές	65,2	,86	65,2	,88
Βρισιές	26,6	,37	22,9	,29
Κατηγορίες-Γελοιοποίηση	23,5	,36	22,5	,29
Γκρίνιες-Παραπόνα	57,3	,84	64,8	,98
Απειλές για ξυλοδαρμό	6,8	,11	3,8	,06
Απειλές για εκτόξευση αντικειμένου	6,8	,11	5,1	,10
Υποτιμήσεις-Προσβολές	21,8	,33	16,7	,22
Σπάσιμο πραγμάτων	4,8	,10	6,5	,09
Σπρωξίματα-Χτυπήματα	4,4	,09	3,1	,05
Επιθέσεις-Αρπάγματα	3,8	,08	3,4	,06
Σπρώξιμο και σύρσιμο	1,7	,04	1,7	,04
Προσπάθειες πνιγμού	1,7	,05	1,7	,04
Επιθέσεις με αιχμηρό αντικείμενο	1,7	,05	2,0	,04

*(0=ποτέ, 1 = σπάνια, 2 = συχνά, 3 = πολύ συχνά)

3.5 Μαρτυρίες των μαθητών για περιστατικά άσκησης και υποδοχής επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολείο

Στον Πίνακα 6 καταγράφονται τα αποτελέσματα για την ομάδα των ερωτήσεων που αφορούν την άσκηση και υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολείο, σύμφωνα με τις απαντήσεις των ερωτηθέντων. Οι πράξεις που περιγράφονται στο ερωτηματολόγιο και κατά συνέπεια στο πίνακα είναι ίδιες, με αποτέλεσμα την δημιουργία κοινού πίνακα τόσο για την υποδοχή όσο και την

άσκηση, με εξαίρεση την ερώτηση «εάν έχεις καταστρέψει αντικείμενο σχολείου», που εμπεριέχεται μόνο στην κλίμακα της *άσκησης επιθετικής συμπεριφοράς*. Το ποσοστό που εμφανίζεται στις δυο στήλες φανερώνει το μέρος του συνόλου των ερωτηθέντων, που έχει υποστεί ή ασκήσει, έστω και μια φορά την κάθε πράξη.

Ύστερα από την ανάλυση των δεδομένων, τη μεγαλύτερη συγκέντρωση ποσοστού πήρε η ερώτηση που αφορά τις ύβρεις και ανέρχεται στο 74,7% για την υποδοχή και το 65,3% για την άσκηση. Η δεύτερη σε σειρά μεταβλητή με το μεγαλύτερο ποσοστό, είναι η αποφυγή συγκεκριμένων μαθητών, πιο συγκεκριμένα 47,7% για την υποδοχή και 55,7% για την άσκηση.

Η πρώτη διαφοροποίηση στην σειρά των αποτελεσμάτων παρατηρείται στην τρίτη θέση, καθώς το αξιόλογο ποσοστό του 37,7% από το σύνολο των μαθητών που έχουν δεχτεί επιθετική συμπεριφορά, απάντησαν ότι συμμαθητές τους διασκορπίζουν φήμες για τους ίδιους. Στην κλίμακα *υποδοχής επιθετικής συμπεριφοράς* η ερώτηση «κοροϊδία για εμφάνιση» συγκεντρώνει ποσοστό 30,3% και ακολουθεί η ερώτηση «καταστροφή προσωπικού αντικειμένου» με 26,7%. Ενδιαφέρον στοιχείο χαρακτηρίζεται η συγκέντρωση του 26,3% για την ερώτηση «χτυπήματα-κλωτσιές» στην κλίμακα *άσκησης επιθετικής συμπεριφοράς*.

Κατά την αναζήτηση μας στις βιβλιογραφικές αναφορές στον Ελλαδικό χώρο, βρέθηκε μια μελέτη των (Παπαστυλιανού, Πετρόπουλου,2001). Οι ερωτήσεις που περιλάμβανε η συγκεκριμένη έρευνα και περιγράφουν τις εκδηλώσεις βίας από τους μαθητές στο σχολικό χώρο, κατά την ανάλυση ομαδοποιήθηκαν σε τρεις δείκτες: α) Βία κατά του προσώπου (φυσική βία κατά των συμμαθητών τους, π.χ. χτυπάς άλλους μαθητές κ.α.), β)Βανδαλισμοί (καταστροφή και φθορά της περιουσίας του σχολείου, φθορά περιουσίας συμμαθητών κ.α.), γ) Αποκλίνουσα σχολική συμπεριφορά (κλοπή προσωπικών αντικειμένων των συμμαθητών τους κ.α.). Βρέθηκε λοιπόν ότι οι μαθητές Γυμνασίου παρουσιάζουν αποκλίνουσα συμπεριφορά με μέσο όρο 0,32, βανδαλισμούς με μέσο όρο 0,23 και βία κατά προσώπου με μέσο όρο 0,42(όπου 0 = ποτέ, 1 = σπάνια, 2 = κάπου- κάπου, 3 = συχνά, 4 = πολύ συχνά) . Στους μαθητές Λυκείου οι μέσοι όροι ανέρχονται σε 0,70 για την αποκλίνουσα συμπεριφορά, 0,38 για τους βανδαλισμούς και 0,41 για την βία κατά προσώπου.

Πίνακας 6 : Αναφερθείσες μαρτυρίες υποδοχής και άσκησης επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολικό χώρο

ΠΕΡΙΣΤΑΤΙΚΑ	ΥΠΟΔΟΧΗ		ΑΣΚΗΣΗ	
	%	Μ.Τ*	%	Μ.Τ*
Βρισιές	74,7	1,03	65,3	,88
Κοροϊδίες για βαθμούς	23,7	,33	13,3	,19
Κοροϊδίες για εμφάνιση	30,3	,43	30,0	,39
Κοροϊδίες για εθνικότητα	6,3	,10	14,0	,21
Απειλή για χτύπημα	26,7	,34	21,3	,29
Αποφυγή συγκεκριμένων μαθητών	47,7	,63	55,7	,81
Χτυπήματα- Κλοτσιές	22,7	,32	26,3	,37
Κλείδωμα σε κλειστό χώρο	4,3	,07	4,7	,09
Κλοπή προσωπικού αντικειμένου	21,0	,28	2,3	,05
Καταστροφή προσωπικού αντικειμένου	26,7	,32	8,3	,11
Διασκόρπιση φημών	37,7	,53	13,7	,19
Έκθεση μέσω χρήσης του κινητού(π.χ. video, φωτο)	5,7	,09	4,7	,09
Καταστροφή αντικειμένου του σχολείου			18,7	,26

*(0=ποτέ, 1 = σπάνια, 2 = συχνά, 3 = πολύ συχνά)

3.6 Αναλύσεις βηματικής γραμμικής παλινδρόμησης

Όσον αφορά στο κοινωνιολογικό προφίλ των ερωτώμενων (πίνακας 7), τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι, τα αγόρια συμμετέχουν περισσότερο στην άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς ($B=1,952, P=,005$) από ότι τα κορίτσια.

Το ίδιο παρουσιάστηκε και σε σχέση με την υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς, τα αγόρια φάνηκε να είναι πιο ευάλωτα στην υποδοχή επιθετικότητας στον σχολικό χώρο ($B=1,715, P=,007$).

Οι σχολικές επιδόσεις συσχετίζονται με την άσκηση αλλά και με την υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς. Συγκεκριμένα, όσο πιο χαμηλές οι σχολικές επιδόσεις, τόσο μεγαλύτερη η βαθμολογία στην κλίμακα της *άσκησης επιθετικής συμπεριφοράς* ($B= -,882, P=,000$). Η υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολικό χώρο επηρεάζεται, επίσης από τις χαμηλές σχολικές επιδόσεις ($B=-3,17, P=,026$).

Στη συνέχεια παρατηρούμε, ότι εκείνοι που αισθάνονται λιγότερο ασφαλείς στο σχολικό χώρο ($B=-3,740, P=,000$) παρουσιάζουν υψηλότερες επιδόσεις στην κλίμακα *υποδοχής επιθετικής συμπεριφοράς*. Όμως και στην άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς, φαίνεται να συμμετέχουν αυτοί που νιώθουν ανασφάλεια στο χώρο του σχολείου ($B=-2,626, P=,001$).

Τα αποτελέσματα που αφορούσαν τον αριθμό των συμμετεχόντων στην επιθετικότητα, δείχνουν πως εκείνοι που ενεργούσαν ομαδικά ($B=1,393, P=,049$) συγκεντρώνουν υψηλότερη βαθμολογία στην κλίμακα της *άσκησης επιθετικής συμπεριφοράς*.

Σχετικά με την εθνικότητα, η έρευνα έδειξε πως, οι αλλοδαποί μαθητές ($B=3,338, P=,002$) είναι εκείνοι που πέφτουν θύματα της επιθετικής συμπεριφοράς άλλων μαθητών.

Επιπρόσθετα, η υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς επηρεάζεται από την οικογενειακή κατάσταση και την ηλικία του πρώτου αδερφού, οι έφηβοι των οποίων οι γονείς είναι έγγαμοι ($B=-2,893, P=,002$) παρουσιάζουν υψηλές επιδόσεις στην κλίμακα υποδοχής επιθετικής συμπεριφοράς και όσοι είναι μικρότεροι στον οικογενειακό αστερισμό ($B=-,107, P=,044$), συνήθως είναι εκείνοι, που δέχονται την επιθετική συμπεριφορά των συμμαθητών τους.

Πίνακας 7: Αναλύσεις βηματικής παλινδρόμησης (stepwise regression) των κλιμάκων υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς και άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς ως προς το κοινωνιολογικό προφίλ των εφήβων

<i>Υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς</i>				<i>Άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς</i>			
<i>Κοινωνιολογικό προφίλ</i>	B	S.E	P	<i>Κοινωνιολογικό προφίλ</i>	B	S.E	P
Ασφάλεια στο σχολείο				Σχολικές επιδόσεις	-,882	,150	,000
Ανασφαλείς	-3,740	,718	,000	Ασφάλεια στο σχολείο			
Ασφαλείς (ομάδα αναφοράς)				Ανασφαλείς	-2,626	,789	,001
Σχολικές επιδόσεις	-,317	,141	,026	Ασφαλείς (ομάδα αναφοράς)			
Εθνικότητα				Φύλο			
Έλληνες	3,338	1,081	,002	Αγόρια (ομάδα αναφοράς)			
Άλλοι (ομάδα αναφοράς)				Κορίτσια	1,952	,696	,005
Οικογενειακή κατάσταση				Συμμετέχοντες σε επιθετικότητα			
Άγαμοι κ.ά.	-2,893	,910	,002	Ατομική	1,393	,705	,049
Έγγαμοι (ομάδα αναφοράς)				Ομαδική (ομάδα αναφοράς)			
Φύλο							
Αγόρια (ομάδα αναφοράς)							
Κορίτσια	1,715	,632	,007				
Ηλικία 1^{ου} αδελφού	-,107	,053	,044				

Σχετικά με την μαρτυρία ενδογονεϊκής βίας (πίνακας8) τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν ότι:

Η άσκηση φυσικής βίας από τη μητέρα προς τον πατέρα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο, τόσο στην υποδοχή όσο και στην άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολείο. Από ότι φαίνεται τα παιδιά που βιώνουν στην οικογένειά τους αυτή την κατάσταση, είναι είτε θύματα επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολείο ($B=1,031, P=,000$) είτε δράστες ($B=1,646, P=,000$).

Ενώ όσοι βιώνουν την φυσική βία από τον πατέρα προς την μητέρα συγκεντρώνουν υψηλότερη βαθμολογία στην υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς ($B=,549, P=,012$).

Και στις δύο περιπτώσεις τα αγόρια σε σχέση με τα κορίτσια επηρεάζονται περισσότερο από την άσκηση φυσικής βίας από τη μητέρα προς τον πατέρα. Είναι εκείνα που δέχονται επιθετικότητα στο σχολείο ($B=1,600, P=,001$) αλλά και ασκούν με τη σειρά τους ($B=1,591, P=,006$).

Παρατηρούμε πως εκείνοι που νιώθουν λιγότερο ασφαλείς στο σχολικό χώρο, είναι εκείνοι που δέχονται και την επιθετική συμπεριφορά των συμμαθητών τους ($B=-1,942, P=,001$).

Επιπλέον η οικογενειακή κατάσταση των γονιών είναι ένας παράγοντας, που διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς. Συγκεκριμένα, όσων οι γονείς είναι έγγαμοι, εμφανίζονται ως αποδέκτες επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολείο ($B=-1,727, P=,020$).

Ένα άλλο κοινωνιολογικό στοιχείο που συσχετίζεται με την υποδοχή της επιθετικότητας είναι η εθνικότητα, οι αλλοδαποί μαθητές σε σχέση με τους Έλληνες είναι συνήθως θύματα επιθετικότητας ($B=1,626, P=,044$).

Οι σχολικές επιδόσεις επιδρούν στην άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς, οι μαθητές με χαμηλές βαθμολογίες ($B=-,642, P=,000$) φαίνεται να είναι εκείνοι που ασκούν επιθετική συμπεριφορά στο σχολικό περιβάλλον. Βάσει των ευρημάτων της έρευνας, στην άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς ο αριθμός των συμμετεχόντων σε επιθετικότητα είναι κυρίως ομαδικός ($B=1,366, P=,018$).

Πίνακας 8: Αναλύσεις βηματικής παλινδρόμησης (stepwise regression) των κλιμάκων υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς και άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς ως προς την μαρτυρία ενδογονεϊκής βίας εκ μέρος των εφήβων και ως προς το κοινωνιολογικό προφίλ των εφήβων

<i>Υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς</i>				<i>Άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς</i>			
<i>Μαρτυρία ενδογονεϊκής βίας</i>	B	S.E	P	<i>Μαρτυρία ενδογονεϊκής βίας</i>	B	S.E	P
Φυσική βία				Φυσική βία			
Μητέρα σε πατέρα	1,031	,274	,000	Μητέρα σε πατέρα	1,646	,137	,000
Πατέρα σε μητέρα	,549	,216	,012				
Φύλο				Σχολικές επιδόσεις	-,642	,124	,000
Αγόρια(ομάδα αναφοράς)							
Κορίτσια	1,600	,459	,001				
Ασφάλεια στο σχολείο				Φύλο			
Ανασφαλείς	-1,942	,559	,001	Αγόρια(ομάδα αναφοράς)			
Ασφαλείς (ομάδα αναφοράς)				Κορίτσια	1,591	,572	,006
Οικογενειακή κατάσταση							
Άγαμοι κ.α	-1,727	,736	,020	Συμμετέχοντες σε επιθετικότητα			
Έγγαμοι(ομάδα αναφοράς)				Ατομική	1,366	,572	,018
Εθνικότητα				Ομαδική (ομάδα αναφοράς)			
Έλληνες	1,626	,804	,044				
Άλλοι (ομάδα αναφοράς)							

Τέλος (πίνακας 9) κατασκευάστηκαν δύο υποδείγματα ανάλυσης βηματικής παλινδρόμησης με εξαρτημένες μεταβλητές τις κλίμακες, *υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς* και *άσκηση* αντίστοιχα, για τον ταυτόχρονο έλεγχο όλων των ανεξάρτητων μεταβλητών που περιελήφθησαν στις προηγούμενες αναλύσεις. Έτσι στα υποδείγματα εισήχθησαν ταυτόχρονα ως ανεξάρτητες μεταβλητές το *κοινωνιολογικό προφίλ*, η *μαρτυρία ενδογονεϊκής βίας* και οι *παράγοντες του τρόπου ζωής των ερωτώμενων*.

Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι: η φυσική βία από τη μητέρα προς τον πατέρα ($B=1,087$, $P=,000$) και από τον πατέρα προς την μητέρα ($B=,599$, $P=,005$) επηρεάζει τους εφήβους, με αποτέλεσμα να δέχονται επιθετική συμπεριφορά στο χώρο του σχολείου. Ενώ στην άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς βασικό ρόλο παίζει η βίωση φυσικής βίας από την μητέρα προς τον πατέρα ($B=1,514$, $P=,000$).

Ο τρόπος ζωής των νέων που περιλαμβάνει την *αθλητική άσκηση* ($B=-,632$, $P=,007$), την *αθλητική ενασχόληση* ($B=,832$, $P=,000$) και την *μουσική ενασχόληση* ($B=,640$, $P=,005$) παρουσιάζεται ως σημαντικός για την υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολικό χώρο.

Επίσης παρατηρούμε πως οι *χαμηλές σχολικές επιδόσεις* ($B=-,245$, $P=,017$) καθώς και το αίσθημα ανασφάλειας στο σχολείο ($B=-1,429$, $P=,014$). Επιδρούν στην υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς.

Αναφορικά με την άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολικό χώρο, ο τρόπος ζωής των νέων που περιλαμβάνει την *διασκέδαση* ($B=1,078$, $P=,000$) και την *αθλητική ενασχόληση* ($B=,923$, $P=,000$) φαίνεται να έχει μεγαλύτερη επίδραση στην εκδήλωση της επιθετικότητας από τους εφήβους.

Οι *χαμηλές σχολικές επιδόσεις* ($B=-,633$, $P=,000$) σημειώνουν υψηλή βαθμολογία στην κλίμακα της άσκησης επιθετικής συμπεριφοράς από τους εφήβους. Επιπλέον, βάσει των ευρημάτων της έρευνας, στην άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς ο αριθμός των συμμετεχόντων σε επιθετικότητα είναι κυρίως ομαδικός ($B=1,144$, $P=,043$).

Πίνακας 9: Αναλύσεις βηματικής παλινδρόμησης (stepwise regression) των κλιμάκων υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς και άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς ως προς τον τρόπο ζωής, την μαρτυρία ενδογονεϊκής βίας εκ μέρους των εφήβων και ως προς το κοινωνιολογικό προφίλ των εφήβων

<i>Υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς</i>				<i>Άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς</i>			
<i>Παράγοντες τρόπου ζωής</i>	B	S.E	P	<i>Παράγοντες τρόπου ζωής</i>	B	S.E	P
Φυσική βία				Φυσική βία			
Μητέρα σε πατέρα	1,087	,268	,000	Μητέρα σε πατέρα	1,514	,139	,000
Πατέρα σε μητέρα	,599	,210	,005	Σχολικές επιδόσεις	-,633	,121	,000
Αθλητική άσκηση	-,632	,233	,007	Διασκέδαση	1,078	,298	,000
Αθλητική ενασχόληση	,832	,220	,000	Αθλητική ενασχόληση	,923	,256	,000
Ασφάλεια στο σχολείο				Συμμετέχοντες σε επιθετικότητα			
Ανασφαλείς	-1,429	,576	,014	Ατομική	1,144	,561	,043
Ασφαλείς (ομάδα αναφοράς)				Ομαδική (ομάδα αναφοράς)			
Μουσική ενασχόληση	,640	,227	,005				
Σχολικές επιδόσεις	-,245	,102	,017				

4. Συζήτηση-Συμπεράσματα

4.1 Εισαγωγή

Η επιθετικότητα στο σχολείο αποτελεί ένα πολυδιάστατο κοινωνικό πρόβλημα, που έχει απασχολήσει το κοινωνικό σύνολο κατά καιρούς και πολύ περισσότερο στις μέρες μας. Για την μελέτη του θέματος αυτού, απαιτείται η διερεύνηση ποικίλων παραγόντων όπως η οικογένεια και πιο συγκεκριμένα η ύπαρξη ή όχι ενδογονεϊκής βίας, ο τρόπος ζωής των μαθητών και το κοινωνιολογικό προφίλ αυτών.

Στην προσπάθεια μας να αναζητήσουμε ανάλογες έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί στον ελλαδικό χώρο αλλά και στο εξωτερικό, παρατηρήσαμε την έλλειψη παρόμοιων ερευνητικών δραστηριοτήτων. Πιο συγκεκριμένα, στην Ελλάδα έχει υλοποιηθεί μια έρευνα (Τζαμαλούκα & συν, 2008), που αφορά την σεξουαλική παρενόχληση στο χώρο του σχολείου, φαινόμενο που αποτελεί μορφή βίας. Σε αυτή την μελέτη γίνεται συσχέτιση του φαινομένου με την βίωση ενδοοικογενειακής βίας και των κοινωνικό-δημογραφικών χαρακτηριστικών, μεταβλητές που περιλαμβάνουμε και στη παρούσα έρευνα.

Μια ακόμη συναφή έρευνα (Τζαμαλούκα & συν, 2006), η οποία εξετάζει την εκδήλωση φυσικής και συναισθηματικής βίας από τον πατέρα στην μητέρα και το αντίθετο, (κλίμακα που συμπεριλάβαμε και εμείς για την μέτρηση των περιστατικών ενδογονεϊκής βίας έτσι, όπως βιώθηκε από τους εφήβους), και τις επιπτώσεις που έχει στο ψυχικό κόσμο του εφήβου.

Το αντικείμενο της μελέτης μας αφορά την εκδήλωση επιθετικών συμπεριφορών στο σχολείο από μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης και τη συσχέτιση της με την ενδογονεϊκή βία, σύμφωνα με τις μαρτυρίες των ερωτηθέντων μαθητών. Για μια πιο ολοκληρωμένη άποψη του ζητήματος προσθέσαμε και μια κλίμακα που αναφέρεται στα ενδιαφέροντα των εφήβων. Την κλίμακα αυτή την διαμορφώσαμε, έπειτα από βιβλιογραφική μελέτη και συνδυασμό άλλων ερευνών με παρόμοια θεματολογία, των (Glendinning, Hendry, Shucksmith, 1995) όπως και της (Tzamalouka et al., 2007).

Πλησιέστερα στο ερευνητικό μας αντικείμενο βρίσκεται η μελέτη της (Baldry, 2003), η οποία διερευνά την επιθετικότητα που εκδηλώνεται στο σχολείο από τους εφήβους και πως συσχετίζεται με την βία στην οικογένεια.

Κατά την αναζήτηση μας στις ξενόγλωσσες ερευνητικές αναφορές, βρήκαμε μια παραπλήσια έρευνα (Deveda, 2000). Η έρευνα αυτή επικεντρώνεται στην θυματοποίηση και στα συναισθήματα που γεννιούνται στον υποδοχέα κατά την άσκηση βίας. Επίσης δίνει βαρύτητα, στην συγκέντρωση στοιχείων που αφορούν το χώρο και τον χρόνο όπου εκδηλώνονται οι πράξεις αυτές, καθώς καταμετρά και το αίσθημα ασφάλειας των μαθητών στο σχολείο, ερωτήσεις που προσθέσαμε και εμείς στην μελέτη μας.

Έπειτα από εκτενή αναζήτηση στις ελληνικές αλλά και ξενόγλωσσες ερευνητικές αναφορές, διαπιστώσαμε το γεγονός ότι οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί, αφορούν κυρίως τις συναισθηματικές επιπτώσεις στους εφήβους από την εκδήλωση βίας και όχι την αναζήτηση παραγόντων που συντελούν καθοριστικά στην γένεση της.

Έχοντας εις γνώση τον ουσιαστικό ρόλο της οικογένειας στην κοινωνικοποίηση του παιδιού και στην διαμόρφωση της προσωπικότητάς του, θελήσαμε να ερευνήσουμε εάν συσχετίζεται η ενδογονεϊκή βία με την εκδήλωση βίας στο σχολείο. Με γνώμονα λοιπόν, το θεωρητικό υπόβαθρο της κοινωνικής μάθησης (Bandura), σύμφωνα με την οποία τα παιδιά υιοθετούν τις συμπεριφορές και τις στάσεις των γονιών τους, μιμούμενοι το πρότυπο που τους δίνεται, θέσαμε μια από τις υποθέσεις εργασίας της μελέτης μας: μαθητές που γίνονται μάρτυρες ενδογονεϊκής βίας, εκδηλώνουν παρόμοια συμπεριφορά στο σχολικό χώρο; Μια ακόμη υπόθεση εργασίας που τέθηκε είναι κατά πόσο ο σημερινός τρόπος ζωής των εφήβων συμβάλλει είτε στην υποδοχή είτε στην άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς.

4.2 Συζήτηση των αποτελεσμάτων της έρευνας.

Έχοντας ολοκληρώσει την ανάλυση των δεδομένων της έρευνας και θέλοντας να εστιάσουμε στις μεταβλητές που έχουν άμεση συσχέτιση με την ερευνητική μας υπόθεση, επικεντρωνόμαστε στην μελέτη των πινάκων της βηματικής γραμμικής παλινδρόμησης. Πιο συγκεκριμένα, στον πίνακα 7 στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων, εμφανίζονται οι κλίμακες της *υποδοχής* και *άσκησης επιθετικής συμπεριφοράς* ως εξαρτημένες μεταβλητές συσχετιζόμενες με το κοινωνιολογικό προφίλ των ερωτώμενων.

Αρχικά, διαφαίνεται ότι το φύλο σχετίζεται σημαντικά με την άσκηση βίας. Τα αγόρια λοιπόν, είναι εκείνα που πιθανόν λόγω της ορμόνης τεστοστερόνης, και σύμφωνα πάντα με το θεωρητικό υπόβαθρο, είναι πιο επιρρεπή στο να εκδηλώσουν επιθετική συμπεριφορά. Σε έρευνα που διεξήχθη σε Πανελλαδικό δείγμα μαθητών, παρουσιάστηκε ότι η βία είναι κυρίως αντρικό φαινόμενο, αφού το 36,5% των αγοριών δήλωσε ότι συμμετείχε σε βίαια περιστατικά, ενώ μόλις το 10,4% των κοριτσιών συμμετείχε σε ανάλογα περιστατικά. (Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 2000).

Στις βιβλιογραφικές αναφορές η σχολική αποτυχία εμφανίζεται ως σημαντικός παράγοντας που συμβάλει στην εκδήλωση βίας στο σχολείο (Αρτινοπούλου, 2001). Συγκεκριμένα σε ξενόγλωσσο άρθρο (Debarbieux, Blaya, 2001) αναφέρεται ότι όσο μεγαλύτερη είναι η βαθμολογία των μαθητών, τόσο λιγότερο αυτοί εμπλέκονται σε βιαιότητες, ως θύματα και ως θύτες. Μόλις το 10% των άριστων μαθητών παρουσιάζεται ότι έχει συμμετάσχει σε βίαια γεγονότα, ενώ το ποσοστό φτάνει το 33,6% στους μαθητές με μέτρια βαθμολογία. Από την ανάλυση των δεδομένων στη μελέτη μας, προκύπτει το ίδιο συμπέρασμα, ότι οι χαμηλές επιδόσεις συνδέονται άμεσα με την εκδήλωση αλλά και την υποδοχή βίας. «Συχνά η επίδοση του κάθε μαθητή είναι καταλύτης για την αποδοχή ή την απόρριψη του από τους συμμαθητές του στις διαπροσωπικές του σχέσεις. Μετά από αυτό ο στιγματισμένος, ο περιθωριακός μαθητής γίνεται ο αποδιοπομπαίος τράγος για τους άλλους που τον καταδιώκουν και του επιτίθενται.» (Νέστορος, 1992). Αξίζει να σημειωθεί ότι στην μελέτη (Τζαμαλούκα και συν, 2008) η χαμηλή σχολική επίδοση παρουσιάζεται να παίζει σημαντικό ρόλο στην υποδοχή σεξουαλικής παρενόχλησης.

Στην συνέχεια, η εθνικότητα αποτελεί έναν από τους παράγοντες που συντελούν στην υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς. Έτσι, οι αλλοδαποί μαθητές συγκεντρώνουν μεγαλύτερη πιθανότητα να γίνουν θύματα βίαιων συμπεριφορών. Πιθανή αιτιολόγηση του παραπάνω αποτελέσματος, μπορεί να αποτελεί το συναίσθημα της απομόνωσης που λαμβάνουν οι αλλοδαποί μαθητές από το οικογενειακό, κοινωνικό και σχολικό τους περιβάλλον.

Οι Έλληνες μαθητές από την πλευρά τους τρέφουν αισθήματα προκατάληψης και ξеноφοβίας τα οποία συνήθως καλλιεργούνται από το οικογενειακό τους περιβάλλον. Το ίδιο στοιχείο εμφανίζεται και στην έρευνα της Τζαμαλούκα και συν, (2008) όπου οι αλλοδαποί μαθητές συγκέντρωναν μεγαλύτερες βαθμολογίες στην κλίμακα υποδοχής σεξουαλικής παρενόχλησης σε σχέση με τους Έλληνες. Επίσης

στην έρευνα του Mellor (1990) παιδιά από εθνικές μειονότητες ανέφεραν, ότι ο ρατσισμός είναι ο κύριος παράγοντας που παίζει ρόλο στην άσκηση του εκφοβισμού (bullying).

Ένα σημαντικό αποτέλεσμα αφορά τον αριθμό των συμμετεχόντων που ασκούν βία, καθώς σύμφωνα με τα ευρήματα αποδείχτηκε ότι η ομαδική έκφραση της επιθετικότητας συνδέεται άμεσα με την άσκηση της. Σε ξενόγλωσση έρευνα (Deveda, 2000) διαφαίνεται το ίδιο αποτέλεσμα, καταλήγοντας ότι οι νέοι ασκούν βία ομαδικά. Στις ερευνητικές αναφορές στον Ελλαδικό χώρο δεν βρέθηκαν παρόμοια αποτελέσματα, γεγονός που μπορεί να ληφθεί υπόψη για περαιτέρω διερεύνηση του θέματος.

Όσον αφορά στην υποδοχή της βίας στην έρευνα που διεξήγαμε, φάνηκε ότι τα άτομα που νιώθουν ανασφάλεια στο χώρο του σχολείου είναι συχνότερα θύματα επιθετικής συμπεριφοράς. Σύμφωνα με την μελέτη του Mellor (1990) τα παιδιά που είναι ντροπαλά ή που έχουν αδύναμο χαρακτήρα είναι συνήθως εκείνα που πέφτουν θύματα του εκφοβισμού (bullying).

Στη συνέχεια στο πίνακα 8, προστίθεται ως εξαρτημένη μεταβλητή η μαρτυρία ενδογονεϊκής βίας. Παρατηρώντας τα αποτελέσματα, διαπιστώνουμε ότι η άσκηση φυσικής βίας από τη μητέρα προς τον πατέρα επηρεάζει τα αγόρια, έτσι ώστε να γίνουν υποδοχείς επιθετικότητας. Τα ευρήματα αυτά έρχονται σε αντίθεση με τα αποτελέσματα της έρευνας της Baldry (2003), κατά την οποία φαίνεται ότι τα αγόρια επηρεάζονται από την άσκηση φυσικής βίας από τον πατέρα στη μητέρα, ασκώντας και αυτοί με την σειρά τους επιθετικότητα προς στους συνομήλικους τους. Επιπλέον στην ίδια μελέτη, διαφαίνεται ότι ανεξαρτήτου φύλου του παιδιού, η άσκηση βίας από την μητέρα προς τον πατέρα είναι στατιστικά σημαντική στην υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς.

Στις ερευνητικές αναφορές στον Ελλαδικό χώρο δεν υπάρχει αντίστοιχη μελέτη που να συσχετίζει την μαρτυρία ενδογονεϊκής βίας με την εκδήλωση ή υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς στο σχολείο. Ωστόσο, σε έρευνα της Τζαμαλούκα & συν (2006) παρουσιάζεται ένα σημαντικό αποτέλεσμα που μπορεί να συγκριθεί με ένα ανάλογο εύρημα της παρούσας έρευνας. Εμφανίζεται λοιπόν, ότι όσο χαμηλότερη είναι η βαθμολογία στην κλίμακα της άσκησης φυσικής βίας που εκδηλώθηκε από την πλευρά της μητέρας προς τον πατέρα, τόσο μικρότερος είναι και ο βαθμός νεανικής απελπισίας. Το παραπάνω αποτέλεσμα μπορεί να συνδεθεί με το εύρημα της παρούσης, ότι η άσκηση φυσικής βίας από την μητέρα προς το πατέρα συμβάλει στην

άσκηση επιθετικότητας από τα αγόρια. Συμπεραίνουμε λοιπόν, ότι ο ρόλος της μητέρας και η θέση αυτής μέσα στην οικογένεια, παίζει καθοριστικό ρόλο στην διαμόρφωση της προσωπικότητας και της συμπεριφοράς του παιδιού. Επίσης, ένα άλλο εύρημα που συνδέεται με τα παραπάνω παρουσιάζεται σε έρευνα της Τζαμαλούκα&συν (2008), όπου οι χαμηλές επιδόσεις βίας από το πατέρα προς την μητέρα σχετίζονται με χαμηλά περιστατικά υποδοχής σεξουαλικής παρενόχλησης.

Στην τελική φάση της βηματικής γραμμικής παλινδρόμησης, κατά την οποία προστέθηκαν και οι 8 συνιστώσες που περιγράφουν τον τρόπο ζωής των νέων εμφανίζονται τα συγκεντρωτικά αποτελέσματα (πίνακας 9). Αξίζει να σημειωθεί ότι δεν ευρέθησαν μελέτες με αντικείμενο τη συσχέτιση του τρόπου ζωής με την εκδήλωση ή υποδοχή βίαιων περιστατικών στο σχολικό χώρο. Θέλοντας όμως να τεκμηριώσουμε την εγκυρότητα των ευρήματά μας που αναφέρονται στο τρόπο ζωής των μαθητών, ανατρέξαμε σε έρευνες που μελετούν τον τρόπο ζωής ως παράγοντα εκδήλωσης άλλων συμπεριφορών.

Οι μαθητές που συμμετέχουν στους τρόπους ζωής οι οποίοι περιγράφουν την ενεργή ενασχόληση με τον αθλητισμό, παίζοντας κάποιο άθλημα, εκείνοι που παρακολουθούν τις αθλητικές δραστηριότητες και οι νέοι που τα ενδιαφέροντά τους επικεντρώνονται στη μουσική είναι περισσότερο επιρρεπείς στην υποδοχή επιθετικής συμπεριφοράς. Το γεγονός αυτό μπορεί να οφείλεται στην διαφορετικότητα αυτών των ατόμων που με τον ιδιαίτερο τρόπο ζωής τους (αθλητικές επιδόσεις, ντύσιμο ανάλογο των μουσικών ακουσμάτων κ.α) προσελκύουν την προσοχή των συμμαθητών τους, που αναζητούν θύματα, με αποτέλεσμα την εκδήλωση βίας εις βάρος τους. Διαπιστώνοντας ότι δεν υπάρχει μελέτη που να τεκμηριώνει τα παραπάνω, παρουσιάζεται η ανάγκη για περαιτέρω διερεύνηση του θέματος, με αντικείμενο μελέτης τον τρόπο ζωής των νέων και την συσχέτιση του με την επιθετικότητα.

Από την άλλη πλευρά, οι συνιστώσες που παρουσιάζονται ως στατιστικά σημαντικές για την άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς είναι ο σύγχρονος τρόπος διασκέδασης των νέων (μπαρ, πάρτι, συναυλίες, καφετέριες κ.α.) που πολλές φορές συνδυάζεται με χρήση καπνού, αλκοόλ και ουσιών, όπως επίσης και η αθλητική ενασχόληση που περιλαμβάνει την παρακολούθηση αθλητικών εκπομπών, την προσέλευση σε αθλητικούς αγώνες κ.α. Σε έρευνα της Tzamalouka et al. (2007) αναφέρεται ότι ο τρόπος ζωής που περιλαμβάνει την εξάρτηση από αλκοόλ και άλλες ουσίες συμβάλει στην άσκηση και υποδοχή συναισθηματικής κακοποίησης ανάμεσα

στο ζευγάρι, αποτέλεσμα που σχετίζεται άμεσα με το παραπάνω εύρημα της παρούσης μελέτης.

Στην προσπάθεια μας να αιτιολογηθεί η συσχέτιση των μεταβλητών αυτών, οδηγούμαστε στην υπόθεση ότι η χρήση ουσιών και αλκοόλ μπορεί να προκαλέσει επιθετική συμπεριφορά. Σε άλλη έρευνα παρουσιάζεται ότι ο τρόπος ζωής που περιλαμβάνει κατανάλωση αλκοόλ και εξαρτησιογόνων ουσιών σχετίζεται με επιθετική συμπεριφορά κατά την οδήγηση. (Chliaoutakis et al., 2002). Επίσης στην ίδια έρευνα (Chliaoutakis et al., 2002), ο νέος οδηγός που δεν έχει «υπομονή», «ανοχή» στον δρόμο, που εκνευρίζεται εύκολα (χωρίς κανέναν σοβαρό λόγο), που δεν μπορεί να ελέγξει το άγχος του/της, που εκφράζει επιθετικότητα ή εχθρικότητα απέναντι σε άλλους οδηγούς και δεν μπορεί να ελέγξει τα συναισθήματά του/της, παρουσιάζει μεγαλύτερη πιθανότητα να εμπλακεί σε τροχαία ατυχήματα. Συμπεραίνουμε λοιπόν, πως οι επιθετικοί νέοι είναι εκείνοι που συνήθως παραβατούν στον κώδικα οδικής κυκλοφορίας και αυτό δεν είναι τυχαίο, εφόσον στα δικαστήρια ανηλίκων οι περισσότερες παραβάσεις σχετίζονται με τέτοιου είδους παραβιάσεις.

Σχετικά με την αθλητική ενασχόληση, είναι πιθανό να συνδέεται με την άσκηση επιθετικής συμπεριφοράς, καθώς οι νέοι που ακολουθούν αυτό τον τρόπο ζωής βρίσκουν διέξοδο για εκτόνωση σε χώρους όπως το γήπεδο, θέλοντας να ξεφύγουν από την καθημερινότητα τους, όπου νιώθουν αδιαφορία, έλλειψη κατανόησης, αδικία και εγκατάλειψη. Όπως αναφέρει και ο (Νέστορος, 1992) το γήπεδο είναι ένας χώρος εκτόνωσης, γιατί, εκεί, μέσα από το πλήθος και την ανωνυμία, τα άτομα ξεσπούν, εκτονώνονται, γίνονται «αρχηγοί» και πολλές φορές «ρυθμιστές» της κατάστασης. Το θέμα αυτό μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο μελέτης στο μέλλον, καθώς παρατηρείται έλλειψη ανάλογων ερευνών.

Το κεντρικό αποτέλεσμα της παρούσας μελέτης είναι, ότι τα παιδιά που γίνονται μάρτυρες περιστατικών φυσικής βίας από την μητέρα προς το πατέρα και το αντίστροφο, είναι πιο πιθανό να δεχτούν επιθετική συμπεριφορά στο χώρο του σχολείου από τους συμμαθητές τους. Σε ότι αφορά την εκδήλωση βίας από τους εφήβους φαίνεται να σχετίζεται περισσότερο με την μαρτυρία άσκησης φυσικής βίας από τη μητέρα στο πατέρα.

Το παράδειγμα που δίνουν οι γονείς σχετικά με την αντίληψη και το χειρισμό της βίας έχει θεμελιώδη ρόλο στο πως θα συμπεριφέρονται στον τομέα αυτό τα παιδιά τους στην εφηβική ηλικία και πιθανόν αργότερα στην ενήλικη ζωή τους. Σημασία έχει όχι μόνο το τι λένε οι γονείς στους έφηβους τους αναφορικά με τη

χρήση βίας στη ζωή τους αλλά πολύ περισσότερο αυτό που μεταφέρουν ως μήνυμα διαμέσου των πράξεων τους.

Σε μια ενδιαφέρουσα έρευνα που εξέτασε το ζήτημα αυτό, επιστήμονες από το πανεπιστήμιο της Μινεσότα, μελέτησαν 134 έφηβους ηλικίας 10 έως 15 ετών. Διαπίστωσαν ότι έχει μεγαλύτερη επιρροή στους έφηβους αυτά που αισθάνονται και αντιλαμβάνονται από τη συμπεριφορά των γονιών παρά αυτά που τους λένε οι γονείς τους. Με λίγα λόγια είναι οι πράξεις των γονιών που έχουν πολύ μεγαλύτερη σημασία για τον παραδειγματισμό των εφήβων.

Για να καταλάβουν καλύτερα τους μηχανισμούς που κάνουν ένα άτομο να εξασκεί βία μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον του ή μέσα στα πλαίσια της σχέσης του με το άτομο της επιλογής του, ψυχολόγοι από τη Νέα Υόρκη παρακολούθησαν 543 παιδιά για 20 χρόνια. Τα παιδιά επιλέχτηκαν τυχαία το 1975. Ελήφθησαν υπ' όψη όλα τα δημογραφικά, ψυχο-κοινωνικά και ψυχιατρικά χαρακτηριστικά της κάθε περίπτωσης και της κάθε οικογένειας. Κάθε 3 χρόνια γινόταν μια καινούργια αξιολόγηση των παιδιών και των μητέρων τους. Το 1999 έγινε μια τελευταία ανασκόπηση που περιλάμβανε αξιολόγηση των αλλαγών της ζωής των παιδιών, τις αλλαγές εργασίας που είχαν, την επιθετική συμπεριφορά, τις προσωπικές σχέσεις και τη βία προς το άτομο με το οποίο είχαν συνάψει ερωτικές σχέσεις. Τα αποτελέσματα της μακροχρόνιας αυτής έρευνας έδειξαν: ότι τα παιδιά συμπεριφέρονται στις δικές τους μελλοντικές σχέσεις με βάση αυτά που έβλεπαν να γίνονται μέσα στη δική τους οικογένεια.

Εάν έβλεπαν να εξασκείται βία μεταξύ των γονιών τους ή εάν υποβάλλονταν σε υπερβολική τιμωρία με βία από τους γονείς τους, τότε και αυτά σαν ενήλικες πλέον είχαν πολύ μεγαλύτερες πιθανότητες να πράξουν το ίδιο. Επίσης οι ερευνητές παρατήρησαν ότι η τιμωρία από τη μητέρα επενεργεί σαν παράδειγμα για τον τρόπο σωματικής έκφρασης του θυμού και χρησιμοποιείται σαν τρόπος επίλυσης διαμάχης και συγκρούσεων στην ενήλικη ζωή. Το φαινόμενο αυτό παρατηρείται ανεξάρτητα από το εάν το παιδί έχει ή όχι μια διαταραχή της συμπεριφοράς.

Ένα αξιοπερίεργο φαινόμενο που παρατήρησαν οι ερευνητές είναι ότι εκείνο που καθορίζει περισσότερο το κατά πόσο ένα παιδί θα είναι στην ενήλικη ζωή το θύμα βίας μέσα στην οικογένεια ή μέσα στα πλαίσια μιας σχέσης, δεν είναι το γεγονός ότι το ίδιο σαν παιδί έχει υποστεί βία. Ο καθοριστικός παράγοντας είναι το γεγονός ότι σαν παιδί έβλεπε βία να εξασκείται μεταξύ των γονιών του. Τα

συμπεράσματα αυτά είναι πολύ σημαντικά για την πρόληψη της βίας μέσα στην οικογένεια και μέσα στα ζευγάρια.

Η πρόληψη πρέπει να εστιάζεται στα παιδιά προτού ακόμη φτάσουν στην εφηβική ηλικία. Εάν τα παιδιά γίνονται κοινωνοί βίας μέσα στην οικογένεια πριν από την εφηβική ηλικία, τότε υπάρχει ο κίνδυνος η βία να εμπεδωθεί και να καθιερωθεί μέσα στον ψυχικό κόσμο του παιδιού σαν ένας αποδεκτός τρόπος αντιμετώπισης ή επίλυσης προβλημάτων. Επιπρόσθετα η πρόληψη δεν πρέπει μόνο να στοχεύει τα αγόρια. Στην έρευνα αυτή, το φύλο δεν βρέθηκε να επηρεάζει το κατά πόσο ένα παιδί όταν θα γίνει ενήλικας θα έχει βίαιη συμπεριφορά μέσα στην οικογένεια του ή μέσα στην προσωπική του σχέση.

Τα αγόρια ή τα κορίτσια που είχαν υποστεί βία με τον ένα ή τον άλλο τρόπο, όταν μεγάλωναν εξέφραζαν πλέον σαν ενήλικες βία στην οικογένεια τους ή μέσα στο ζευγάρι τους. Δεν πρέπει να παραλείπεται ότι και οι γυναίκες μπορεί να είναι τα άτομα που εξασκούν τη σωματική ή ψυχολογική βία μέσα την οικογένεια ή πάνω στο σύντροφο τους μέσα στην σχέση τους σαν ζευγάρι.

Ταυτόχρονα οι επιθετικές μητέρες επιδρούν ουσιαστικά πάνω στη δημιουργία του χαρακτήρα των παιδιών της. Ένας από τους βασικούς άξονες της πρόληψης είναι η αποφυγή δημιουργίας επιθετικών κοριτσιών. Είναι λοιπόν πολύ σημαντικό, οι γονείς να αποφεύγουν με κάθε δυνατό τρόπο να εξασκούν ο ένας πάνω στον άλλο σωματική βία ενώπιον των παιδιών τους». (www.medlook.net).

4.3 Αδυναμίες της μελέτης

Μια από τις αδυναμίες της μελέτης είναι η έλλειψη σχετικών ερευνών στον ελλαδικό αλλά και στο διεθνή χώρο, με σκοπό την τεκμηρίωση των αποτελεσμάτων που ευρέθησαν στη παρούσα μελέτη. Λόγω λοιπόν της απουσίας ανάλογων ερευνών, αναζητήσαμε μελέτες με παρόμοια ερευνητικά θέματα, απομονώνοντας έτσι ευρήματα που εξυπηρετούσαν στην επικύρωση των αποτελεσμάτων μας διασφαλίζοντας έτσι την εγκυρότητα τους.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί πως παρόλο την ύπαρξη τριών διαφορετικών πεδίων έρευνας (δυο αστικές περιοχές, ο Δήμος Ηρακλείου Κρήτης και ο Δήμος Βόλου και μια ημιαστική περιοχή, ο Δήμος Μαραθώνα Αττικής), οι 300 ερωτηθέντες μαθητές θεωρείται ένα μικρό αντιπροσωπευτικό δείγμα του καθολικού μαθητικού πληθυσμού της Ελλάδας, καθιστώντας μας προσεχτικούς και συντηρητικούς στην διαμόρφωση των συμπερασμάτων της μελέτης.

Η συλλογή των ερωτηματολογίων έγινε κυρίως κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, με αποτέλεσμα να παρουσιαστεί δυσκολία στην εύρεση των μαθητών, καθώς τα σχολεία και τα φροντιστήρια παρέμεναν κλειστά λόγω διακοπών. Έτσι καταφύγαμε στην αναζήτηση των εφήβων στα στέκια τους για την συλλογή των ερωτηματολογίων.

4.4 Δυνατά σημεία της μελέτης

Ένα από τα δυνατά σημεία της μελέτης είναι η υιοθέτηση πολλαπλών μεταβλητών κατά την ανάλυση των αποτελεσμάτων (βηματική γραμμική παλινδρόμηση) όπως το κοινωνικό-δημογραφικό προφίλ, αποφεύγοντας να παραμείνουμε μόνο στους σχετιζόμενους παράγοντες που θέτονται στις υποθέσεις εργασίας. Αυτό μας βοήθησε να αναλύσουμε σε μεγαλύτερο βάθος τα ευρήματα και με μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα.

Ο αριθμός των ερωτηματολογίων μπορεί να είναι μικρός συγκριτικά με τον σημερινό μαθητικό πληθυσμό στην Ελλάδα, η συλλογή αυτών όμως έγινε σε τρία γεωγραφικά σημεία της Ελλάδας (δυο αστικές περιοχές, ο Δήμος Ηρακλείου Κρήτης και ο Δήμος Βόλου και μια ημιαστική περιοχή, ο Δήμος Μαραθώνα Αττικής), γεγονός που μας έδωσε την δυνατότητα να έχουμε ποικιλομορφία του δείγματος διερευνώντας διαφορετικό κάθε φορά τρόπο ζωής, που διαμορφώνεται από την κουλτούρα της εκάστοτε κοινωνίας.

Επιπροσθέτως, η ομοιότητα των αποτελεσμάτων της παρούσας έρευνας με τα ευρήματα άλλων ερευνών που έχουν παρόμοιο αντικείμενο μελέτης, έρχεται να υπογραμμίσει την εγκυρότητά της (validity). Επίσης οι υψηλές τιμές Cronbach α δηλώνουν την αξιοπιστία μέτρησης του οργάνου.

4.5 Η συμβολή των αποτελεσμάτων της παρούσας μελέτης στην Κοινωνική Εργασία

Τα περιστατικά εκδήλωσης βίας στο σχολικό χώρο από τους μαθητές, ολοένα και αυξάνονται. Κάποια από αυτά μένουν στην αφάνεια με σκοπό να διαφυλαχθεί η φήμη του εκάστοτε σχολείου, ορισμένα γίνονται γνωστά από αναφορές του τύπου, ενώ ένας αριθμός αυτών «φτάνει» στις αρμόδιες κοινωνικές υπηρεσίες της περιοχής.

Η σχολική βία δεν έχει απασχολήσει τους πολιτικούς φορείς ως αυτόνομο αντικείμενο μελέτης και παρέμβασης, τόσο ώστε να θεσπιστούν τα κατάλληλα προγράμματα αντιμετώπισης της επιθετικότητας. Αξίζει να αναφερθεί ότι είναι εμφανής η έλλειψη ειδικού προσωπικού στα σχολικά συγκροτήματα (Κοινωνικού Λειτουργού, Ψυχολόγου), οι οποίοι θα είχαν άμεση πρόσβαση στα περιστατικά με σκοπό την έγκαιρη αντιμετώπιση τους.

Ύστερα από αναζήτηση παρατηρήθηκε η έλλειψη ερευνών που εξετάζουν το φαινόμενο της σχολικής βίας σε συνάρτηση με άλλους παράγοντες (ενδοοικογενειακή βία, τρόπος ζωής των νέων) στον ελλαδικό χώρο. Έτσι η παρούσα έρευνα αποτελεί σημαντική συμβολή στο σύνολο των βιβλιογραφικών αναφορών, παρέχοντας εξειδίκευση στο συγκεκριμένο θέμα. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν θα μπορούσαν να φανούν χρήσιμα στην αναγνώριση της έκτασης του φαινομένου από τους επαγγελματίες που εμπλέκονται με τη σχολική επιθετικότητα.

Σύμφωνα με τα ευρήματα της μελέτης, οι εκδηλώσεις βίας μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον αλλά και ο σύγχρονος τρόπος ζωής των νέων (αθλητική ενασχόληση και διασκέδαση) σχετίζονται με την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς από τους μαθητές στο σχολείο. Παρουσιάζοντας αυτούς τους παράγοντες ως αίτια εκδήλωσης βίας, δίνεται το έναυσμα για την δημιουργία προγραμμάτων που στόχο θα έχουν την πρόληψη παρέχοντας πληροφόρηση στους νέους και στο οικογενειακό τους περιβάλλον. Έτσι, μια από τις ομάδες στόχους αυτών των προγραμμάτων θα αποτελεί και η οικογένεια. Επίσης, σημαντική θα είναι η συμβολή προγραμμάτων που στόχο θα έχουν να δίνουν στους νέους νέα ερεθίσματα για την απασχόληση τους στον ελεύθερο τους χρόνο, με σκοπό την αποβολή συνηθειών που τους οδηγούν στην επιθετικότητα.

Ένα από τα αποτελέσματα που παρουσιάζουν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον είναι η άσκηση φυσικής βίας από την μητέρα προς το πατέρα και η συσχέτιση της με την

εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς από τα αγόρια. Ανάλογο αποτέλεσμα βρέθηκε και σε έρευνα της Tzamalouka et al. (2007), όπου οι γυναίκες ασκούν βία στο σύντροφο τους στα πλαίσια της συμβίωσης. Δίνεται λοιπόν, το έναυσμα για την εκπόνηση ερευνών πιο συγκεκριμένα με θέμα το ρόλο της γυναίκας και την έκφραση βίας από το πρόσωπο της στο οικογενειακό περιβάλλον.

Τελειώνοντας, κρίνεται απαραίτητη η περαιτέρω διερεύνηση του θέματος με ανάλογες μελέτες για την επιβεβαίωση των αποτελεσμάτων της παρούσας έρευνας.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία

- Αβραμίδης, Α. (1990), Η απομυθοποίηση των ναρκωτικών, Ακρίτας, Αθήνα
- Αγαπάκη, Μ. (2004), Σχολική Ετοιμότητα-Ψυχολογικές και παιδαγωγικές διαστάσεις, Καστανιώτη, Αθήνα
- Αρτινοπούλου, Β. (2001), Βία στο σχολείο, έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη, Μεταίχμιο, Αθήνα
- Αστρινάκης, Α. Στυλιανούδη, Λ. (1996), Χέβυ Μέταλ, Ροκαμπίλι, Φανατικοί Οπαδοί, Νεανικοί πολιτισμοί και Υποπολιτισμοί στην Δυτική Αττική, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Βουϊδάσκη, Β. (1987), Η επιθετικότητα σαν κοινωνικό πρόβλημα στην οικογένεια και στο σχολείο, Γρηγόρη, Αθήνα
- Γαρνέλη Κ, Παπαδημητρίου Μ, Νταραδήμου, Α. (2007), Η βία στα σχολεία μεγαλώνει, δημοσιευμένο στον Ελεύθερο Τύπο 14/10/07
- Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, (2000), ΤΑ ΝΕΑ 16/3/2000
- Γιαννόπουλος, Ι., Τσομπάνογλου, Γ., (2003), Νεανική Παραβατικότητα στην Ελλάδα, Μέρος εισήγησης στο 3^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Παιδοψυχιατρικής, Αθήνα
- Γκιζέλη, Γ. (1984), Παράδοση και νεωτερικότητα στις πολιτιστικές δραστηριότητες της ελληνικής οικογένειας: μεταβαλλόμενα σχήματα, ΕΚΚΕ, Αθήνα
- Γκότοβος, Α. (1996), Νεολαία και κοινωνική μεταβολή. Αξίες, εμπειρίες και προοπτικές, Gutenberg, Αθήνα
- Ευρωπαϊκό Κέντρο Παρακολούθησης Ναρκωτικών και Τοξικομανίας. (Ετήσια Έκθεση 2004), Κατάσταση του προβλήματος των Ναρκωτικών στην Ευρωπαϊκή Ένωση και Νορβηγία
- Κατάκη, Χ. (1998), Οι τρεις ταυτότητες της ελληνικής οικογένειας, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα

- Κ.Ε.Θ.Ι (2003), Ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών: πρώτη πανελλαδική επιδημιολογική έρευνα
- Κουγιουμουτζάκης, Γ. (1995), Αναπτυξιακή Ψυχολογία-παρελθόν, παρόν και μέλλον, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο
- Κουράκης Ν, Ζαγούρα Π, Γαλανού Μ. (2002), Συμμορίες Ανηλίκων στην Ελλάδα-Πορίσματα από τις αποφάσεις του Δικαστηρίου Ανηλίκων Αθηνών, Εργαστήριο Ποινικών & Εγκληματολογικών Ερευνών Πανεπιστημίου Αθηνών, Αθήνα
- Κυρίδης, Α. (1996), Εκπαιδευτική ανισότητα-οριοθέτηση και προσπάθειες θεωρητικής προσέγγισης της, Εκδοτικός οίκος Αδελφών Κυριακίδη Α.Ε, Θεσσαλονίκη-Αθήνα
- Μουσούρου, Λ. (1984), Κοινωνιολογία της σύγχρονης οικογένειας, Gutenberg, Αθήνα
- Μπεζέ, Λ. (1998), Βία στο σχολείο του σχολείου, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Μυλωνάς, Θ. (1998), Κοινωνιολογία της ελληνικής εκπαίδευσης, Gutenberg, Αθήνα
- Μυριζάκης, Γ. (1999), Η ταυτότητα, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και οι ανάγκες της νεολαίας στο νομό Θεσσαλονίκης, ΕΚΚΕ, Αθήνα
- Νέστορος, Ι. (1992), Η επιθετικότητα στην οικογένεια, στο σχολείο και στην κοινωνία, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα
- Νόρμπερτ, Ε., Ντάνιγκ Ε. (1998), Αθλητισμός και ελεύθερος χρόνος στην εξέλιξη του πολιτισμού, Δρομέας, Αθήνα
- Παπαδόπουλος, Ν. (1989), Ψυχολογία, Σύγχρονα θέματα, Αθήνα
- Παπάζογλου, Μ. (1984), Σχέσεις σχολείου-οικογένειας-τα δικαιώματα εκπαιδευτικών, γονέων, μαθητών, Επικαιρότητα, Αθήνα
- Παπακωνσταντής, Γ., (2006), Παραπτωματικότητα, πρόληψη & αντιμετώπιση, Διδακτικές Σημειώσεις Τμήματος Κοινωνικής Εργασίας, Σχολή Επαγγελματιών Υγείας και Πρόνοιας, Ηράκλειο Κρήτης
- Παπαστυλιανού Α, Πετρόπουλος Ν. (2000), Προκλήσεις στη σχολική κοινότητα: έρευνα και παρέμβαση, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα

- Παπαστυλιανού Α, Πετρόπουλος Ν. (2001), Μορφές επιθετικότητας, βίας και διαμαρτυρίας στο σχολικό χώρο, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα
- Ποταμιανός, Γ. (2005), Αλκοόλ, Επιστημονικά δεδομένα για τη χρήση και τη κατάχρηση της αλκοόλης, το σύνδρομο εξάρτησης και τη θεραπεία, Λιβάνη, Αθήνα
- Πούτου, Κ. (1995), Δραστηριότητες και μοντέλο παρέμβασης της ΑΡΣΙΣ. Στο ανθολόγιο: Νεανική Παραβατικότητα και επαγγελματική ένταξη. Συγκριτική μελέτη για τις αναπτυσσόμενες πολιτικές στην Ελλάδα και Βρετανία (σ.114-124), «Άρσις»-Εταιρεία Κοινωνικής Υποστήριξης Νέων, Αθήνα
- Σοφός Α., Αργύρης Π.,(2007), Ηλεκτρονικά παιχνίδια: μια έρευνα στο βιόκοσμο των νέων, Απόσπασμα από το 19^ο Πανελλήνιο Συνέδριο της Ελληνικής Εταιρίας Κοινωνικής Παιδιατρικής και Προαγωγής της Υγείας
- Σώκου, Κ. (2000), Η προαγωγή της ψυχικής και συναισθηματικής υγείας στο σχολείο: εγχειρίδιο για εκπαιδευτικούς, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα
- Τζαμαλούκα Γ, Ζύγα Ε, Φωτεινά Ε, Παπαδάκη Μ, Χλιαουτάκης. (2006), Ψυχολογικές συνέπειες στους εφήβους από τη βίωση ενδογονεϊκής βίας, *Ψυχολογία*, 13(3):109-133
- Τζαμαλούκα Γ, Ευαγγέλου Β, Ασημάκης Π, Χλιαουτάκης Ι. (2008), Η σεξουαλική παρενόχληση ως φαινόμενο θυματοποίησης μεταξύ μαθητών δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, **Υπό Δημοσίευση**, *Ποινική Δικαιοσύνη*
- Τζαμαλούκα Γ, Παπαδάκη Μ, Χατζηφωτίου Σ, Χλιαουτάκης Ι. (2006), Συμπεριφορές συναισθηματικής κακοποίησης σε ενήλικα ζευγάρια, *Το Βήμα των κοινωνικών επιστημών*, 46:113-155
- Τζαμαλούκα Γ, Σουλτάτου Π, Χλιαουτάκης Γ. (2008), Η προσέγγιση του τρόπου ζωής ως αξιόπιστου μεθοδολογικού εργαλείου για την μελέτη και πρόληψη συμπεριφορών διακινδύνευσης, **Υπό δημοσίευση** *Το Βήμα των κοινωνικών επιστημών*
- Τσιάντης, Γ. (1993), Ψυχική υγεία του παιδιού και της οικογένειας, Τεύχος Β', Καστανιώτη, Αθήνα

- Φραγκουδάκη, Α. (1987), Τα αναγνωστικά βιβλία του δημοτικού σχολείου: ιδεολογικός πειθαναγκασμός και παιδαγωγική βία, Θεμέλιο, Αθήνα
- Χατζηφωτίου, Σ. (2005), Ενδοοικογενειακή βία κατά των γυναικών και παιδιών: διαπιστώσεις και προκλήσεις για την κοινωνική εργασία, Τζιόλα, Θεσσαλονίκη
- Χέλμουντ, Φ. (1989), Κοινωνική ένταξη και εκπαίδευση, Καστανιώτη, Αθήνα
- Χήνας, Π., Χρυσοφίδης, Κ. (2000), Επιθετικότητα στο σχολείο-προτάσεις για πρόληψη και αντιμετώπιση, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο, Αθήνα

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

- Baldry, A. (2003), Bulling in schools and exposure to domestic violence, *Child Abuse & Neglect* 27:713-732
- Berg, H., Eliasson, K., Palmkvist, J., & Gregersen, N. (1999), Learner drivers and lay instruction - how socio-economic standing and lifestyle are reflected in driving practice from the age of 16, *Transportation Research Part F: Traffic Psychology and Behaviour*, 2:167-179
- Berkowitz, L. (1962), *Aggression. A social psychological analysis*, New York
- Bulck J, Beullens K. (2005), Television and music video exposure and adolescent alcohol use while going out, *Alcohol & Alcoholism*, 40:249-253
- Chaney, D. (1996), *Lifestyles*, Routledge, London
- Chliaoutakis, J., Demakakos, P., Tzamalouka, G., Bakou, V., Koumaki, M., Darviri, C. (2002), Aggressive behaviour while driving as predictor of self-reported car crashes, *Journal of Safety Research*, 33:431– 443
- Debarbieux, E., Blaya, C. (2001), *School Violence: Ten Approaches in Europe*, Paris:ESF
- Deveda, L. (2000), *The experience of being bullied during childhood and/or adolescence*, University of Alberta

- Dobash, R.E & Dobash, R.P (1977). Wives: the appropriate victims. *In Victimology* 2:426-442
- Drever, J. Frohlich W.D. (1978), *Wörterbuch zur Psychologie*, Deutscher Taschenbuch-Verlag, 11. Auflage, München
- Elliott, M. (1997), “Bulling” A practical guide to coping for schools, Prentice Hall, Great Britain
- Frey B, Benesh C, Stutzer A. (2007), Does watching TV make us happy?, *Journal of Economic Psychology*, pp2-31
- Glendinning A, Hendry A, Shucksmith J. (1995), Lifestyle, health and social class in adolescence, *Soc. Sei. Med.* 41:235-248
- Howitt D. & Cramer D. (2003), *Στατιστική με το SPSS 11 για Windows*, μτφρ: Καρανικολός Κ., Κλειδάριθμος, Αθήνα
- Irwin A, Perone D. (1998), The other side of school violence: educator policies and practices that may contribute to student misbehaviour, *Journal of School Psychology* 36:7-27
- Jaffe J., Peterson R., Hondgson R, (1986), *Ναρκωτικά-τσιγάρο-αλκοόλ: προβλήματα και απαντήσεις*, μτφρ: Μαράτου Ο. ,Σόλμαν Μ, Ψυχογιός, Αθήνα
- Klein, M. (1995), *The American street gang, its nature, prevalence and control*, Oxford University Press, New York
- Mavis E. Ross H. Parke D. (1988), *Contemporary Readings in Child Psychology*, McGraw-Hill book company, New York
- Mellor, A. (1990), Bulling in Scottish Secondary Schools, *Spotlights* 23:2-8
- Miller, W. (1980), Gangs, groups and serious youth crime, *Critical Issues in Juvenile Delinquency*, pp:121
- Miller, P. (1999), *Theories of Development Psychology*, W.H Freeman and Company, USA
- Mills, C. (1970). *The sociological imagination*, Harmondsworth, Penguinbooks, USA
- Ogilvie D, Gruel L, Haw S. (2005), *Young people’s access to tobacco, alcohol and other drugs*, University of Glasgow
- Ray, M. (1977). *Battered woman: a psychosociological study of domestic violence*. N.Y: Van Nostrand Reinhold

- Rigby, K. (2003), *Bulling in school and what to do about it*, Jessica Kingsley Publishers, London
- Santrock, J. (2001), *Adolescence: an introduction*, Brown and Benchmark, 6th ed. Madison
- Shi, Q. (2000), *Why some people are addicted to computer games-an analysis of psychological aspects of game players and games*, Department of Informatics, Copenhagen Business School, Denmark
- Subrahmanyam K, Greenfield P, Kraut R, Gross E. (2001), *The impact of computer use of children's and adolescents' development*. *Developmental Psychology* 22:7-3
- Thrasher, F. (1927), *The gang*, University of Chicago Press, Chicago
- Tzamalouka G, Parlalis S, Papadaki M, Chliaoutakis I. (2007), *Applying the concept of lifestyle in association with aggression and violence in Greek cohabitating couples*, *Aggressive behavior* 33:73-85

Δικτυακοί τόποι

- www.e-paideia.net
- www.e-psychology.gr
- www.familyviolence.gov
- www.femnetsalonica.gr
- www.health.in.gr/news
- www.medlook.net
- www.news.kathimerini.gr
- www.niaaa.nih.gov
- www.osteocare.gr
- www.psychognosia.blogstot.com